

AZ ÚJ BÜNTETŐELJÁRÁSI
TÖRVÉNY ÉS A GAZDASÁGI
BÜNÖZÉS KAPCSOLATA

SZERKESZTETTE: PROF. DR. DOMOKOS ANDREA

AZ ÚJ BÜNTETŐELJÁRÁSI TÖRVÉNY ÉS A GAZDASÁGI BÜNÖZÉS KAPCSOLATA

KONFERENCIA ELŐADÁSAINAK
SZERKESZTETT VÁLTOZATA

SZERKESZTETTE: PROF. DR. DOMOKOS ANDREA

KÁROLI GÁSPÁR REFORMÁTUS EGYETEM
ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI KAR
BUDAPEST, 2019

Szerkesztette:
Prof. Dr. Domokos Andrea

© Szerzők, 2019

Olvasszerkesztő:
Nagy Lenke

ISBN 978-615-5961-07-6

A kötet megjelenését a Magyar Nemzeti Bank támogatta.

Kiadja a Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kara
Felelős kiadó: Prof. Dr. Miskolczi-Bodnár Péter, dékán

A kiadvány nyomdai munkálatait előkészítette:
Patrocinium Kiadó

TARTALOMJEGYZÉK

PROF. DR. DOMOKOS ANDREA

Előszó7

PROF. DR. TÓTH MIHÁLY

Segítheti-e az új büntetőeljárási törvény a gazdasági bűnözés elleni, hatékonyabb fellépést?11

DR. MOLNÁR GÁBOR MIKLÓS

Az új büntetőeljárási törvény és a gazdasági bűnözés kapcsolata21

DR. FÜRCHT PÁL ZSOLT

A büntetőeljárás, mint játék47

DR. VANKÓ LÁSZLÓ

Az új büntetőeljárási törvény /versus/ és a NAV bünyügyi stratégiájának kapcsolata67

DR. JACSÓ JUDIT

Az adócsalás szabályozása a német és az osztrák jogban77

DR. ÚJHELYI BENCE

A „kiüresedett jogintézmények” és az új Be. esetleges problémái, gyakorlati szempontokból99

DR. FODOR BALÁZS

Egyes gazdasági bűncselekmények felderítése és bizonyítása111

ELŐSZÓ

A Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Karának Bűnügyi Tudományok Intézete és Újhelyi Bence ügyvéd közös szervezésében 2018. május 11-én került sor a gazdálkodással kapcsolatos bűnözést kutató konferencia-sorozatunk újabb, immár negyedik állomására. A Bűnügyi Tudományok Intézete számára kiemelt fontosságú kutatási terület a gazdálkodással kapcsolatos bűncselekmények felderítése, bizonyítása, a törvényhozót és a jogalkalmazót egyaránt dilemma elé állító gazdasági viszonyok elemzése. Négy konferenciát szerveztünk közösen 2016 óta, az első három konferencia utókiadványa már megjelent.¹ Jelen kötetünk „Az új Büntetőeljárás törvény és gazdasági bűnözés kapcsolata” című konferencia utókiadványa.

Ismét a téma legkiválóbb és legnagyobb tiszteletnek örvendő szakértői tartottak előadásokat elméleti és gyakorlati kérdésekről. Finkey Ferencsel együtt vallják a szervezők: Domokos Andrea és Újhelyi Bence, hogy az elmélet és gyakorlat nem ellentétei, hanem próbakövei egymásnak.

Tóth Mihály előadásában azt kutatta, hogy „Segítheti-e az új büntető eljárási törvény a gazdasági bűnözés elleni hatékonyabb fellépést?” Bevezetőjében szót ejtett arról, hogy a hagyományosnak nevezhető Károlis konferencia-sorozatot megelőzően a pécsi jogi kar oktatói foglalkoztak kiemelten a gazdasági büntetőjog kérdéseivel. Elismerően állapította meg, hogy a Károli Gáspár Református Egyetem Jogi Kara az utóbbi

1 „A költségvetés büntetőjogi védelme” konferencia előadásainak szerkesztett változata. (szerk.) Domokos Andrea Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 2017.

„A vállalkozói felelősség büntetőjogi vonatkozásai” konferencia előadásainak szerkesztett változata. (szerk.) Domokos Andrea Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 2017.

„A gazdálkodással kapcsolatos bűncselekmények büntetőjogi értékelése” konferencia előadásainak szerkesztett változata (szerk.) Domokos Andrea Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 2018.

időben szervezettebben, tudatosabban koncentrálnak a gazdasági bűnözés és bűnüldözés kérdéseire. Előadásában többek között foglalkozott a felek együttműködésével, a terhelti beismerés konzekvenciáival. Kiemelte, hogy az új törvény elismeri, elősegíti a védelem és a védekezés szerepét. Álláspontja szerint az eredményes bűnüldözés érdekében az ügyek erőteljesebb differenciálására van szükség, annak érdekében, hogy a nem racionális, nem megtérülő idő- és munkaráfordítást ott lehessen hasznosítani, ahol arra inkább szükség van.

Molnár Gábor az új Büntetőeljárás törvény és gazdasági bűnözés kapcsolatainak vizsgálata során annak a reményének adott hangot, hogy az új Be. gyakorlata majd arról győzhet meg mindnyájunkat, hogy az új törvénynek számtalan előremutató rendelkezése van, amelyek eredményesen szolgálhatják a hatékony bűnüldözést és igazságszolgáltatást. Előadásának első részében azokra a speciális kérdésekre fókuszált, amelyekre az új Be. hatálybalépésével a jogalkalmazónak, így a nyomozóknak, az ügyészeknek, a bíróknak és a büntető védői feladatokat ellátó ügyvédeknek azonnali válaszokat kell adnia. A gazdálkodással összefüggő kiemelt bűncselekményekről döntő büntetőbírói tanácsba gazdasági, polgári bíró bevonását értelmetlennek látja, úgy ítéli meg, hogy szerepeltetésük „legfeljebb a laikus elemet jeleníti meg”. Véleménye szerint a bíróságokon bonyolult szervezést igényelhet a civil és a büntető tárgyalási teher összehangolása figyelemmel arra is, hogy nyilván nincs rá lehetőség, hogy a civil bírót a saját ügyszakából teljesen kiemeljék.

Fürcht Pál Zsolt „A büntetőeljárás, mint játék” című előadásában a játékelméletet is segítségül hívta az új Büntetőeljárás törvény értékeléséhez. A terhelt beismerése, kooperációja jutalmazott az új törvényben, a játékelmélet szerint mindez ösztönzőleg hat rá. Ma a „büntetőeljárás nevű játék” csak akkor marad zéróösszegű, ha a terhelt defektál.

Foglalkozik az egyezség intézményével, ahol az ügyészség és a terhelt a vádemelés előtt egyezséget köthet a terhelt által elkövetett bűncselekmény vonatkozásában a bűnösség beismeréséről és ennek következményeiről. Az ügyész megállapítja a tényállást és a minősítést, ezután kerülhet sor alkura a büntetés vagy önálló intézkedés kérdésében.

Vankó László „Az új büntetőeljárás törvény versus NAV bűnügyi stratégiájának kapcsolata” című előadásában a pénzügyi nyomozások bűnfeleleltési feladatain túl, a gazdasági életre gyakorolt jelentős hatásaira mutatott rá, amikor beszámolt arról, hogy egyes bünszervezetek leleplezése milyen piactisztító hatással van egy-egy gazdasági szegmensre. Álláspontja szerint a gazdasági bűncselekmények felderítése során kiemelt szerepet játszanak a leplezett eszközök és a terhelti együttműködés is.

Jacsó Judit „Az adócsalás szabályozása a német és az osztrák jogban” címmel tartotta meg előadását. Hangsúlyozta, hogy más államokban elkülönülten kezelik a költségvetés bevételi és kiadási oldalnak sérelmet okozó deliktumokat. Előadásában bemutatta a 2006-os gazdasági pénzügyi válság után a német és az osztrák adóbüntetőjogban bevezetett módosításokat. A német szabályozást mutatta be hangsúlyosabban. Így szót ejtett az ún. Panama dokumentumok nyilvánosságra kerülése utáni változásokról, amelyek az adócsalás súlyosabb megítélés alá eső körülményeit érintették. Foglalkozott a német és az osztrák jogban egyaránt büntetlenséget eredményező *önfeljelentés jogintézményével*.

Társszervezőnk, Újhelyi Bence előadása 'A „kiüresedett jogintézmények” és az új Be. esetleges problémái gyakorlati szemszögből' címmel hangzott el. Kiüresedett jogintézményként beszélt többek között a panaszról, mint a nyomozás során igénybe vehető jogorvoslati formáról, a zár alá vétel haladéktalan indítványozási kötelezettségéről. Beszélt továbbá a személyi szabadságot érintő kényszerintézkedések, különösen a házi őrizet és lakhelyelhagyási tilalom kapcsán megjelenő „jogintézményi kiüresedésről”. A bíró ítéletbeli indokolási kötelezettségének új szabályáról, a „rövid indokolás”-ról azt tartja az előadó, hogy akár alkotmányjogi problémákat is felvet, hiszen a bíró alkotmányos indokolási kötelezettsége – amely részletes indokolási kötelezettséget jelent – az egyik legnagyobb garanciáját jelenti a tisztességes eljárásnak. Mind az Emberi Jogok Európai Bíróságára is, mind a magyar Alkotmánybíróságra is hivatkozik e körben a társszervező – előadó.

Fodor Balázs Gábor előadásának címe az „Egyes gazdasági bűncselekmények felderítése és bizonyítása” volt. Előadásában foglalkozott az iratok megismerésének a jogával. Az irat megismerési joghoz kapcsolódóan az új törvény is adós marad a megalapozott gyanú definíciójával – állapítja meg az előadó. Fontos kérdésnek tartja a bírói szerepfelfogás és bizonyítási, tényállás tisztázási felelősség kérdéskörét a gazdasági bűncselekmények esetében is. Előadásában kiemelte, hogy álláspontja szerint a párhuzamosan folyó adóigazgatási és büntetőeljárásokban a hatóságok egymás eszköztárát felhasználva tisztességtelenül járnak el a bizonyítékok begyűjtése érdekében.

Prof. Dr. Domokos Andrea
a Bűnügyi Tudományok Intézetének
vezetője

SEGÍTHETI-E AZ ÚJ BÜNTETŐELJÁRÁSI TÖRVÉNY A GAZDASÁGI BÜNNÖZÉS ELLENI, HATÉKONYABB FELLÉPÉST?²

Engedjék meg, hogy a bevezetőben néhány szót én is szóljak erről a most már hagyományosnak nevezhető konferencia-sorozatról.

Mi, Pécssett mindig büszkék voltunk arra, hogy a büntetőjog egyik – ha nem a legnehezebb – területével, a gazdasági büntetőjog kérdéseivel kiemelten foglalkozunk. Egy időben külön Gazdasági Büntetőjogi Kutatóintézet is működött a kar keretei között. Ennek személyi feltételei adottak voltak: Gál István a pénzmosás megelőzéséről és megakadályozásáról monográfiát írt, Nagy Zoltán kollégám – aki időközben a Közszerződésügyi Egyetem tanszékvezetője lett – a számítógépes bünnözés elismert itthoni szakembere, Kóhalmi László is többször érintette a gazdasági bünnözés elsősorban kriminológiai problémáit.

Most azt kell elismerően mondanom, hogy a Károli Gáspár Református Egyetem Jogi Kara is felzárkózott ebbe a mezőnybe, sőt az utóbbi időben talán még szervezettebben, tudatosabban koncentrálna a gazdasági bünnözés és bünnődözés kérdéseire.

E konferencia apropóját a rövidesen hatályba lépő új büntető eljárásai törvény adja, s mielőtt ennek a mai témánkat tágabb vagy szorosabb módon érintő néhány kérdésre rátérnék, engedjenek meg pár általánosabb értékelő megjegyzést.

1 Egyetemi tanár (PTE ÁJK), tudományos tanácsadó (MTA TK JTI)

2 A 2018 május 11-én a KRE Állam- és Jogtudományi Karán „Az új büntetőeljárásai törvény és a gazdasági bünnözés kapcsolata” című konferencián elhangzott előadás szerkesztett változata.

Ismerősnek fog hangzani, hogy a kódex az alapvető garanciák megőrzése mellett kiemelt jelentőséget tulajdonít a gyorsabb, hatékonyabb, rugalmasabb eljárásnak, ennek megfelelően, olyan rendszert igyekszik teremteni, amely elvileg alkalmas lehet a különböző súlyú, jellegű, s így nem azonos processzuális kereteket igénylő ügyek megfelelő differenciálására, az idő- és munkaráfordítás racionalizálására, a sokat emlegetett időszűrés javítására.

Az eljárási résztvevők egymáshoz, a hatóságokhoz és a bűncselekményhez fűződő eltérő viszonyát széles skálán, több lehetséges nyomvonalon kezeli;

- hangsúlyosabbá teszi a felek együttműködésének, a konszenzusnak, a terhelti beismerésnek a konzekvenciáit;
- elismeri, elősegíti a védelem és a védekezés szerepét, bizonyos kérdésekben talán erősíti is azt. Bár ez utóbbiról megoszlanak a vélemények³, az tény, hogy a kodifikátorok határozottan elzárkóztak az olyan védelmi jogokat csorbító törekvésektől, amelyeknek nem is olyan régen csak az Alkotmánybíróság tudott gátat vetni. (Emlékezzünk a hírhedt öt napos őrizet és a védő távoltartásának tervére). Ezt igen fontosnak vélem, mert lényegében azt erősíti meg, hogy a gyorsaság és egyszerűsítés bővölete és most már végképp elodázhatatlannak minősített igénye nem szoríthatja háttérbe az alapvető garanciákat. A változások tehát mind az intézményekben, mint a szemléletben fontosak, de – nem minden áron;
- igyekszik tovább erősíteni a büntető eljárásban különleges bánásmódot igénylő személyek, elsősorban a sértett eljárási helyzetét, „rehabilitálásának” lehetőségeit;
- törekszik az eljárási feladatok (főként a vádlói funkciók és az ítékezés) fokozottabb elválasztására.

3 Bánáti János pl. a Belügyi Szemle 2018. márciusi számában (ezt megelőzően pedig az Ügyvédek Lapjában) számos kritikai megjegyzést is megfogalmazott. Szerinte pl. az eredeti Kodifikáció Bizottságnak a védelem jogaira vonatkozó koncepcióját „nem sikerült maradéktalanul a jogalkotás menetében érvényesíteni” és „néhány új szabály a védekezési jog korlátozását okozza” (Védői szemmel a büntetőeljárás törvényéről. 86. old.)

Fontos a jogalkotónak az a felismerése is, hogy nem csupán profiltisztítási, hanem jobbiztonsági okokból is a büntető eljárási törvénynek célszerű, sőt kell szabályoznia számos, eddig e törvény keretein kívül folytatott, valójában azonban a büntető eljárásra tartozó tevékenységet (pl. a titkos információgyűjtés vagy a felderítés egyes kérdéseit).

Az előzőekben összefoglalt helyes törekvések megvalósításában tetten érhető bizonyos következetlenségek azonban aggodalomra adhatnak okot.

Ezek a most nem részletezendő aggodalmak a törvény terjedelmével, szerkezetével, a megfelelő szabályzás szintek elvételével, egyes intézmények túl-, mások alulszabályozásával lehetnek kapcsolatosak. Egy ilyen, az egyezségek hatékonyságát veszélyeztető problémára később ki is térek.

Ha részben osztjuk is ezeket a kritikákat, úgy vélem, most már az alkalmazásra kell koncentrálnunk, mert a valódi, érdemi és a minden napok gyakorlatában megoldandó problémák nem a kommentátor vagy tankönyvszerző íróasztala mellett, hanem a nyomozók és az ügyészek dolgozószobájában és a tárgyalótermekben születnek majd. Igyekszem a következőkben megemlíteni egy ezzel kapcsolatos, a jogalkalmazás jogági konfliktusait érintő kérdést is.

S most lássuk, milyen módon kapcsolódhat az új törvény a gazdasági bűncselekmények elleni hatékony küzdelemhez.

a) Kifejezett rendelkezést a kiemelt gazdasági bűncselekmények bírósági eljárása kapcsán találunk csak.

Ennek lényege, hogy a törvény által részletesen felsorolt nagyobb súlyú vagy jelentőségű gazdasági bűncselekmények esetén kötelezővé válik első fokon a három bíróból álló tanács, melynek egyik tagja gazdasági vagy polgári ügyszakos kijelölt bíró. Másodfokon vagy harmadfokon az ilyen ügyeket öttagú tanács is elbírállhatja.

Ami az első fokú „vegyes tanácsokat” illeti, már az előző konferencián megfogalmazódtak olyan aggodalmak, hogy a gazdasági bűncselekmények háttér-jogszabályait figyelembe véve – elsősorban a leggyakoribb költségvetést károsító bűncselekmények kapcsán – könnyű belátni: nem annyira gazdasági, mint inkább közigazgatási, adójogi, bankjogi,

számviteli különös szakismeretekre van szükség. Nem biztos tehát, hogy a speciális szakértelem igényét e két területre kellett korlátozni.

S van még egy aggodalmam.

Önmagában a más szakághoz tartozó bíró bevonása nem feltétlenül jár üdvözítő eredménnyel, sőt diszfunkcionális is lehet.

A büntetőjognak merőben más a felelősségi rendszere, s különbözik többek között a bizonyítási teher szabályait érintő elvárása, valamint az ügyfélfelfogása is a gazdasági, vagy a polgári jogétól.

Kinek jutna eszébe, hogy egy orvosi műhibát felróvó foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetési ügybe, a szakértelem bővítése jegyében egy kártérítési jogban jártas polgári bírót is bevonjon?

A kártérítési felelősség felvetésének ugyanis kevésbé szigorúak a szabályai, minthogy ott pl. nem a közvetlen veszély előidézését, hanem „csak” a tényleges kár bekövetkezését kell igazolni. Ezen kívül a kártérítési igények elbírálása során a bizonyítási teher szabályai is sajátosan alakulnak: nem a felpereseknek kell igazolniuk a beavatkozásban részt vevő orvosok felróhatóságát, hanem a kárt okozó alperesnek kell igazolnia, hogy az adott helyzetben a legnagyobb gondossággal és körütekintéssel járt el.

S tartok tőle, hogy ezek a meghatározó különbségek, s persze az ebből adód szemlélet nem feltétlenül segíti a kiemelt gazdasági bűnügyekben sem a büntetőjogi megítélés megalapozottságát.

Elegendő legyen ezzel kapcsolatban egyetlen példát megemlítenem.

A Kúria egyik közigazgatási tanácsának nemrégiben abban a kérdésben kellett állást foglalnia, hogy egy házkutatás során számítástechnikai szakemberek segítségével munkahelyi számítógépek levelezési rendszeréből bírói engedély nélkül megszerzett információk (vagyis a munkatársak egymás közötti és másokkal is folytatott személyes E-mailjeinek feltörésével szerzett közlések) adóigazgatási eljárásban bizonyítékként felhasználhatók-e.

A közigazgatási tanács erre a kérdésre igenlő választ adott, nem kevesebbet állítva, mint azt, hogy „a házkutatás a Be.-ben szabályozott kontradiktórius eljárás”, mert ott, ha nem is a kutatást szenvedő, de valaki az ő képviselőjében jelen van, ha kívánja panasszal is élhet, nincs

tehát akadályozza az ennek során szerzett információk felhasználásának⁴. (Ha mégsem panaszkodik, lelke rajta).

A tanács nyilvánvalóan tévesen értelmezte a „kontradiktórius eljárás” követelményét, s ennek éppenséggel az volt az alapvető oka, hogy nem vette figyelembe a büntető eljárás nyomozási szakaszának sajátosságait. Nincs rá más magyarázat: valószínűleg nem tudott saját szakágának korlátai közül kilépni. Vagy pontosabban: nem ismerte fel, hogy a közigazgatási eljárásban nem azonos a tartalma a jogviszonyok „szuprematitásának”, mint a büntető eljárás nyomozati szakaszában. A büntető ügyekben megkövetelt érdemi kontradikció értelemszerűen csak bírói szakban, a tárgyaláson lehetséges, s egyben szükséges is. A nyomozás során a jelenlét, az észrevételek tételének joga vagy a jogorvoslati jog elvi biztosítása nyilvánvalóan nem teszi az eljárást „vádeltűvé”, nem

4 Ez az álláspont utóbb sajnos az 1/2018. számon közzétett közigazgatási elvi határozatban is megjelent. A határozat egyértelműen tiltja ugyan a titkos információgyűjtés során beszerzett adatok közigazgatási eljárásban történő felhasználását (mielőtt azokat a büntetőbíróság megvizsgálta volna), ám úgy foglalt állást, hogy „más a bírói engedélyhez nem kötött, nem titkos információgyűjtés keretében begyűjtött bizonyítékok megítélése. A jogalkotó a Be.-ben szabályozza ezen bizonyítékok beszerzésének módját, részletes eligazítást ad hogyan kell az egyes bizonyítási eszközöket felkutatni, biztosítani és meghatározni az igénybe vehető jogorvoslat módját is. Lényeges különbség, hogy az érintett jelenlétében kell lefolytatni, így a kényszerintézkedés alapján eljárás részévé válik, ellenőrizheti annak lefolytatásának törvényességét, illetőleg ha a házkutatáson az érintett, illetőleg a védője, képviselője vagy megbízott hozzátartozója nincs jelen, az érintett érdekeinek védelmére olyan személyt kell kirendelni, akiről alaposan feltehető, hogy a házkutatással érintett érdekeit megfelelően védi. Itt az EUB. által megkívánt kontradiktórius eljárás lefolytatásának feltételei fennállnak, az már más kérdés, hogy ezzel a lehetőséggel a házkutatást elszenvedő fél nem élt (kiemelés tőlem – T:M.) Ez az álláspont megítélésem szerint téves. Nem az tesz egy eljárási cselekményt (adott esetben házkutatást) kontradiktóriussá, hogy annak szabályrendszerét az eljárási törvényben rögzítik-e, s önmagában a jogorvoslat vagy a jelenlét jogának biztosítása nem teremti meg a fegyverek egyenlőségének feltételeit. Az érdemi vitatás, a törvényesség, a relevancia stb. kérdései e körben is csak a tárgyaláson adóttak.

teremt az adott bizonyítási eszközök büntetőjogi relevanciáját érintően azonos esélyeket.

Ilyen eljárás ugyanis csak a fegyverek egyenlőségének elve alapján, a bizonyítékok érdemi vitatásának, azok hitelt érdemlőségének, bizonyító erejének kétségbe vonhatóságának, az ellentétes álláspontok ütköztetésének, s ennek egyidejű bírói kontrolljának biztosítása mellett folyhat.

Azért említettem ezt a példát, mert általában aggódok, hogy egymástól merőben eltérő szemléletű jogágak (pl. az ügyfélegyenlőségen, a rendelkezési jogon alapuló polgári vagy gazdasági jogviták tárgyának és elbírálásának) alapos ismerete, az ennek talaján kialakult, rögzült – természetesen az adott jogterület keretein belül helyesen alkalmazott – felfogás valóban érdemben segítheti-e a büntetőjogi felelősség megalapozását. Meglehet, igen, de akkor a kompetenciát – tehát azt, hogy mit várunk pontosan a egyes összetételű tanácsoktól – világosan tisztázni kell.

Ez egyben azt is jelenti, hogy nem csupán a büntetőbíróknak lehet szüksége speciális gazdasági ismeretekre, de a más területen dolgozó bíráknak is fel kell frissíteniük a büntetőjogot érintő ismereteit. A megfelelő együttműködés, s a kompetencia-határok világos megvonása a kijelölt bírák, s velük együtt a kiemelt gazdasági ügyekben ítélező büntetőbírák megfelelő közös speciális képzésével is segíthető. S ha e kísérlet sikerének megítéléséhez bizonyos türelmi időre szükség lehet is, már ma is inkább úgy vélem, elhamarkodott volt az összetételre vonatkozó kötelező rendelkezés törvénybe iktatása, elegendő lett volna a egyes összetételű tanácsok működését legfeljebb fakultatív lehetőségként felkínálni.

b) A büntető politika helyreállító szemléletének valamelyest hangsúlyosabbá válását jelzi, hogy az új törvényben a feltételes ügyészi felfüggesztés esetén előírható magatartási szabályok a hatályos törvénnyel ellentétben kifejezetten nevesítik az adóbevétel vagy vámbevétel-csökkenés megteremtését.

Mindez egyébként már korábban is előírható volt a vádemelés elhalasztása körében, hiszen az ügyész már ott is kötelezővé tehetta a törvényben a „felsoroltakon kívül más magatartási szabály” teljesítését, így nyilván a költségvetési reparáció érvényesítését is (1998. évi XIX. tv.

225. § (3) bekezdés). Ez a szabály azonban még erősen sértett természetes személykénti kezelésére helyezte a hangsúlyt. Az új szabályozás tehát mintha erőteljesebben preferálná és ösztönözné is egyben a költségvetési hiány megtérítését.

Ugyanakkor az egyezség megkötését is előmozdíthatja, ha a terhelt „az ügyészség által megállapított határidőn belül olyan egyéb kötelezettséget teljesítését vállalja, amely a feltételes ügyészi felfüggesztés keretében előírható.” (2017. évi XC. törvény 411. § (5) bekezdés d) pont).

Eszerint egyezség fejében is vállalható az adó- vagy vámhiány megtérítése is, e körben tehát elvileg több is elérhető, mint a Btk. által biztosított korlátlan enyhítés keretei között.

Nem mellékes kérdés azonban – s nyilván ez lesz a jövő egyik megoldandó problémája –, hogyan biztosítható (egyáltalán biztosítható-e) az egyezségben vállalt (kártérítési) kötelezettség teljesítése. Ami ugyanis a feltételes ügyészi felfüggesztés körében, bár enyhébb keretek között, de biztosan megoldható – hiszen ott nem „vállalásról”, hanem „teljesítésről” van szó, s ennek elmaradása az eljárás folytatását eredményezi – az egyezség keretében, ahol a sikeres megegyezés nyomban jogerős ítélethez vezet – nincs semmiféle utólagos büntetőjogi lehetőség a vállalt reparáció késlekedése vagy akár elmaradása esetére.

Hogyan tehető – az iméntihez hasonló problémák ellenére - mégis hatékonyabbá és esetleg költségkímélőbbé a gazdasági bűnügyek elbírálása?

Nos, erre a válasz csak az lehet – mégoly közhelyszerűnek és ismerősnek hangzik is – hogy az eddigi szemlélet (hozzáteszem nyomban, elsősorban ügyészi szemlélet) megváltoztatásával.

Tudom, hogy ez szinte minden új törvény elfogadásakor elhangzik, ám ezúttal tényleg nem látok más lehetőséget az előrelépésre.

Meggyőződésem, hogy fel kellene adni, vagy legalábbis árnyalni kéne azt az attitűdöt, ami a hagyományos ügyészi szerepkört kizárólag a szigorú büntetőpolitika következetes érvényesítésében, a vádolásban, a vádlottak terhére differenciálatlanul bejelentett fellebbezésekben látja.

Utaltam már rá, hogy az új törvény ezt az új szemléletet erősíthető előírásai voltaképpen nem újak. Ha alaposan szemügyre vesszük a korábbi, de gyakorlatilag működésképtelen tárgyalásról lemondás szabályait és

az új törvény szerinti egyezség lehetőségeit, azt kell megállapítanunk, hogy önmagában a 2017. évi XC. törvény bizony alig kínál a korábbinál tágabb lehetőséget a vád és védelem megállapodásához. Fogalmazhatok sarkosabban is: mindaz, amit az egyezség újdonságként aposztrofált intézménye biztosít, a korábbi törvény keretei között, annak előírásai alapján is megoldható volt.

S a szükséges kompatibilitás megoldására hivatott salátatörvény Btk-t módosító szakasza sem tett érdemben többet a lemondás szó egyezségre történő kicserélésénél, mindkét intézmény esetében az enyhítő szakasz alapul vételének lehetőségét felkínálva.⁵ Ez az elbírálási mód tehát már eddig is adott volt, csak éppen az összes elintézés fél százalékát sem tette ki.

Hogy miért, annak meghatározó oka lehet, hogy én több ügyésztől hallottam azt az öntudatosnak szánt – nyilvános konferenciákon talán kevésbé hangoztatott, egymás közötti beszélgetések során annál sűrűbben előforduló – kijelentést, miszerint „bűnözőkkel nem egyezkedünk, velük nem tárgyalni kell, hanem megfelelően megbüntetni őket. A társadalom védelme ezt indokolja, nem az alkudozást.”

Nem szeretném, ha bárki félreértene. Az elterelésnek megvannak a felismerhető és nyilvánvaló korlátai. Az együttműködés vagy a beismerés alapján folyó eljárások szinterei nem súlyos bűnök alóli menlevelek okmányirodái. De tudomásul kell azt is venni, hogy eljutottunk arra a pontra, amikor éppen az eredményes bűnüldözés érdekében az ügyek, ha úgy tetszik a bűnök erőteljesebb differenciálásra van szükség, annak érdekében, hogy a nem racionális, nem megtérülő idő- és munkaráfordítást ott lehessen hasznosítani, ahol arra inkább szükség van.

Ahol továbbra sem indokolt semmiféle „vádalku”.

Ennek érdekében pedig rugalmasabb, megértőbb, távolabbra látó ügyési szemléletre van szükség. Aminek az lehet az idestova elodázhatatlan hatása, hogy a költségvetési hiány megtérítése, esetleg megfelelő pótlékokkal vagy bírságokkal megfejelve felkínál még egy lehetőséget – s nem csupán az elkövetőknek, hanem a hatóságoknak is – a büntető eljárás elkerülésére vagy egyszerűsítésére.

5 A 2017. évi CXCVII. tv.-nek a Btk. 83. §-át módosító 330. §-a.

c) Végül néhány szót szeretnék szólni a vagyon visszaszerzésnek az új törvény révén remélhetően hatékonyabbá váló szabályrendszeréről. Vessünk egy pillantást a következő táblázatra:

A költségvetési csalások számának aránya és az általuk okozott kár.⁶

év	Összes ismertté vált bűncselekmény	Költségvetési csalás	Költségvetési csalásokkal okozott kár (milliárd Ft)	Egy kv. csalásra eső kár (millió Ft)	Kármegtérülési arány (%)
2012 ⁷	472.000	1800	4,6	2,5	5
2013	378.000	2178	2,1	0,9	5
2014	330.000	2284	20	8,7	8
2015	280.000	2064	68	32,4	7
2016	290.000	2204	41	18	17
2017	226.452	1669	58	34,7	15

Ha csak a költségvetési csalásokkal okozott kárt vizsgáljuk, elmondható, hogy az összбűнözés látványos csökkenését nem követte ennek arányában a költségvetési csalások számának és különösen súlyának csökkenése. Tavaly az ismertté vált összбűнözés ismét mintegy 20 %-kal csökkent, ezen belül azonban a költségvetési csalások részesedése pontosan azonos az előző évi aránnyal.

A бűнцselekmények negatív gazdasági hatása évek óta szembetűнő. A költségvetési csalásokkal okozott kár tavaly megközelítette a 60 milliárd forintot, s az egy бűнцselekményre eső elкövetési érték összességében szintén jelentősen nő, az utóbbi 5 évben tavaly volt a legmagasabb (35 millió Ft). Valamelyest javult a kármegtérülési arány (ez a vádirat benyújtásáig terjedő időszakra vonatkozik), ám kimondható, hogy ez a

6 Forrás: <https://bsr.bm.hu> (2018 május 7.)

7 Ennek az évnek a számai nem teljesen pontosak. 2012-ban 1255 adócsalás és már 300 költségvetési csalás vált ismertté, ezek mellett kb 300 további olyan бűнцselekmény, amit utóbb a költségvetési csalás tényállása magába olvasztott. A következő években néhány adócsalást még regisztráltak.

vagyonvisszaszerzés 2013-ban új alapokra helyezett rendszere ellenére még ma is katasztrofálisan alacsony.

A jóval kisebb jelentőségű és volumenű utólagos megtérülést is bekalkulálva elmondható, hogy az okozott hátrány több mint 2/3-a az elkövetőknél marad.

Az új törvény szerint a nyomozás során végzett vagyonvisszaszerzés elsősorban a vádemelés előtti szakaszra koncentrál, s a speciális szakismertekkel rendelkező vagyongutatók a nyomozó hatóság illetve az ügyészség megkeresésére, velük szorosan együttműködve végzik munkájukat (354. §). A vagyonvisszaszerzés a jogerős ítélet után folytatódhat, ezt az eljárást azonban a törvény a külön eljárások sorában szabályozza (818. §).

Segítheti-e hát az új kódex a gazdasági bűncselekmények elleni hatékonyabb küzdelmet?

Összességében azt tudom erre válaszolni, hogy minden törvény annyit ér, amennyire értő kezekbe kerül. A helyes, következetes és mértéktartó jogalkalmazás kisebb hibákat is korrigálhat, de a legjobb törvénykönyv sem lesz egyéb bútoráruházak szobadíszénél, ha nem okosan és felkészülten használjuk.

AZ ÚJ BÜNTETŐELJÁRÁSI TÖRVÉNY ÉS A GAZDASÁGI BŰNÖZÉS KAPCSOLATA

Örömmel és érdeklődéssel tapasztalom, hogy a legutóbbi hónapokban, napokban igen-igen sűrűsödnek az előadások, képzések, tanácskozások az új Be. témakörében. Nagyon pezseg a szakma.

Magam mindig azért tartok előadást, gondolataimat azért osztom meg a szakma képviselőivel, hogy ezzel másokat segítsek. Adjak valamit, ami megkönnyítheti a munkájukat.

A kritikát lehetőleg inkább mellőzni szoktam. Ha most majd mégis teszek kritikai megjegyzéseket, annak egyetlen célja, hogy elősegíthessem a törvény egységes alkalmazását és bemutassam, hogyan lehetne jobbá, alkalmazhatóbbá tenni az új törvényt.

A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (továbbiakban: új Be.) új szabályozása átfogóan érinti a gazdálkodással összefüggő bűncselekmények elbírálásának a rendjét. E sokrétűen változó szabályrend törvényes, rendeltetésszerű és hatékony alkalmazása alapos felkészülést igényel.

A konferencia témáját nagyon jó választásnak tartom. A Károli Gáspár Református Egyetem által szervezett konferencia hatékonyan szolgálhatja az új Be.-ben foglalt rendelkezések valódi tartalmának a feltárását és az új perrend alkalmazására történő hatékony felkészülést.

A program szerinti előadás-sorozat a gazdasági bűncselekmények elbírálásának új eljárásjogi feltételrendszerének a vizsgálatára koncentrál. Ezen a területen az új Be. szabályozása új helyzet elé állítja a jogalkalmazókat.

Pillanatokon belül hatályba lép az új törvény, amelynek alkalmazása „millió” kérdést vet fel. A bírákat ma már leginkább ezek, a napi jogalkalmazást érintő kérdések foglalkoztatják. Minden jogalkalmazónak,

1 Kúriai bíró, tanácselnök

így a nyomozóknak, az ügyészeknek, a bíróknak és a büntető védői feladatokat ellátó ügyvédeknek pillanatokon belül azonnali válaszokat kell adnia.

Ilyen speciális helyzetben természetes, hogy az azonnali döntést igénylő kérdések tucatjával jelentkeznek. Teljes körűen nem is lehet mindenre felkészülni. Ezért is nélkülözhetetlen, hogy amit lehet, azt már megelőzően tisztázzuk és közreadjuk a szakma képviselőinek.

Korábban – 2017. október 13-án – a gazdálkodással összefüggő kiemelt bűncselekmények tárgykörében már tarthattam előadást. Mindenképpen szeretném az ismétlést elkerülni, de – figyelemmel e konferencia témájára – természetesen továbbra is e bűncselekményi kör kérdéseit vizsgálom. Előadásomban az átmeneti helyzetben megoldandó kérdésekkel, tehát a hatályba lépéshez kapcsolódó rendelkezések értelmezésével kívánok foglalkozni. A változó jogszabályi környezetben megkerülhetetlen döntésekhez szeretnék segítséget nyújtani.

I. Az átmeneti rendelkezések

Az új Be. Huszonharmadik része határozza meg az Átmeneti rendelkezéseket. A 868. §-a szerint:

(1) E törvény rendelkezéseit – a 868-876. §-ban meghatározott eltérésekkel – a hatálybalépésekor folyamatban lévő büntetőeljárásokban is alkalmazni kell.

(2) Az eljárást – a (3) bekezdésben szabályozott kivétellel – a korábbi jogszabály szerint hatáskörrel és illetékességgel rendelkező és a korábbi jogszabályban meghatározott összetételű bíróság folytatja le, ha az ügy e törvény hatálybalépése előtt a bírósághoz érkezett.

(3) Ha a bíróság a korábbi jogszabály alapján a törvény erejénél fogva járt el egy hivatásos bíróból és két ülnökből álló tanácsban, és e törvény alapján egyesbíró jár el, e törvény hatálybalépése után a továbbiakban egyesbíróként jár el.

(4) Az e törvény hatálybalépése előtt történt hatályon kívül helyezés esetén a megismételt eljárást - az (5) bekezdésben szabályozott kivétellel - az e törvény szerint hatáskörrel és illetékességgel rendelkező bíróság folytatja le.

(5) Az e törvény hatálybalépése előtt történt hatályon kívül helyezés esetén

a megismételt eljárást a korábbi jogszabály szerint hatáskörrel és illetékességgel rendelkező bíróság folytatja le, ha az ügy a megismételt eljárás lefolytatására e törvény hatálybalépése előtt érkezett a bírósághoz.

1. A törvény hatálya

A ma még hatályos Be.² „A törvény hatálya” cím alatt a 11. §-ában a következőket tartalmazza:

(1) A büntetőeljárást a cselekmény elbírálásakor hatályban lévő törvény szerint kell lefolytatni.

(2) A magyar büntető joghatóság alá tartozó ügyekben [a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (a továbbiakban: Btk.) 3. § (1) és (2) bekezdés] az eljárást e törvény szerint kell lefolytatni.

Az új Be. ugyancsak „A törvény hatálya” cím alatt a 9. §-ában már mindössze annyit rögzít, hogy:

A magyar büntető joghatóság alá tartozó ügyekben a büntetőeljárást e törvény szerint kell lefolytatni.

Az új jogszabály tehát a hatályos Be. 11. § (1) bekezdésében foglalt rendelkezést már nem tartalmazza. Ehhez képest az Átmeneti rendelkezések között kell keresnünk azt, miként kell eljárni a jogszabály változása esetén.

A gyakorló jogász már számtalanszor szembesülhetett azzal, hogy a jogszabály változására kétféle keretben kerülhet sor. Az egyik, amikor a korábbi törvényt egy új törvény váltja fel, a másik pedig, amikor hatályos törvény módosítására kerül sor. Ilyen is elfordulhat és korábban már előfordult Magyarországon is.

Arról rendelkezik az új törvény, hogy amikor hatályba lép, akkor rendelkezéseit a folyamatban lévő büntetőeljárásokban is alkalmazni kell. Olyan rendelkezés azonban nincs az új Be.-ben, miként kell eljárni, ha a törvény a hatályba lépése után módosításra kerül.

Eddig a Be. 605. § (1) bekezdését a Be. 11. § (1) bekezdésével egybevetve értelmezte a gyakorlat. Azt a rendelkezést tehát, hogy e törvény rendelkezéseit a hatálybalépésekor folyamatban lévő büntetőeljárásokban

2 A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény (a továbbiakban Be.)

is alkalmazni kell, a Be. 11. §-ának (1) bekezdésére tekintettel akként értelmeztük és értelmezzük, hogy e törvény alatt a mindenkori elbíráláskor hatályos mindenkori törvényt kell érteni.

Az új Be.-ben azonban nincs ilyen rendelkezés. Az új Be. nem mondja ki, hogy „A büntetőeljárást a cselekmény elbírálásakor hatályban lévő törvény szerint kell lefolytatni.” [11. § (1)]

Ez az új jogszabályi környezet valóban kihívás elé állítja a jogalkalmazókat. Magam mindkét - egymással ellentétes - lehetséges értelmezését is meg tudnám indokolni-

Az egyik lehetséges megoldás, hogy az új Be. 868. § (1) bekezdésének valódi tartalmát annak nyelvtani értelméhez igazítjuk. Aszerint: e törvény rendelkezéseit - a 868-876. §-ban meghatározott eltérésekkel - kizárólag *a hatályba lépésekor folyamatban lévő büntetőeljárásokban* kell alkalmazni.

A másik lehetséges megoldás, hogy a vizsgált rendelkezést kiterjesztően értelmezzük. Nem csak a törvény hatályba lépésére vonatkozik az átmeneti rendelkezés, hanem a mindenkori változás hatályba lépéséhez is.

Az nem kérdés, hogy ez kiterjesztő értelmezés és az sem, hogy nincs jogszabályi alapja. Azért nincs, mert az új Be. nem tartalmaz olyan rendelkezése, hogy a büntetőeljárást a cselekmény elbírálásakor hatályban lévő törvény szerint kell lefolytatni. Egyedül a józan ész szól az utóbbi megoldás mellett, amely sajnos a jogalkotás során e körben nem érvényesült.

A szabályozás azt igazolja vissza, hogy a jogalkotóban mindez nem merült fel kérdésként. Nem okozott kihívást az az evidencia, hogy minden eljárási cselekményt a mindenkor hatályos jogszabályoknak megfelelően kell foganatosítani.

Talán azt vélelmezte, a jogalkalmazó csak nem tesz olyat, hogy nem az elbíráláskor hatályos törvény szerint folytatja az eljárást, akárhányszor is változik netán egy büntetőeljárás alatt. Minek ezt neki külön leírni? Ma már alapvető elvárás az alkalmazottakkal szemben, hogy tudják, miként kell eljárniuk, minek azt nekik külön elmondani.

2. Egyes átmeneti szabályok

Az új Be. 868. § (1) bekezdése szerint, e törvény rendelkezéseit – a 868-876. §-ban meghatározott eltérésekkel – a hatálybalépésekor folyamatban lévő büntetőeljárásokban is alkalmazni kell. Az átmeneti rendelkezések az eltérő szabályokat (a 868-876. §-ban) 9. §-ban és 41. bekezdésben határozzák meg. Áttekintve ezt a több tucat rendelkezést, bizonyos csoportosítások tehetők.

Vannak a közelmúlt „viharos” alkotmánybíróági „termésének” következetes végrehajtását biztosító szabályok. Ide sorolom, hogy bár a 21/2016. (XI. 30.) AB határozat 1. pontjában az Alkotmánybíróság megállapította: az Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bekezdéséből eredő *alkotmányos követelmény* a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény 21. § (3) bekezdés a) pontjának alkalmazásakor, hogy a büntetőügy további elintézésében ne vegyen részt olyan bíró, aki az eljárás bármely korábbi szakaszában, így akár a nyomozás során bíróként járt el, a ma még hatályos Be. 606/B. § (1) bekezdés b) pontja akként rendelkezik, hogy a Be. 21. § (3) bekezdés a) pontját a folyamatban lévő eljárásokban és a jogerős ítélettel elbírált ügyek tekintetében is alkalmazni kell azzal, hogy a másodfokú tanácsnak tagjaként a Be. 215. § (3) bekezdése alapján eljáró bíró a 2016. november 30. után indult büntetőeljárások esetében minősül kizártnak. Most ugyanerről és ugyanígy rendelkezik az új Be. 869. §-ának (1)-(2) bekezdése.

Vannak az új Be. koncepcionális változásainak akadálymentes végrehajtását biztosító átmeneti rendelkezések. Magam ide sorolnám a 874. § (8) bekezdésében foglalt rendelkezést. Aszerint: a bíróság nem szüntetheti meg az eljárást,

- a) amiatt, hogy a korábbi jogszabály alapján benyújtott vádirat nem tartalmazza az ügyészségnek a büntetés kiszabására vagy intézkedés alkalmazására, illetve ezek nemére vonatkozó indítványát, vagy
- b) ha a korábbi jogszabály alapján benyújtott vádirat korábbi jogszabály szerinti hiányosságainak pótlása nem történt meg, de a vádirat e törvényben foglaltaknak megfelel.

Talán nem igényel külön magyarázatot, miként illeszkedik e rendelkezés a törvény koncepciójába. Tudjuk, hogy a hatályos Be. mindezzel

kapcsolatban hányszor és milyen irányban módosult 2010 óta annak érdekében, hogy a vádirat hiányosságait az ügyészen ne lehessen számon kérni és a bíróság legyen köteles pótolni az ügyész mulasztásait.

A teljesség igényével azt is érdemes megjegyezni, hogy a most vizsgált rendelkezést egy ízben már módosítani kellett. Az Országgyűlés általi elfogadását megelőzően ugyanis nem észlelte egyetlen kompetens személy sem, hogy egy benne maradt névelő miatt egyszerűen értelmetlen a szöveg. Ezért törvényt kellett módosítani már a hatályba lépését megelőzően.³

3. Miként alakultak az új törvény alkalmazásának (hatályának) a szabályai?

Korábban a hazai büntető jogalkotásunkban következetesen érvényesült az a gyakorlat, hogy amennyiben az eljárás alá vont személy javára szolgáló új, korszerűbb szemléletet kifejező jogi szabályozás lépett hatályba, akkor azt a még folyamatban lévő ügyben mindenkor alkalmazni kellett. Sajnos, már a(z új) Btk.⁴ hatályba lépésekor is szembesülhettünk azzal, hogy a jogalkotó szakított ezzel a csaknem másfél évszázada következetes gyakorlatával.

Korábban a Btké.⁵ 11. §-a kimondta: a Btk. hatálybalépése előtt elkövetett bűncselekmény miatt a Btk. hatálybalépése után kiszabott szabadságvesztés végrehajtási fokozatára és a feltételes szabadságra bocsátásra a Btk. rendelkezéseit (41-46. §, 111. §, 127. §, 47-48. §, 112. §) kell alkalmazni. Tudjuk, hogy ma főszabályként már nem ez érvényesül.

A büntető eljárási jog újabb rendelkezéseinek a megítélése körében az a nyilvánvaló feltételezés, hogy azok hatékonyabban szolgálják a büntetőeljárás általános céljainak a megvalósulását. Ezért is írja elő az új törvény, hogy rendelkezéseit a hatálybalépéskor, azaz 2018. július 1-jén

3 Az új Be. 874. §-ának (8) bekezdése a 2017. évi CXCVII. törvény 521. §-ának 92. pontja szerint módosított szöveggel lép hatályba.

4 A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (továbbiakban: Btk.)

5 A Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény hatálybalépéséről és végrehajtásáról szóló 1979. évi 5. számú törvényerejű rendelet (továbbiakban: Btké.)

folyamatban lévő büntetőeljárásokban is alkalmazni kell. (Be. 868. § (1) bekezdés) Ez alól a főszabály alól azonban van néhány kivétel, amelyek az átmeneti rendelkezések között találhatók.

3.1. A bíróság hatásköre

Általános előírás, hogy az eljárást a korábbi jogszabály⁶ szerint hatáskörrel és illetékességgel rendelkező bíróság folytatja le, ha az ügy 2018. július 1-je előtt érkezett a bíróságra.⁷ E szabály alól nincs kivétel.

Ha tehát az ügy az új Be. hatályba lépése előtt érkezett, akkor mindig a korábbi jogszabály szerint hatáskörrel és illetékességgel rendelkező bíróság folytatja le az eljárást. Nincs helye az ügy áttételének sem a tárgyalás előkészítése, sem pedig a tárgyalás során akkor sem, ha az új szabályok szerint az ügy már nem tartozik a bíróság hatáskörébe.

A Be. 10. § (1) bekezdésének 3. pontjában meghatározott gazdálkodással összefüggő kiemelt bűncselekmények közül a jelenleg még hatályos Be. szabályozása szerint 2 bűncselekmény maradhat járásbíróági hatáskörben:

- a Btk. 403. § (3) bekezdése szerinti számvitel rendjének megsértése és
- a Btk. 404. § (3) bekezdése szerinti csődbűncselekmény.

A Be. 868. §-ának (5) bekezdése szerint: az e törvény hatálybalépése előtt történt hatályon kívül helyezés esetén a megismételt eljárást a korábbi jogszabály szerint hatáskörrel és illetékességgel rendelkező bíróság folytatja le, ha az ügy a megismételt eljárás lefolytatására e törvény hatálybalépése előtt érkezett a bírósághoz.

Ez a rendelkezés valószínűleg felesleges, miután a Be. 868. § (2) bekezdésének – korábban már ismertetett – (2) bekezdése ugyanezt tartalmazza.

6 A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény (Be.)

7 A Be. 868. § (2) bekezdése szerint: az eljárást - a (3) bekezdésben szabályozott kivétellel - a korábbi jogszabály szerint hatáskörrel és illetékességgel rendelkező és a korábbi jogszabályban meghatározott összetételű bíróság folytatja le, ha az ügy e törvény hatálybalépése előtt a bírósághoz érkezett.

És persze a 868. § (4) bekezdése is teljesen felesleges. Aszerint: az e törvény hatálybalépése előtt történt hatályon kívül helyezés esetén a megismételt eljárást – az (5) bekezdésben szabályozott kivétellel – az e törvény szerint hatáskörrel és illetékességgel rendelkező bíróság folytatja le, mert ezt pedig a 868. § (1) bekezdésének főszabálya tartalmazza.

A hatáskör megállapítása szempontjából az nyilvánvalóan teljesen közömbös, hogy egy eljárás új vádemelés, vagy a bíróság hatályon kívül helyező végzése alapján indul. Csak az számít, hogy mikor érkezett az ügy, mikor indult az eljárás a bíróságon. Ha ugyanis az ügy még az új Be. hatályba lépése előtt érkezik, akkor a ma még hatályos 1998. évi Be. szabályai alapján hatáskörrel és illetékességgel rendelkező bíróság folytatja le a megismételt eljárást, de július 1. napjától természetesen az új Be. szabályai szerint.

Amennyiben a hatályon kívül helyezés 2018. július 1. előtt történt, az iratok azonban ezt követően érkeznek az új (megismételt) eljárás lefolytatása végett a bíróságra, akkor a megismételt eljárást a Be. szerint hatáskörrel és illetékességgel rendelkező bíróság folytatja le, amelyhez – adott esetben – az ügyet át kell tenni.

Pontosan ugyanazt a helyzetet rendezi teljesen feleslegesen a vizsgált (4) és (5) bekezdés, mintha azt szabályozná, hogy a törvény hatályba lépése előtt történt vádemelés esetén attól függően kell a bíróság hatáskörére és illetékességére vonatkozó szabályok kapcsán a korábbi vagy az új Be. szabályait alkalmazni, hogy a vádirat érkeztetésére 2018. július 1. napját megelőzően, vagy július 1-jén, illetve azután kerül-e sor. Okkal merül fel a kérdés, hogy ezt miért nem mondja ki a törvény. Csak arra tudtam gondolni, hogy ezért, mert ez egy ügyész számára evidencia. A (4) és (5) bekezdés pedig egy bírónak evidencia. A további következtetések levonását mellőzöm.

3.2. A bíróság összetétele

A bíróság összetételére vonatkozó szabályok körében jelentős változásokat vezetett be az új törvény. Lényegében megszüntette a néprésztvételt a büntetőeljárásban. Az ülnökök részvétele az ítélezésben csak szűk körben marad meg, kizárólag a fiatalkorúak és a katonák elleni büntetőeljárásban.

A Be. 868. §-ának (2) bekezdése főszabályként rögzíti, hogy az eljárást

– a (3) bekezdésben foglalt kivétellel – a korábbi Be.-ben meghatározott összetételű bíróság folytatja le, ha az ügy a Be. hatályba lépését megelőzően érkezett a bírósághoz.

Az ülnökök további részvétele tekintetében kétféle helyzet modellezhető:

- a) 2018. július 1-je után már nincsen szükség ülnökök közreműködésére akkor, ha a törvényszék, illetve a legalább nyolcévi szabadságvesztéssel fenyegetett bűncselekmények miatt indult ügyekben a járásbíróság kizárólag a törvény erejénél fogva (az akarta mondani, hogy a törvény rendelkezése szerint/alapján, a törvény rendelkezésének megfelelően) – idő hiányában nem tudom bemutatni, mi a különbség e kifejezések jelentéstartalmában) járt el egy hivatásos bíróból és két ülnökből álló tanácsban.

Ha a bíróság a hatályos Be. alapján a törvény erejénél fogva járt el egy hivatásos bíróból és két ülnökből álló tanácsban, és az új Be. alapján egyesbíró jár el, az új Be. hatálybalépése után a továbbiakban egyesbíróként jár el.⁸ Ilyenkor tehát az átmeneti rendelkezés rendezi a bíróság összetételét.

A törvény szövege nem hagy kétséget a felől, hogy csak arra az esetre határoz meg speciális szabályt, amikor a bíróság a hatályos Be. alapján, a törvény erejénél fogva járt el egy hivatásos bíróból és két ülnökből álló tanácsban, és az új törvény alapján egyesbíró jár el. (konjunktív feltétel)

- b) Arra az esetre viszont nem tartalmaz külön rendelkezést a törvény, amikor a bíróság a hatályos jogszabály alapján a törvény erejénél fogva járt el egy hivatásos bíróból és két ülnökből álló tanácsban, és az új törvény alapján három hivatalos bíróból álló tanács jár el.⁹ Eligazít azonban a 868. § (2) bekezdése. A szerint az eljárást – a (3) bekezdésben szabályozott kivétellel – a korábbi jogszabályban meghatározott összetételű bíróság folytatja le, ha az ügy e törvény hatálybalépése előtt a bírósághoz érkezett.

Ennek megfelelően tehát azokban az ügyekben, amelyek korábban is a törvényszék hatáskörébe tartoztak, 2018. július 1-je előtt érkeztek és

8 Új Be. 868. § (3) bekezdés

9 Új Be. 13. § (3) bekezdés

a bíróság a törvény rendelkezése alapján járt el egy hivatásos bíróból és két ülnökből álló tanácsban, a tanács összetétele nem változik.

- c) Akkor sem változik a tanács összetétele, ha a törvényszék nem a törvény erejénél fogva, hanem bírói döntés, az eljáró tanács elnökének a rendelkezése alapján két hivatásos bíróból és három ülnökből álló (öttagú) tanácsban jár el.

Érdekes volna megismerni annak a szabályozásnak az indokait, amelyek alapján ugyanazon a bíróságon (törvényszéken) pl. egy életfogytig tartó szabadságvesztéssel fenyegetett emberölés vagy terrorcselekmény miatt ma egy hivatásos bíróból és két ülnökből álló tanács, holnap pedig már egyesbíró jár el, míg pl. az áfa csalással megvalósított költségvetési csalás miatt továbbra is egy bíróból és két ülnökből álló tanács jár el. Ott továbbra is szükség van a néprészvételre.

Érdekes lehet az is, hogy a tárgyalás esetleges megismétlése nem indikálja a tanács összetételnek az újbóli megvizsgálását és az új (az elbíráláskor hatályos) Be. rendelkezéseinek az alkalmazását.

3.3. A bíróság új személyi összetétele

3.3.1. Az új szabályozás céljai

Az új törvény rendelkezéseinek a vizsgálata kapcsán legelső kérdésként azt szükséges tisztázni, milyen helyzet kezelésére irányul az szabályozás, vajon milyen gondokat és problémákat kíván kezelni a jogalkotó az új szabályozással?

A válasz a kérdéssel hivatásszerűen foglalkozó szakemberek számára magától értetődő. A két lehetséges legfontosabb cél a szakszerűség fokozása és az időszerűség javítása.

3.3.1.1. A szakszerűség

Bíróként feltűnt számomra, hogy a gazdálkodással összefüggő kiemelt bűncselekmények új szabályozása kizárólag a bírósági eljárás körében támaszt speciális követelményeket a „hatóság” eljáró tagjával szemben. Ez

valószínűleg nem a személyes bírói érzékenységem, mert a jogalkotó válasza nem hagy kétséget. A jogalkotó szerint ezen a területen a szakszerűség és az időszerűség biztosítása alapvetően a bíróságokra hárul.

Vajon miért?

És valóban meghatározó mértékben a bíróságokon múlik ezen a területen a szakszerűség biztosítása?

S a kérdésben már benn a válasz.

A szakszerűség kapcsán kikerülhetetlenül merül fel az az alapvető kérdés, hogy mennyiben hárul a bíróságokra a tényállás felderítésének, illetve a tényállás bizonyításának a terhe. Mert, hogy a szakszerűség biztosításának az igénye értelemszerűen a jogalkalmazásnak ehhez a szegmenséhez kötődik. A jogalkotó szerint ezért is kell koncentrálni és fokozni a bíróságokon a szakmai kompetenciákat.

A Be. bizonyításra vonatkozó általános rendelkezéseiből viszont úgy tűnt számomra, hogy a jogalkotó fokozni kívánta az ügyész felelősségét a bizonyítás körében. Lehet tehát, hogy nem indokolt a releváns tényállás megállapításához fűződő szakszerűség fokozásához kapcsolni közvetlenül a bíróság speciális összetételére vonatkozó szabályozást.

3.3.1.2. Az időszerűség

Az új Be. 13. §-ának (3) bekezdése szerint az elsőfokú bíróság gazdálkodással összefüggő kiemelt bűncselekmény miatt három hivatásos bíróból álló tanácsban jár el, a tanács egy tagja a törvényszék gazdasági ügyszakának, ennek hiányában a törvényszék polgári ügyszakának bírója. Az első fokú bíróságként eljáró törvényszék tehát a kiemelt bűncselekmények miatt indított eljárásban kötelezően három hivatásos bíróból álló tanácsban jár.

A másodfokú és a harmadfokú bíróságon a speciális tanács alakítása nem kötelezettség. A másodfokú és a harmadfokú bíróság gazdálkodással összefüggő kiemelt bűncselekmény miatt az ügyet a bíróság öt hivatásos bíróból álló tanácsa elé utalhatja, ha ezt az ügy bonyolultságára, az eljárás ügyiratainak terjedelmére, a büntetőeljárásban részt vevő személyek számára tekintettel, vagy egyéb okból szükségesnek tartja.

Az aligha állítható, hogy a bíróság létszámának a növelése közvetlen összefüggésbe volna hozható az időszerűség fokozásával, miután az elvégzendő feladatok mennyiségét egyáltalán nem érinti.

3.3.2. Három hivatásos bíró

A szakszerűség fokozásához magam is egy lehetséges módszernek tartom a három hivatásos bíróból álló tanács eljárását. Elsősorban ezért, mert megteremti a konzultáció legális lehetőségét, a szaktudás, valamint az ismeretek, tapasztalatok összegzését a bírák számára. A gazdasági ügyeket tárgyaló bíró azonban az ügyek jelentős részében birtokában van a nagy gazdasági ügy elbírálásához szükséges szakértelemnek és tapasztalatnak, ezért az ügy elbírálásához nincsen szüksége további bírók közreműködésére. Az ilyen ügyekben a három hivatásos bíró eljárása nem segíti, hanem inkább elhúzza az eljárást.

Napi gyakorlatunkban talákoztunk pl. olyan óriási áfa csalásos ügyekkel, amikor közösségen belüli fiktív értékesítéssel valósult meg a bűncselekmény.

Az ilyen ügy valójában semmilyen érdemi adójogi problémát nem vet fel. A Kúria már azt is kifejtette, hogy még szakértő igénybe vételére sincs szükség. Az ilyen ügyben a több bíró részvétele az elsőfokú tanácsban semmilyen szakmai segítséget nem nyújt.

3.3.3. Kijelölt bíró

Talán még emlékszik valaki, hogy az új Be. 13. §-ának (3) bekezdése eredetileg úgy rendelkezett, hogy az elsőfokú bíróság gazdálkodással összefüggő kiemelt bűncselekmény miatt három hivatásos bíróból álló tanácsban jár el, a tanács egy tagja a törvényszék gazdasági ügyszakának, ennek hiányában a törvényszék polgári ügyszakának *kijelölt* bírója.

A történetek ismeretében sajnos úgy tűnik, a jogalkotó nem ismerte fel, mit jelent az a fogalom, hogy kijelölt bíró. Hiányzott a bírói szervezet működéséhez kapcsolódó legalapvetőbb jogszabályok (sarkalatos törvények) ismerete mind a jogszabály előkészítése, mind annak elfogadása során.

A bírák jogállásáról és javadalmazásáról szóló 2011. évi CLXII. törvény - a törvényes bíróhoz való alkotmányos alapvető keretein belül - a 30. §-ában meghatározza a bíró kijelölésére vonatkozó szabályokat. Ezeket a jogalkotás során figyelmen kívül hagyták.

A törvény elfogadása után a bírák jelezték, hogy a kijelölés milyen követelményeket támaszt. Sovány elégtétel, hogy a törvény elfogadását követően már meghallgatták őket, a reakció, a jogi megoldás mégis elgondolkodtató. A jogalkotó ugyanis – még a törvény hatályba lépése előtt – egyszerűen kiiktatta ezt a feltételt.¹⁰

3.3.4. Szakmai kvalifikáció

Mindez ugyanakkor másik irányból is világos állásfoglalás a törvényhozó részéről.

Vannak olyan ügyek, ahol a törvény kötelező rendelkezésénél fogva biztosítani kell a büntetőbíró személyében a speciális szakmai ismeretet és tapasztalatot. Ilyen a fiatalkorúak bírója és az ülnökökkel szemben támasztott követelmények, valamint a katonai bíró kötelező eljárása és a katonai ülnökökkel szemben támasztott követelmények.

Ahhoz viszont, hogy bármelyik bíró gazdálkodással összefüggő kiemelt bűncselekményt bíráljon el, a törvény semmilyen szakmai kvalifikációt nem követel meg. Azt bármelyik bíró tárgyalhatja. Ismeretes, hogy a törvényszéki hatáskör ellenére az ilyen ügyeket gyakran a járásbírósról kirendelt bíró tárgyalja.

A speciális szakmai ismeretet tehát nem a büntetőbíró személyében, hanem mintegy kívülről kívánja biztosítani a törvény. További külső személyt (személyeket) hoz be az ítékezésbe. Egyrészt megduplázza a büntetőbíró, másrészt kötelezően előírja, hogy a tanács harmadik tagja a törvényszék gazdasági vagy – ennek hiányában – polgári ügyszakának a tagja.

10 Az új Be.13. §-ának (3) bekezdése a 2017. évi CXCVII. törvény 521. § 1. pontja szerint módosított szöveggel lép hatályba.

3.3.5. A gazdasági, polgári bíró

Az első fokon eljáró három hivatásos bíróból álló tanács egyik tagja tehát nem büntető bíró, hanem a törvényszék gazdasági ügyszakának a bírója. Ha ilyen nincs, akkor a törvényszék polgári ügyszakának a bírója.

A törvényjavaslat indokolása szerint¹¹ e bűncselekmények helyes jogi megítéléséhez szükséges más jogági tapasztalat, különösen polgári jogi, illetve társasági jogi ismeretek és gyakorlat megléte. Ez a megállapítás aligha vonható kétségbe. Ugyanakkor szem elől téveszti, hogy a gazdálkodással összefüggő kiemelt bűncselekmények között legnagyobb számban és arányban költségvetési csalások (és azokon belül is adóra elkövetett csalások) fordulnak elő. Azok elbírálásához nem polgári jogi, illetve társasági jogi ismeretek és gyakorlat, hanem más jellegű – főként pénzügyi jogi, adójogi – tapasztalatokra van szükség.

Egy tipikusnak tekinthető áfa csalási ügyben a gazdasági/polgári bíró aligha rendelkezik akár csak annyi gyakorlattal, mint egy ilyen ügyeket tárgyaló büntető bíró. Elképzelni nem tudom, milyen előny származik abból, ha részt vesz a büntetőbírói tanács ítélező tevékenységében, legfeljebb a laikus elemet jeleníti meg.

Talán hasznosabb lehetett volna, ha úgy rendelkezik a törvény, hogy a gazdasági/polgári ügyszak, vagy a közigazgatási ügyszak kijelölt bírója legyen a tanács harmadik tagja.

Korábbi előadásomban már kifejtettem azt, hogy meggyőződésem szerint a gazdálkodással összefüggő kiemelt bűncselekmények többségében vélhetően legalább ilyen hatékonysággal fokozhatta volna az ítékezés hatékonyságát, ha a törvényszéki egyesbíró kap egy „kisbíró”, aki a törvényszéki bíró irányítása mellett mindent előkészít, elkészít és elvégez a bíró mellett és a bíró helyett. Ez a „kisbíró” lehetne minimum bírósági titkár vagy egy kirendelt járásbíró. A lényeg, hogy olyan megfelelő bírósági gyakorlattal rendelkezzen, amely alapján képes önállóan végezni az ítékezéshez kapcsolódó feladatokat.

11 Lásd Általános indokolás: A külön eljárások 11. pont alatt

A bíróság nem úgy működik, mint pl. az ügyészség. Egy gazdasági, polgári bíró kiszakítása a napi ítélkezési feladatok ellátásából kisebb bíróságokon – és ilyen a törvényszékek legalább fele – akár működési zavarokat is okozhat. Prognosztizálható, hogy bonyolult szervezést igényelhet a civil és a büntető tárgyalási teher összehangolása. Arra ugyanis nyilván nincs lehetőség, hogy a civil bírót a saját ügyszakából teljesen kiemeljék. Emellett az ilyen ügyekben megháromszorozódik a hivatásos bíró ítélkezése iránti igény.

3.4. Feladatmegosztás a háromtagú bírói tanácson belül

A három hivatásos bíróból álló tanácson belüli feladatmegosztás is sajátos újszerű helyzetet teremt. Egy ilyen tanács nem úgy működik, mint a másodfokon vagy harmadfokon eljáró hivatásos bírókból álló tanács. Itt nincs törvényi rendelkezés, mint a másodfokú eljárásban - amely szerint a tanács elnöke által kijelölt bíró előadja az ügyet. Tehát nincs sem előadó, sem szavazó bíró.

Csak annyi következik a törvény szabályozásából, hogy a három tagú tanácsnak van elnöke, aki megszabhatja a feladatokat. Egy ilyen, általában nagy terjedelmű és bonyolult jogi megítélésű ügyben nélkülözhetetlen, hogy a három bíró belső feladat-megosztását valaki kézben tartsa. A bizonyítás körében azonban a bíróknak egyenlő jogaik vannak. Bármelyik kérdezhet, bármelyik lefolytathatja a kihallgatást, meghallgatást.

A három hivatásos bíróból álló tanács csak akkor működhet funkcionálisan, mindhárom bíró akkor vehet részt aktívan a bizonyításban, ha mindhárom bíró rendelkezik az eljárás iratanyagával. Elfogadhatatlannak tartanám, hogy az elsőfokú bíróságként eljáró tanácsban részt vevő bírák ne önállóan tanulmányozzák, vizsgálják az eljárás iratanyagát, és külön-külön is ne készüljenek fel a tárgyalásokra, az egyes bizonyítási cselekményekre.

Feltétlenül érvényesíteni indokolt bizonyos munkamegosztást a bizonyítási cselekmények foganatosítása során a három hivatásos bíró között. Ha nem vesz részt mindhárom bíró aktívan, tevékenyen a bizonyításban, mit sem ér a jelenléte az elsőfokú tanácsban.

Az ítélezésben a bírói tanács valamennyi tagjának azonos jogai vannak. Érdekes helyzetet teremthet, ha a két büntetőbíró nem tud megegyezni büntetőjogi főkérdésekben és majd a harmadik, a civil bíró dönti el a kérdést.

Sajnos a Kúrián ebben már gyakorlók vagyunk. Előfordul, hogy a két kúriai bíró nem ért egyet és a tanács harmadik tagja az alsó fokú bíróságról kirendelt bíró. Ő akár járásbíró is lehet, mert nincsen semmilyen kiválasztási szempont ebben a körben.

Az első fokon három hivatásos bíróból álló tanács működtetése tehát számtalan újszerű feladat megoldását igényel. A törvényszékek többségében valószínűleg nem lesznek állandó gazdasági tanácsok.

4. Az öttagú tanács

Látványos elem, hogy a másodfokú és a harmadfokú bíróság gazdálkodással összefüggő kiemelt bűncselekmény miatt az ügyet a bíróság öt hivatásos bíróból álló tanácsa elé utalhatja, ha ezt az ügy bonyolultságára, az eljárás ügyiratainak terjedelmére, a büntetőeljárásban részt vevő személyek számára tekintettel, vagy egyéb okból szükségesnek tartja.¹² Az új Be. rendszerében első fokon már nem lehet az ügyet öttagú tanács elé utalni, sem gazdálkodással összefüggő kiemelt bűncselekmény, sem más bűncselekmény miatt indított eljárásban.

Elméletileg az öt hivatásos bíró elé utalás előnye az lehet, hogy fokozza a szakértelmet és növeli a döntés legalitását.

Az a személyes – és nyilván esetleges – tapasztalatom, hogy három hivatásos bíró mellett már nagyon nehéz fokozni a szakértelmet. Három helyett öt büntetőbíró ezen a téren érdemi előrelépést már nem jelent.

2014. január 1. óta van lehetőség arra, hogy a Kúria felülvizsgálati eljárásban az ügy elbírálását öttagú tanács elé utalja. 2014-ben és 2015-ben a Kúria II. Büntető tanácsának elnöke öttagú tanács elé utalt egy-egy ügyet. Azóta további egy ilyen eset volt a Kúrián, tehát ez a jogintézmény nem vált túl népszerűvé.

12 Új Be. 13. § (5) bekezdése.

2014-ben az akkor legnagyobb gazdasági ügyet, az ún. Baumag ügyet utalta a tanács elnöke öttagú tanács elé és ezzel kapcsolatban nem voltak túl jó tapasztalataink.

2015-ben az ugyancsak nagy visszhangot kiváltó, tényleges életfogytig tartó szabadságvesztéssel kapcsolatos (Magyar kontra Magyarország) ügyet utalta a tanács elnöke öttagú tanács elé. Akkor és ott ez az összetétel feltétlenül növelte a döntés legitimitációját, ott jó tapasztalataink voltak.

Az új szabályozás kifejezett hiányossága hogy a másodfokon és a harmadfokon eljáró tanács elnökének döntése alapján nem biztosítja annak a lehetőségét, hogy más szakági bíró – pl. a gazdasági kollégium vagy közigazgatási kollégium bírója is – a tanács tagja lehessen. Ez azonban nem jelent teljes körű akadályt. Amennyiben ugyanis ezt a tanács elnöke igényli, az illetékes igazgatási vezető kijelölésről rendelkező intézkedését kezdeményezheti.

5. Az öttagú tanács elé utalás eljárási szabályai

Ismereteink szerint a jelenlegi szabályozás e körben hiányos.

A Be. Tizenharmadik része tartalmazza a tárgyalás előkészítésére vonatkozó szabályokat. Ezen belül a LXXV Fejezet határozza meg a vádirat alapján teendő intézkedéseket.

A Be. 496. §-a rendelkezik a bíróság tanácsa elé utalásról. Aszerint: a bíróság az ügyet az előkészítő ülés befejezéséig a bíróság három hivatásos bíróból álló tanácsa elé utalja, ha ezt az ügy bonyolultságára, az eljárás ügyiratainak terjedelmére, a büntetőeljárásban részt vevő személyek számára tekintettel vagy egyéb okból szükségesnek tartja. A bíróság ebben az esetben értelemszerűen az ügy hivatásos (egyes) bírója, ezért itt nem okozhat értelmezési nehézséget, hogy e döntést a törvény nem utalja külön rendelkezéssel a tanács elnökének a jogkörébe.

Másodfokon és harmadfokon azonban a bíróság három hivatásos bíróból álló tanácsban jár el.

Sem a másodfokú, sem a harmadfokú eljárásban nem található olyan szabály, hogy a másodfokú és a harmadfokú bíróság (vagy a tanács elnöke) gazdálkodással összefüggő kiemelt bűncselekmény miatt az ügyet a

bíróság öt hivatásos bíróból álló tanácsa elé utalhatja. A másodfokú és a harmadfokú bíróság ilyen döntésének a jogalapját tehát kizárólag a Be. 13. §-ának (5) bekezdésében találhatjuk meg (ellentétben az elsőfokú szabályozással, ahol annak úgymond mindkét lába megtalálható)

Ebből azonban az következik, hogy a bíróság másodfokon és harmadfokon a három hivatásos bíróból álló tanács. A jövőben tehát a tanács elnöke már nem utalhatja az ügyet egyedül öttagú tanács elé, hanem csak a háromtagú bírói tanács. Tehát: először meg kell alakítani egy három-tagú tanácsot azért, hogy az hozhasson döntést az öttagú tanács elé utalásról.

II. A gazdálkodással összefüggő, kiemelt bűncselekmény

1. A gazdálkodással összefüggő, kiemelt bűncselekmény fogalma

Az új Be. a II. Fejezetében található Értelmező rendelkezések között határozza meg a gazdálkodással összefüggő kiemelt bűncselekmény fogalmát.

Az új Be. 10. § (1) bekezdésének 3. pontja szerint, *e törvény alkalmazásában gazdálkodással összefüggő kiemelt bűncselekmény:*

a) a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (a továbbiakban: Btk.) 372. § (6) bekezdés a) pontja szerinti sikkasztás, ha azt költségvetési szerv vagy gazdálkodó szervezet részére vagy érdekében tevékenységet végző, önálló intézkedésre jogosult személy a szerv vagy szervezet vagyonát érintő cselekményével követi el,

b) a Btk. 373. § (6) bekezdés a) pontja szerinti csalás, ha azt költségvetési szerv vagy gazdálkodó szervezet részére vagy érdekében tevékenységet végző, önálló intézkedésre jogosult személy a szerv vagy szervezet vagyonát érintő cselekményével követi el,

c) a Btk. 374. § (6) bekezdés a) pontja szerinti gazdasági csalás,

d) a Btk. 376. § (6) bekezdés a) pontja szerinti hűtlen kezelés,

e) a Btk. 377. § (2) bekezdése szerinti hanyag kezelés,

f) a Btk. 396. § (4) bekezdés a) pontja és (5) bekezdése szerinti költségvetési csalás és az ezzel összefüggésben elkövetett költségvetési csaláshoz kapcsolódó felügyeleti vagy ellenőrzési kötelezettség elmulasztása,

g) a Btk. 403. § (3) bekezdése szerinti számvitel rendjének megsértése,

h) a Btk. 404. § (3) bekezdése szerinti csődbűncselekmény,

i) a bennfentes kereskedelem,

j) a bennfentes információ jogosulatlan közzététele,

k) a tiltott piacbefolyásolás,

l) a piramisjáték szervezése.

Első pillantásra úgy tűnhet, hogy e jogi szabályozásban egy régi (ortodox) megoldás köszönt vissza. Attól igényel speciális kezelést és szakértelmet az ugyanolyan bűncselekmény, hogy mekkora az elkövetési érték/kár/vagyoni hátrány. Ha 480 millió forint, akkor nem, de ha 520 millió, akkor már igen.

Valójában nyilvánvalóan nem erről van szó. Az összecszerűségnek azért van jelentősége a speciális bűncselekmény-kategória meghatározásakor, mert a bűncselekmények objektív tárgyi súlya alapján (is) dönt a jogalkotó arról, hogy melyik bűncselekmény elbírálására mekkora erőket, illetve erőforrásokat koncentrálnak.

Bíróként először arra gondoltam, hogy kizárólag jogalkotói mérlegelés annak eldöntése, mit sorol e kategóriába, ezzel egy bírónak nem kell foglalkoznia. Aztán persze csak motoszkált bennem, hogy az összeállítás rációját magam feltérképezem.

2. A bűncselekmények körének meghatározása

A gondolkodás az első fázisában nyilván mindig a körül mozog, hogy melyik bűncselekmény kerül be és melyik nem a kiemelt bűncselekmények kategóriájába. Ezzel összefüggésben – a teljesség igénye nélkül – néhány érdekességre hívnám fel a figyelmet.

2.1. A gazdasági csalás

Érdeklődéssel tapasztaltam, hogy a *gazdasági csalás* (vagyoni hátrány összecszerűsége szempontjából) legsúlyosabb alakzata [Btk. 374. § (6) bekezdés a) pontja] bekerült a gazdálkodással összefüggő kiemelt bűncselekmények közé. A hatályos Be. szerint a gazdasági csalás egyetlen

alakzata sem tartozik a törvényszék hatáskörébe.¹³

Bár ilyen bűncselekmény miatt ismereteim szerint máig nem ítelt el senkit a bíróság jogerősen – magam még ilyen vádirattal sem találkoztam –, nem lehet kétséges, hogy bonyolult, összetett jogértelmezést igénylő kérdéseket vethet fel e bűncselekmény elbírálása. Erre tekintettel mindenképpen indokolt lehet, hogy a magasabb hatáskörű bíróság bírálja el minden esetben és nem csupán akkor, ha azt költségvetési szerv vagy gazdálkodó szervezet részére vagy érdekében tevékenységet végző, önálló intézkedésre jogosult személy a szerv vagy szervezet vagyonát érintő cselekményével követi el.

2.2. *A pénzmosás*

A pénzmosás jelenleg is¹⁴ és a jövőben is¹⁵ a törvényszék elsőfokú hatáskörébe tartozik, de nem került be a gazdálkodással összefüggő kiemelt bűncselekmények közé. Ez talán nem is sérelmezhető. A pénzmosás nem gazdasági vagy gazdálkodással összefüggő bűncselekmény. Egyrésztől a bűnüldözés és az igazságszolgáltatás érdekeit sérti, veszélyezteti, másrészt a terrorizmus finanszírozásához is kapcsolódhat. Elsősorban a kábítószerkereskedelemből, a fegyverkereskedelemből, az emberkereskedelemből származó nagy jövedelmek eltüntetésére szolgál, vagy a terrorizmus finanszírozása elleni küzdelem hatékonyságát kívánja fokozni.

Vélhetően nem csekély illegális jövedelem származik a gazdasági bűnözésből. Hallani híreket arról, hogy pl. az áfa csalások milyen mértékben károsítják az EU költségvetését, vagy az EU támogatások igénybe vétele során milyen csalások történnek. A Fővárosi Törvényszéken folyamatban lévő nagy bankár perben mekkora a csalással okozott kár és mennyire fontos kérdés, hogy milyen számítógépes programok alkalmazásával, hogyan tüntették el a bevételeket. Mindezek a körülmények talán indokolhatták volna, hogy a pénzmosás is – akár csak részlegesen – bekerüljön a gazdálkodással összefüggő kiemelt bűncselekmények közé.

13 Lásd Be. 16. § (1) bekezdés

14 Lásd Be. 16. § (1) bekezdés u) pontja

15 Új Be. 20. § (1) bekezdés 20. pontja

Amennyiben azokhoz a bűncselekményekhez kapcsolódik a pénzmosás, amelyeket a törvény egyébként gazdálkodással összefüggő kiemelt bűncselekményként határoz meg, akkor végképpen nehéz indokot találni arra, hogy miért nem tartozik a pénzmosás ebbe a körbe.

2.3. Az információs rendszer felhasználásával elkövetett csalás.

Hasonló gondolatokat ébreszthet az információs rendszer felhasználásával elkövetett csalás (Btk. 375. §) tényállása.

Az információs rendszer felhasználásával elkövetett csalás vagyoni elleni bűncselekmény. Lényege, hogy az elkövető adatmanipulációval, illetve elektronikus készpénz-helyettesítő fizetési eszköz felhasználásával vagy elfogadásával kárt okoz. Magam nem találtam érvet a mellett, hogy 500 millió forintot meghaladó károkozás esetén miért nem kiemelt bűncselekmény és miért kezelendő másként, mint például a csalás, a sikkasztás, a hűtlen kezelés vagy a gazdasági csalás. A biztonság kedvéért azért megnéztem, hogy a törvényszék első fokú hatáskörébe tartozik-e. Megnyugvással állapítottam meg, hogy igen.¹⁶

Ekkor már komolyan számításba vettem, hogy a bűncselekmények összeállításának rendszerbe foglalása, a rendszerképzésből fakadó követelmények megfogalmazása és a következmények levonása önmagában egy nagyobb ívű feladat volna. És akármilyen tudományosan alátámasztott rendszert alakítanánk ki, akkor még mindig ott vannak a politikai és a költségvetési szempontok, amelyeket elméleti és gyakorlati jogászként magam nem vehetnék figyelembe.

16 Az új Be. 20. § (1) bekezdésének 17. pontja szerint első fokon a törvényszék hatáskörébe tartoznak a következő bűncselekmények: a Btk. 370. § (6) bekezdés a) pontja szerinti lopás, a Btk. 371. § (6) bekezdése szerinti rongálás, a Btk. 372. § (6) bekezdés a) pontja szerinti sikkasztás, a Btk. 373. § (6) bekezdés a) pontja szerinti csalás, a Btk. 375. § (4) bekezdés a) pontja és (5) bekezdése szerinti különösen jelentős kárt okozó információs rendszer felhasználásával elkövetett csalás, a Btk. 377. § (2) bekezdése szerinti anyag kezelés, a Btk. 379. § (6) bekezdés a) pontja szerinti orgazdaság.

Ez a rendelkezés azonban szemléletesen bemutatja, hogy mennyire kiforrott

Ezeket a szempontokat jól szemléltetheti a hivatali visszaélés¹⁷ közelmúltbeli karrierje.

A hivatali visszaélés, mint hivatali bűncselekmény a Be. hatályba lépése (2003. július 1.) óta a megyei bíróság (törvényszék) elsőfokú hatáskörébe tartozik. Korábban is és a jelenleg hatályos Btk. szerint is három évig terjedő szabadságvesztéssel fenyegetett (tehát a legcsekélyebb tárgyi súlyú büntettek közé tartozó) bűncselekmény.

A jogalkotó 2011. július 13. napjával a (korábbi) Be. XXVIII/A. Fejezetébe új külön eljárásként iktatta be a Kiemelt jelentőségű ügyekben folytatandó külön eljárást. A (korábbi) Be. 554/B. § a) pontja szerint a hivatali visszaélés büntette (Btk. 225. §) miatt indított ügy kiemelt jelentőségű ügy akkor, amikor a szándékos emberölés alapesete nem kiemelt jelentőségű ügy.

2018. július 1. napjával – hét évi gyakorlat után – véget ér a kiemelt jelentőségű ügyekben folytatandó külön eljárás karrierje és az új Be. szerint a hivatali visszaélés elbírálása már nem is tartozik a törvényszék elsőfokú hatáskörébe, hanem visszakerül a járásbírósághoz.

Vélhetőleg mind a hivatali bűnözés területén, mind pedig a iudicaturában olyan lényeges változások történtek az elmúlt tizenöt évben (illetve az elmúlt nyolc évben), amelyek előbb az egyik irányú, majd az azzal ellentétben álló másik irányú változtatást indokolták. Az utóbbi változások ráadásul nem simulnak abba az uralkodó trendbe, amely szerint a törvényszéki hatáskör folyamatosan - s majd 2018. július 1. napját követően is - bővül.

és milyen szakmai kontroll mellett született meg a törvényszöveg. Azonos albekezdésben a törvény eltérően jelöli meg az egyes bűncselekményeket. Általában - és helyesen - az egyes bűncselekmények Btk. szerinti megnevezését használja a rendelkezéssel érintett törvényhelyek pontos feltüntetésével. Ugyanakkor a most vizsgált bűncselekményt nem a Btk. szerinti megjelölésével, hanem egy, a minősített eset megnevezéséhez az ügyészeknek szánt iránymutatásban található, a minősített eset megfogalmazásából konstruált megnevezéssel: „különösen jelentős kárt okozó információs rendszer felhasználásával elkövetett csalás”-nak nevezi meg.

17 Btk. 305. §

Hasonló gondolatokat ébresztett a Btk. 403. § (3) bekezdése szerinti számvitel rendjének vagy még inkább a két évig terjedő szabadságvesztéssel fenyegetett bennfentes információ jogosulatlan közzététele vétségének¹⁸ a kiemelt bűncselekményként szabályozása

Ezért is jutottam végül arra a következtetésre, hogy mégiscsak az első gondolatom bizonyult a helyesnek. A bűncselekmények körének a meghatározása olyan jogalkotói döntés, amely nem feltétlenül igényel szakmai alátámasztást. A bírónak pedig azt kell gazdálkodással összefüggő kiemelt bűncselekményként elbírálnia, amit a törvény ekként határoz meg.

3. A normavilágosság követelménye

A kérdés ezután már az volt, hogy az elfogadott törvényben foglalt szabályozás eleget tesz-e a normavilágosság és emellett az ésszerűség (értsd a józan ész) követelményeinek. Egyértelmű és koherens-e a jogszabály szövege?

Első pillantásra szembe tűnik, hogy az első két bűncselekmény, a sikkasztás és a csalás csak akkor minősül kiemelt bűncselekménynek, „ha azt költségvetési szerv vagy gazdálkodó szervezet részére vagy érdekében tevékenységet végző, önálló intézkedésre jogosult személy a szerv vagy szervezet vagyonát érintő cselekményével követi el”.

Először csak az foglalkoztatott, hogy ez a szűkítés miért csak az első két bűncselekményhez kapcsolódik. Próbáltam az indokait megfogalmazni.

3.1. A sikkasztás

3.1.1. Az önálló intézkedésre jogosult személy

Sikkasztás elkövetése esetén a tettes birtokában van annak a dolognak, vagyontárgynak, amelyre a bűncselekményt elköveti. Az elkövetési tárgy rá van bízva. A sikkasztásnál ezért elvileg (formálisan) még lehetne ésszerű indok ez elkövetői kör szűkítése mellett. Valójában azonban

18 Btk. 410/A. §

mégis teljességgel értelmetlen ez a szűkítés. A Btk. 372. § (6) bekezdés a) pontja szerinti sikkasztás ugyanis a különösen jelentős értékre elkövetett sikkasztás, tehát az elkövetési érték az 500 millió forintot meghaladja. Felmerülhet a józan ész szerint, hogy valaki anélkül bíz rá a fél milliárd forintot is meghaladó vagyontárgyát másra, hogy ne mondaná meg, mit tehet vele és mit nem? Nem azért bízva rá a vagyont a tulajdonos másra, hogy ő tegye vele azt, amit a rábízó nem akar maga megtenni? Vajon milyen önálló intézkedésre gondolhatott a jogalkotó akkor, amikor a sikkasztás lehetséges elkövetési magatartása az eltulajdonítás és a sajátjaként rendelkezés.

Az egy másik kérdés, hogy a dolog megőrzéséhez vagy kezeléséhez fűzött instrukciók megszegésével okozza-e a vagyoni sérelmet az elkövető amikor a cselekmény már inkább hűtlen kezelés lehet – vagy egyszerűen csupán ellopja azt.

A kérdés komplex megközelítéséhez tartozhat az is, hogy ugyanezt a feltételt a kiemelt bűncselekményként szabályozott hűtlen kezeléshez a jogalkotó már nem is kapcsolja.

3.1.2. A szerv vagy szervezet részére vagy érdekében tevékenységet végző személy

Ha az elkövetőre rá van bízva a költségvetési szerv vagy a gazdálkodó szervezet fél milliárdos vagy több milliárdos dolga (jellemzően pénze), akkor ki más lehetne a megbízott, mint a költségvetési szerv vagy a gazdálkodó szervezet részére vagy érdekében tevékenységet végző (és persze önálló intézkedésre jogosult) személy. Ha tehát a törvény szerint eleve a költségvetési szerv vagy a gazdálkodó szervezet vagyona (vagyont érintő cselekménnyel) követhető el a kiemelt bűncselekményként szabályozott sikkasztás, akkor a megbízott kizárólag a gazdálkodó szervezet részére vagy érdekében tevékenységet végző személy lehet.

Arra pedig talán elég csupán utalni, hogy költségvetési szerv vagyonának a birtokába csak az állami szabályozásnak megfelelő feltételek szerint kerülhet bárki.

Bőven elég lett volna tehát azt rögzíteni, hogy a jogalkotó érdeklődését csak akkor keltette fel a sikkasztás, ha azt költségvetési szerv vagy gazdálkodó szervezet vagyonaára követik el, ha már a jogalkotó úgy ítélte meg, hogy ebben a körben a bűncselekmény elbírálásához fokozott szakértelem szükséges. Az pedig újabb jogalkotói értékelést igénylő kérdés lehetett, hogy indokolt lehet-e különbséget tenni például egy magánszemély és egy betéti társaság bankszámla-követelésének az eltulajdonítása között, vagy sem.

3.2. *A csalás*

A csalás körében még bonyolultabb a törvényben megszabott szűkítő feltételek megítélése.

A legelső kérdés az lehet, vajon milyen ésszerű indok szólhat amellet, hogy amennyiben egy kívülálló okoz milliárdos kárt a költségvetési szervnek vagy a gazdálkodó szervezetnek, akkor az nem gazdálkodással összefüggő kiemelt bűncselekmény, de ha az elkövető szerződéses partner és a szerződés körében okozza a kárt, vagy ha a saját dolgozó téveszti meg a döntésre jogosult szervet – például a vagyonekezelő szervezet önálló intézkedésre jogosult vezetője a döntésre jogosult testületet – az már a vizsgált bűncselekmény-kategóriába tartozik.

Az is felettébb érdekes lehet, mi a szignifikáns különbség abban, ha a csaló egyébként önálló intézkedésre jogosult, vagy arra nem jogosult. Itt is bizonyára elég lehetett volna annak rögzítése, hogy: ha költségvetési szerv vagy gazdálkodó szervezet sérelmére követik el.

Az is elgondolkodtató, hogy törvény vajon miért csak a sikkasztás és a csalás kiemelt bűncselekményként kezeléséhez szabta feltételként, hogy azt költségvetési szerv vagy gazdálkodó szervezet részére vagy érdekében tevékenységet végző, önálló intézkedésre jogosult személy a szerv vagy szervezet vagyonaát érintő cselekményével követi el. Ez miért nem feltétel a gazdasági csalás, a hűtlen kezelés, a hanyag kezelés vagy a költségvetési csalás körében. Fél milliárd forintot meghaladó vagyoni hátrány esetén tehát minden költségvetési csalás kiemelt bűncselekmény lesz. Így akár egy egyszerű(bb) megítélésű Áfa-csalás is.

III. Az új Be. alkalmazásának költségigénye

Vélelmezhető, hogy az új Be. alkalmazására történő felkészülés során el fog készülni egy kalkuláció arról, vajon milyen ügyterhelt jelent a gazdálkodással összefüggő kiemelt bűncselekmények elbírálásának új rendje, mennyi további bíróra van szükség, és az mekkora költséget generál, főként a törvényszékeken.

Ismeretes, hogy az új Be.-ben vannak létszámbővítést igénylő más új feladatok is. Ilyen például a hatályon kívül helyező határozat ellen engedett fellebbezések elbírálásának terhe, és már itt van az alapvető jogokat sértő elhelyezés miatti kártalanítás iránt indított sok ezer büntetés-végrehajtási ügy is. Sajnos még nincsenek hírek arról, hogy a bíróságok igazgatási vezetése az e téren szükséges és már aktuális intézkedéseket megtette volna.

Számtalan érdekes kérdés vár még elemzésre, megoldásra. Remélem, hogy az új Be. nyártól induló gyakorlata majd arról győzhet meg mindnyájunkat, hogy az új törvénynek számtalan, előremutató rendelkezése, megoldása van, amelyek eredményesen szolgálhatják a hatékony bűnüldözést és igazságszolgáltatást.

A BÜNTETŐELJÁRÁS, MINT JÁTÉK

Bevezetés

A büntetőeljárás, mint játék című előadásomat azzal kell kezdenem, hogy a büntetőeljárás egyáltalán nem játék: A bíróság feladata az igazságszolgáltatás – ez nem játék. Az ügyészség nyomoz, törvényességi felügyeletet gyakorol a nyomozás felderítési szakaszában, irányítási jogokat gyakorol a nyomozás vizsgálati szakaszában és közvádoló a bírósági szakban. Ez sem játék. A nyomozó hatóság a bűncselekmények felderítése érdekében előkészítő eljárást és nyomozást végez. A védő köteles a terhelt érdekében minden törvényes védekezési eszközt és módot kellő időben felhasználni. Egyik feladatra sem mondható, hogy játék lenne.

Ugyanakkor a büntetőeljárás – így a 2018. július 1-jétől alkalmazandó büntetőeljárás is – zárt logikai szabályrendszert alkot, csakúgy, mint a sakk nevű játék, vagy a póker nevű szerencsejáték.

Neumann János

A pókert azért említettem, mert ez volt Neumann János kedvence, azé a Neumann Jánosé, akit az úgynevezett játékelmélet egyik atyjaként – nem mellesleg az informatika egyik atyjaként is – tisztelünk. Neumann János pókerezni szeretett és kezdettől fogva érdekelte, hogy – ha már az osztást befolyásolni nem tudjuk – miként blöfföljünk. Szenvedélyes matematikusként a problémát matematikai oldalról közelítette meg és felállította az úgynevezett *minimax* tételt vagy *minimax* elvet. A *minimax* elv két játékos konfliktusát írja le, úgynevezett zéróösszegű játékokban. Zéróösszegű az olyan játék, amelyben a játékosok csak egymás kárára

1 Fővárosi főügyészhelyettes

nyerhetnek vagy növelhetik a nyereségüket. Amit az egyik játékos elnyer, azt a másik játékos elveszíti, ahogy a pókerben. Kérdés, milyen stratégiát válasszanak az egyes játékosok az optimalizációhoz, vagyis hogy minél nagyobb nyereséggel fejezzék be a játékot. Két, látszólag független optimalizációs jelenséggel van dolgunk; az egyenlet egyik oldalán az első játékos mindent megtesz annak érdekében, hogy minél nagyobbat nyerjen, míg ellenfele csökkenteni kívánja ezt a nyeresémet. Az egyenlet másik oldalán a második játékos szempontjából nézve ugyanez a helyzet; megpróbálja minimalizálni az első játékos nyereségét, miközben maximalizálni saját hasznát. A matematikai probléma attól érdekes, hogy a két játékosnak a függvény más-más változójára van hatása. A két megközelítés ekvivalenciáját először Neumann János bizonyította 1928-ban; a „minimax elv” és a „maximin” elv a minimax tétel.

A játékelmélet kialakulása – Oskar Morgenstern

Ez az elmélet megihlette Oskar Morgenstern neoklasszikus matematikus-közgazdászt, akivel Neumann János 1944-ben megjelentette a „Játékelmélet és gazdasági viselkedés” című közös művet. Ez a mű lett azután az alapja egy interdiszciplináris tudománynak, amelyet *játékelméletnek* nevezünk.

A játékelmélet tárgya

A *játékelmélet* azt a kérdést kutatja, mi a racionális viselkedés olyan helyzetekben, ahol minden résztvevő döntéseinek eredményét befolyásolja a többiek lehetséges választása (lépése.) A játékelmélet által érintett tudományágak: a matematika, a közgazdaságtan, a számítástechnika, a pszichológia, a biológia, szociológia. Alkalmazásának köre a környezetvédelemtől a hadászatig, a piaci verseny modellezéstől a politikáig terjed. Alkalmazható mindenütt, ahol a résztvevők jól körülhatárolható cél érdekében döntéseket hoznak, és az eredmény a szereplők által választott stratégia függvénye.

A *stratégia* a szabályokat alkalmazó, az ellenfél érzékelt hibáit felhasználó, győzelemre irányuló, de legalább az ellenfél nyereségének minimalizálására irányuló módszer. A *stratégia* lényegében egy döntéssorozat tervnek felel meg, amely a játék minden lehetséges döntéshelyzetére és az ebben tapasztalható minden lehetséges állapotára meghatároz egy konkrét döntéstípust.

Játékelmélet szempontjából játéknak tekinthető minden olyan rendszer, amelyben önálló döntések meghozatalára feljogosított résztvevők (azaz játékos) szerepelnek, akik mindenki által megismerhető szabályrendszerben hozzák meg döntéseiket, amelynek végén a döntések következménye, azaz az eredmény értékelhető. Az új büntetőeljárás törvény ilyen rendszert alkot.

A szocialista büntetőeljárás és az objektív igazság

Itt vessünk egy pillantást arra, miért pont az új büntetőeljárás törvény válhat később a játékelmélet kutatási tárgyává. Vessünk egy pillantást az 1961-es Kriminálisztika című könyvre, amelyben ilyesmikről lehet olvasni:

A nyomozónak az objektív igazság feltevésében a marxista-leninista ismeretelmélet tanításaira kell támaszkodnia. Nagy segítséget jelentenek a nyomozó számára a dialektikus materialista elméletnek az objektív, tudatunktól függetlenül létező világ jelenségeinek összefüggéséről, egymásba kapcsolódásáról szóló alapvető tanításai. A materialista dialektika tanításai szerint a valóságban nincsenek olyan jelenségek, tárgyak, események, amelyek más jelenségektől, tárgyaktól, eseményektől elszigetelten léteznek. Ezen jelenségeknek, tárgyaknak, eseményeknek kapcsolata más jelenségekkel, tárgyakkal és eseményekkel képezi az egész nyomozás alapját, valamint az objektív igazság megállapításának lehetőségét minden elkövetett bűncselekmény esetében. Visinszkij „A perbeli bizonyítékok elmélete a szovjet jogban” című munkájában a következőket írja: „A burzsoá jogászok, pópák és könyvmolyok ezzel a filozófiai agnoszticizmussal teljes összhangban azt állítják, hogy a bírói vizsgálódások területén teljes kétségtelenségről szó sem lehet. A bírói ügyekben a bíró az emberi igazságszolgáltatás eszközeinek tökéletlensége folytán szükségszerűen kénytelen megelégedni a valószínűség

többé-kevésbé magas fokával. Feltétlen bizonyosság nincs és nem is lehet az igazságszolgáltatás területén.” Ezzel szemben a szocialista eljárásjog, amelynek keretében nyomozó szerveink dolgoznak, abból indul ki, hogy az anyagi lét, a természet objektív valóság, amely a tudaton kívül és attól függetlenül létezik, és hogy a világ törvényszerűségei teljes mértékben megismerhetők.

Kötött bizonyítási rendszer

A szocialista büntetőeljárásjog a kötött bizonyítási rendszerével nem hagyott túl nagy játékkeret a játékelméletnek, hogy ezzel a képzavarral éljek. Ugyanis ha az objektív igazság a kötött bizonyítási rendszerrel megismerhető, akkor nincsen más hátra, mint behelyettesíteni az eljárási képlet ánégyzet plusz bénégyzetébe a tanúk vallomását és a szakvéleményeket, pluszmínusz a vádlott beismerést vagy tagadását, és máris cénégyzetként megkapjuk az objektív igazságot, azaz a vádlott bűnösségét. Játéknak nincs helye.

Terhelt és sértett, mint játékosok

A magyar büntetőeljárás törvények evolúciójaként jutottunk el a 2017. évi XC törvényhez, amelyben a terhelt és a sértett már nem pusztán elszenvedője az eljárásnak, hanem maguk is az eljárás alakítójává válhatnak. Ebben a rendszerben a terhelt stratégiai lehetőségei már nem merülnek ki a beismerés, a tagadás, illetve a vallomás megtagadása közötti választásban. A terhelt joga, hogy egyezség megkötését illetve ügyészi intézkedés kilátásba helyezését kezdeményezze, akár a büntetés neméről és mértékéről egyeztessen [Be. 39. § (1) bek. k) pont]. Nem furcsa, hogy ez idáig sokszor a jogalkalmazói gyakorlat mondta meg a terhelt feje felett, hogy számára mi a kedvezőbb büntetés? Miközben pontosan tudtuk, hogy jogdogmatika ide, jogdogmatika oda, sok terhelt számára egy nagyobb összegű pénzbüntetés súlyosabb joghátránynak számít, mint a felfüggesztett szabadságvesztés, hiszen tisztában van vele, hogy anyagi helyzete nem teszi lehetővé a pénzbüntetés kifizetését, így azt majd átváltoztatják szabadságvesztésre, míg a felfüggesztett

szabadságvesztés nem jelent tényleges hátrányt számára, ha a próbaidő eredményesen eltelik.

Immár a sértett is megválaszthatja, akar-e ténylegesen sértettként megjelenni az eljárásban vagy sem. Bármikor jogosult nyilatkozni arról, hogy a bűncselekmény következtében milyen testi, lelki sérelmet szenvedett, milyen vagyoni hátrány érte, illetve kívánja-e a terhelt bűnösségének megállapítását és megbüntetését. [Be. 51. § (2) bek.] A sértett bármikor jogosult nyilatkozni arról is, hogy a továbbiakban az eljárásban sértetti jogait nem kívánja gyakorolni. [Be. 51. § (2) bek.]

Ezek a döntések játékelméleti szempontból játékosává avatják főként a terheltet, de a sértettet is, olyan játékosokká, akik folyamatos döntési lehetőséget élveznek a játékszabályok keretei között, döntéseik kihatnak a játék eredményére.

Ügyész és védő, mint játékosok

Az új büntetőeljárás törvény markánsabbá teszi az ügyész és a védő játékos szerepét is. A Be. 4. §-ának (2) bekezdése szerint ugyanis a bíróság – ha a törvény eltérően nem rendelkezik – indítványra jár el. Ugyan a törvény preambuluma előírja az igazság megállapítása szem előtt tartásának igényét, valamint a Be. 163. §-ának (3) bekezdése kimondja azt, hogy a büntetőeljárásban a bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság a döntését valóság-hű tényállásra alapozza, azonban a Be. 164. §-a alapján a bíróság a tényállás tisztázása során bizonyítékot indítvány alapján szerez be, indítvány hiányában a bíróság bizonyíték beszerzésére és megvizsgálására nem köteles. Vagyis ha nincs indítvány, a valóság-hű tényállásnak és az igazság megállapítása szem előtt tartásának annyi. Nyilván a jogtudomány el fog vitatkozni azon, hogy az igazság szem előtt tartása anyagi vagy eljárási igazságot takar-e, egy biztos, hogy nem objektív igazságot. Vagyis az ügyésznek és a védőnek még jobban el kell sajátítania a stratégiai ismereteket.

A nyomozó hatóság, az ügyészség, a védő, a terhelt és a sértett játékelméleti játékosokká válnak a büntetőeljárásban, mint játékban. Ha pedig így van, stratégiájuk, döntésük elemezhető játékelméleti szempontból is.

Fogolydilemma

Vegyük mindjárt a játékelmélet egyik legklasszikusabb alaphelyzetét, a fogolydilemmát. Egy bankrablás tettese a helyszínről menekülnek, egyenlőre annyit lehet bizonyítani, hogy mások életét veszélyeztetve menekültek külön-külön autóval, a bank közeléből. A játékelméleti ügyész az egymástól elkülönített, mindkét gyanúsítottnak választási lehetőséget kínál, alku formájában. Ha az egyik fogoly a társára vall a bankrablásban és a társa hallgat, akkor a vallomást tevő fogoly szabadon távozhat, míg a társa 10 év börtönbüntetést kap. Ha mindketten a másikra vallanak, akkor 5-5 év börtönbüntetést kapnak. Ha egyikük sem tesz vallomást, akkor a közúti veszélyeztetés miatt mindkettő fél-fél évet fog ülni. A döntésre rövid időt kapnak, egymással nem konzultálhatnak.

A zéróösszegű játszmák kizárják a játékosok kooperációját, azonban a fogolydilemma alapesete kétszemélyes, nem zéróösszegű játszma feltéve, hogy a foglyokat tekintjük játékosoknak. Ha egymással kooperálnának, akkor ketten „megúsznák” összesen egy év börtönbüntetéssel a tíz helyett. Itt kooperáció alatt azt értjük, hogy a másikban bízva, megtagadják a vallomást.

Képzeljük magunkat az egyik helyébe. „Ha a társamra vallok és ő nem tesz vallomást, én hazamehetek. Viszont tény, ha a társamra vallok és ő is énrám, akkor öt évet ülök hazamenetel helyett. Ha viszont nem teszek vallomást és a társam sem, akkor 6 hónapot ülök, amit guggolva is kibírok. Ám, ha nem teszek vallomást és a társam rám vall, akkor nem elég, hogy tíz évet ülök, de tíz évig rágódhatom azon is, hogy a szemét társam meg otthon van. A logika azt parancsolja, hogy valljak. Sajnos, a társamnak is ugyanazt parancsolja. Így bár mindketten logikusan döntünk, az eredmény mégis irracionális.”

Mondhatjuk, nyakatekert példa, és az életben nem fordul elő. De mégis előfordul. Gondoljunk a nukleáris fegyverkezési versenyre. Bízhatok-e a szomszédomban annyira, hogy tényleg nem fejleszt atombombát, vagy csak úgy mondja? Vagy vegyünk egy doppinggal érintett sportágot. Bízhatom-e a versenytársamban, hogy tényleg nem jut előnyhöz dopping által? Vagy vegyük a gazdasági bűnözést! Bízhatom-e a versenytársam-

ban annyira, hogy a benyújtott ajánlat árában benne van a dolgozóinak járuléka, az általa igénybe vett szolgáltatás ÁFA tartalma?

Az élet tele van fogolydilemmákkal és legyen szó valós vagy szimulált fogolydilemmáról, a tapasztalatok szerint az esetek nagy részében a szereplők logikusan döntenek, ám a logikus döntés irracionális eredményhez vezet.

A korábbi Be-k és a fogolydilemma

Most tesztek egy erős állítást. Az új Be. alapkoncepciója erősen épít a fogolydilemmára. A korábbi eljárási törvények lényegében zéróösszegű játzmák alapjául szolgáltak, ahol vagy az ügyész nyert és a terhelt kapott tíz évet, vagy a terhelt nyert és - na nem az ügyész kapott tíz évet – hanem a vádlottat felmentették. A terhelt kooperálása – azaz a beismerő vallomás – a gyakorlatban azt jelentette, hogy nem tíz évet, hanem kilenc és felet kap. Ettől ez még zéróösszegű játzsma. A Visinszkij elmélet szerint a beismerő vallomás a bizonyítékok királya, így igyekeztek is kicsikarni, de a beismerés nem jelentett tényleges kooperációt csak névleges enyhítő körülményt, hiszen – emlékezzünk – a dialektikus materialista tanítást követve, a terhelt együttműködése nélkül is eljutunk az objektív igazsáig. De még a későbbi eljárási törvények szerint is a terhelt beismerése esetén be kell szerezni az egyéb bizonyítékokat. Ha viszont azt az ügyész beszerezte, akkor már minek kooperáljon? Hadd utaljak a tárgyalás lemondás jogintézményének gyakorlati kudarcára.

Az új Be., mint nem zéróösszegű játzsma

Az új Be. azonban tényleges lehetőséget biztosít a terheltnek, hogy részt vegyen sorsa alakításában, a zéróösszegű játékot átalakítja egy olyan nem zéróösszegű játékká, ahol a felek nemcsak egymás kárára nyerhetnek. Lássuk csak!

A Be. 404. §-ának (1) bekezdése alapján az ügyészség a nyomozás során bármikor közölheti a gyanúsítottal, hogy milyen, ügyészi intézkedés alkalmazására vagy határozat meghozatalára lát lehetőséget abban az esetben, ha a gyanúsított a bűncselekmény elkövetését beismeri. Vagyis,

- „ha beismersz, közvetítői eljárás lesz, és eredményes közvetítés esetén az eljárást megszüntetjük”;
- „ha beismersz, feltételes ügyészi felfüggesztést alkalmazok veled szemben, és ha az eredményes, az eljárást megszüntetjük”;
- „ha beismersz, nyomozati alkut kötök veled, és ennek keretében szüntettem meg az eljárást”;
- „ha beismersz, bíróság elé állítalak, így az ügyed gyorsabban lezárul”;
- „ha beismersz, büntetővégzés meghozatalára irányuló eljárást kezdeményezek, így meg sem kell jelenned a bíróságon”.

Ugyanez működik fordítva is, mindezt a terhelt és védője is kezdeményezheti. A terhelt részt vehet sorsa irányításában. Ha kártalanítani tudja a sértettet, kezdeményezheti, hogy beismer, ha garantálják neki a közvetítői eljárást. Ha gyorsan túl akar esni az eljáráson, kezdeményezheti, hogy beismer, ha garantálják a bíróság elé állítást (mert például lezárt eljárással szeretne külföldre utazni). Ha nem szeretné magát kitenni egy nyilvános bírósági tárgyalásnak, beismer, ha garantálják az ügyészi felfüggesztést vagy a büntetővégzésre irányuló eljárást.

A törvény tehát a kooperációt jutalmazza a defektálás helyett. Természetesen akár a terhelt, akár az ügyész dönthet úgy, hogy továbbra is defektál, ekkor a büntetőeljárás nevű játék marad zéróösszegű, mindenki vabankra játszik.

Másik új jogintézmény az egyezség, amely nem összekeverendő az ügyészi intézkedés vagy határozat kilátásba helyezésével. A Be. 407. §-ának (1) bekezdése alapján az ügyészség és a terhelt a XCIX. Fejezet szerinti, egyezség esetén lefolytatandó eljárás érdekében a vádemelés előtt egyezséget köthet a terhelt által elkövetett bűncselekmény vonatkozásában a bűnösség beismeréséről és ennek következményeiről (a továbbiakban: egyezség). Vagyis az ügyész a rendelkezésre álló bizonyítékok alapján megállapítja a tényállást és a minősítést – e körben nincs alku, ezt a terhelt vagy elfogadja, vagy nem. Az egyezség tárgya lehet ugyanakkor a büntetés vagy önálló intézkedés. Az egyezség tartalmazhatja a mellékbüntetést, a büntetés vagy intézkedés mellett is alkalmazható intézkedést, az eljárás megszüntetését, illetve a feljelentés elutasítását egyes bűncselekmények

vonatkozásában, a bűnügyi költség viselését, illetve a terhelt által vállalt egyéb kötelezettségeket.

Tehát az új Be. nem zéróösszegű játék jellege folytán az ügyészt és terheltet a kooperáció felé tolja.

A fogolydilemma és a nyomozás

Ha az eljárásban több elkövető van, és játékosnak a tettestársakat tekintjük, akkor az ügyészi intézkedés kilátásba helyezése, az ügyészi határozat kilátásba helyezése illetve az egyezség igazi fogolydilemma helyzetek elé állíthatja az elkövetőket.

Vegyünk például egy számlagyár jellegű költségvetési csalást. Az Adózzunk Tisztelettel De Csak Azzal Kft. egyetlen céllal jött létre, hogy számlákat állítson ki meg nem történt gazdasági eseményekről. A befogadó cégek képviselői gyanúsítottként egybehangzóan azzal védekeznek, hogy a számlák valós gazdasági eseményeket takarnak. Nem tagadják, hogy a cég bejegyzett képviselője ukrán hajléktalan, a társaság a székhelyén már nem található, de állítják, hogy a munkát elvégző személy visszaélt a céggel azért, hogy neki ne kelljen adóznia. Fordult már ilyen elő a világtörténelemben. A védekezés még jó is lehet, ha minden terhelt tartja magát ehhez. „De vajon biztos lehetek-e ebben? Az ügyész írásban tájékoztatott arról, hogy ha beismerek, megúszhatom valamilyen könnyebb ügyészi intézkedéssel vagy határozattal. Nagyobb súlyú költségvetési csalás esetén arról tájékoztatott, hogy kössünk egyezséget, és a büntetés nem a törvény teljes szigora lesz. Vajon kapott-e a gyanúsított társam valami hasonló tájékoztatást? És elfogadja-e? Az eredeti fogolydilemmával szemben én meg tudom kérdezni a társam. De vajon az igazat fogja-e mondani? És kitart-e az eljárás végéig?

Vegyük azt az esetet, hogy a társam magára nézve elismeri, hogy az Adózzunk Tisztelettel Kft. számlái valótlanok. Ez hogy fog kihatni az én esélyemre? Ki fogja ezután elhinni nekem, hogy nálam viszont valaki tényleg dolgozott ilyen cégnév leple alatt? De nézzük, mit ír még itt az ügyész!

A Be. 404. §-a (3) bekezdésének a) pontja alapján az ügyészség az intézkedés megtételét vagy a határozat meghozatalát az ügy vagy más

büntetőügy bizonyításában történő együttműködéshez kötheti. Egyezség-nél: az ügyész azt írja, a Be. 411. §-a (5) bekezdésének a) pontja alapján az egyezségben a terhelt vállalhatja, hogy az ügy, illetve más büntetőügy bizonyításához hozzájárulva az ügyészséggel, illetve a nyomozó hatósággal jelentős mértékben együttműködik. Te jó ég! A társamnak én ajánlottam, hogy olcsón lehet hamis számlához jutni. Bízhatom-e benne, hogy az ügyészi intézkedésért, ügyészi határozatért, egyezségért cserébe mindezt nem fogja elmondani a saját beismerésén felül? Mit is olvastam erről a játékelméleti szakirodalomban? Létezik-e betyárbecsület?”

A fogolydilemma és a vádemelés

Ráadásul a fogolydilemma még csak véget sem ér a nyomozással. A Be. 422. §-ának (3) bekezdése alapján az ügyészség a vádiratban indítványt tehet a büntetés vagy intézkedés mértékére vagy tartamára is arra az esetre, ha a terhelt az előkészítő ülésen a bűncselekmény elkövetését beismeri. „Az ügyész a vádban azt írta, hogy végrehajtandó szabadságvesztést indítványoz mindkettőnkkel szemben, azonban ha az előkészítő ülésen beismerem, felfüggesztett szabadságvesztéssel megúszhatom. Vajon a társam elismeri-e az előkészítő ülésen, hogy valótlan tartalmúak az Adózzunk Tisztelettel Kft. számlái?”

Fogolydilemma az előkészítő ülésen

És a kétségeknek még akkor sincsen vége, ha a vádirat nem tartalmaz alternatív büntetési indítványt beismerés esetére.

A Be. 502. §-ának (1) bekezdése esetén, ha az előkészítő ülés megtartásának nincs akadálya, az előkészítő ülés megkezdése után a bíróság felhívására az ügyész ismerteti a vád lényegét, megjelöli a vádat alátámasztó bizonyítási eszközeit és indítványt tehet a büntetés vagy intézkedés mértékére, illetve tartamára is arra az esetre, ha a terhelt az előkészítő ülésen a bűncselekmény elkövetését beismeri. A Be. 504. §-ának (1) bekezdése szerint, ha a vádlott a bűnösségét beismeri, és a beismeréssel érintett körben a tárgyaláshoz való jogáról lemond, a bíróság e tény, az

eljárás ügyiratai, valamint a vádlott kihallgatása alapján vizsgálja meg, hogy a vádlott bűnösséget beismerő nyilatkozatát elfogadja-e.

Az elsőként meghallgatott vádlott kénytelen így gondolkodni: „a társam eddig tartotta magát, de ha látja, hogy van bírósági tanácssterem meg igazi bíró, nem gondolja-e meg magát? Hiszen ott sem vagyok, ő meg gyorsan lezárhatja az ügyet az előkészítő ülésen, én meg járhatok tárgyalásokra úgy, hogy már a bíró előtt elismerte, hogy a számlák fiktívek. Jaj, Istenem!”

Már most több példát láttam arra, hogy költségvetési csalásokban egyetlen tárgyalásról lemondás valósággal dominóként generált újabb tárgyalásról lemondásokat a tettestársaknál.

Úgy tűnik, a fogolydilemma pont a gazdasági bűncselekmények esetén hozzá fogja segíteni a büntetőeljárásokat a hatékonysághoz és az észszerű időn belül történő befejezéshez. Éppen a gazdasági bűncselekmények azok, amelyek tettesei racionálisan gondolkodnak, esetleg a gazdasági életben megtanulták a nem zéróösszegű játzsmákban a kooperáció fontosságát. Ha az ügyész (védő) ügyesen él az egyezség, az ügyészi intézkedés vagy ügyészi határozat kilátásba helyezésének intézményével, ez meggyorsítja az adott eljárást, hatékonyabbá teszi a többi eljárást, mert időt szabadít fel rájuk, megkönnyítheti a sértettek kártalanítását.

Fogolydilemma és pszichológia

Számtalan pszichológiai fogalom modellezhető a fogolydilemmával, így nem csoda, hogy annyi kísérletet folytattak e tárgyban. Egyes pszichológusok állítják, hogy fogolydilemma nélkül szebb lenne a világ. Vessenek meg, de ügyészként nagyon tetszik nekem a fogolydilemma.

Ugyanakkor lehetnek csapdái is. Fokozottan ügyelni kell arra, nehogy Visinszkij szellemét valaki kiszabadítsa a palackból. A beismerő vallomás kicsikarása nem lehet öncél, hiszen pont a fogolydilemma tapasztalatai mutatnak arra, sok esetben mindkét gyanúsítottnak lehet érdeke, hogy valljon magára és a másikra is, még akkor is ha mind a ketten ártatlanok. Gondoljunk egy agyonbüntetett terheltre, aki inkább elviszi a balhét, mintsem kockáztasson. Vannak esetek – ideértve a legsúlyosabb bűncse-

lekményeket is – amikor az ügyésznek inkább vállalnia kell a zéróösszegű játszma esetleg azon hatását, hogy a terheltet végül felmentik.

Tiszta vagy kevert stratégia

Az eredeti fogolydilemma nem zéróösszegű, egy lépéses, kétszereplős játék, ahol a fogoly eldönti, együttműködik-e látatlanban a társával vagy sem. Azonban az eredeti példa is inkább háromszereplős játék, hiszen a társsal való együtt nem működés az ügyéssel való együttműködést jelenti. Csakhogy a büntetőeljárásban háromnál több játékos vesz részt, és a játékosok is több lépést kénytelenek tenni. Például a terheltnek döntenie kell: együttműködik-e a nyomozás során, együttműködik-e az előkészítő eljárás során, ha van tárgyalás az elkészítő eljárást követően, együttműködik-e a tárgyaláson, másodfokon stb.

Ha mindvégig együttműködik, vagy soha nem működik együtt, akkor tiszta stratégiát játszik, ha a defektálást keveri az együttműködéssel, akkor kevert stratégiáról beszélhetünk.

Ügyészi stratégia

Nézzük az ügyészi stratégiát az ügyész-terhelt játszmában. Lesz olyan eset, amikor kizárt, hogy az ügyész együttműködjön. Ilyenek a legsúlyosabb bűncselekmények. Egy több emberen, kiskorú sérelmére, különös kegyetlenséggel elkövetett emberölésben szinte kizárt az egyezség. Ha a terhelt beismer, azt egyezségeen kívül teszi, mert nincs mit ajánlani számára a legsúlyosabb büntetésnél. Az ügyész tiszta stratégiát fog választani, mindvégig defektál.

Megteheti-e az ügyész, hogy előbb egyezséget köt (kooperál), majd áttér kevert stratégiára, és a beismerést követően súlyosabb bűncselekménnyel vádolja meg a terheltet (azaz defektál)? Elméletileg nincsen kizárva – például ha a felettes ügyészség időközben észleli a helytelen minősítést – de a törvényhozónak lehetett némi játékelmélet ismerete, mert úgy rendelkezett, hogy ilyenkor a beismerés nem használható fel. Vagyis az ügyész érdeke itt is a tiszta stratégia, ami folyamatos kooperálást

jelent. Megjegyzendő, hogy ez önmagában is az ügyészség érdeke hosszú távon, mivel az ügyési tisztesség megszegése más ügyekben játszmavereséghez vezet, hiszen a terhelt ügyvédje a tapasztalatait továbbadja más védeenceinek vagy más ügyvédeknek. Mondok egy furcsát, az ügyész érdeke még akkor is a tiszta stratégia, ha a terhelt kevert stratégiát folytat. Például visszautasítja az egyezségajánlatot, de az előkészítő eljárás során hajlandó beismerni. Meggyőződésem, hogy egy ügyész pusztán szakmai alapokon dönthet, nem egyéni sértettségből.

Terhelti stratégia

Ha a terhelt ártatlan, nyilván tiszta stratégiában – defektálásban – érdekelt, azaz abba, hogy az eljárás semmilyen szakaszában ne ismerjen el olyan bűncselekményt, amit nem követett el. Az is nyilvánvaló, hogy a kevert stratégia sem róható a szemére, ha némi tagadás után rájön, hogy a beismerés a célravezetőbb. Mi van akkor, ha előbb kooperál, azután defektál. Az eljárási törvény értelmében, ha az egyezség az ő hibájából hiúsul meg, beismerése felhasználható azzal, hogy az egyezség előnyeit nem élvezzi. Vagyis nem származik belőle játszmanyerése. Ilyen kevert stratégiából akkor származhat előnye, ha egy idő előtti beismeréssel idő előtti ügyési intézkedéshez jut, majd amikor átvált defektálásba, és az ügyész vádemelésre kényszerül, rájön, hogy kevés a beismeréssel együtt is kevés a bizonyítéka. Ez viszont egyértelmű ügyési hiba, és remélhetőleg ritkán fordul majd elő.

Védői stratégia

A védő – hasonló okokból, mint az ügyész – hosszútávon a tisztességes stratégiai megoldásokban érdekelt, ugyanakkor nem szabad elfelejteni, hogy ő nagymértékben kötve van a védece magatartásához.

Bírósági stratégia

A közlegelők tragédiája

A közlegelők játékelméleti tragédiáját úgy lehet definiálni, hogy a közösségi érdek megszegése átmeneti jövedelemhez, később katasztrófához vezethet. A játékelméleti példa szerint a közlegelő tíz gazdának egy-egy tehenét, azaz tíz tehenet képes eltartani optimálisan. Ilyenkor minden tehen tíz liter tejet ad. Abban a pillanatban, amikor az egyik gazda második tehenét is ráengedi, a tehenek csökkenő, de még mindig megfelelő hozamot tejelnek. Csakhogy a második, harmadik, negyedik gazda is ráereszti az újabb tehenét (ha már az első ráeresztette), a tehenek előbb átlagon alul fognak tejelni, végül éhen döglenek. Vagyis az önzés mohó algoritmus a kezdeti nyereséget globális vereséggé alakítja. Tipikus példa a környezetvédelem nehézségeire.

Hosszú évek átlaga azt mutatja, hogy az eljárás összes időigényének 5,7-22%-át tölti a nyomozás és ügyészi szakban, 78-94 %-át pedig a bírói szakban. Az új Be. a preambulumban értékként jelöli meg a hatékonyságot és az észszerű elintézési időt. Amennyiben az ügyészség hatékonyan fog élni az eljárások hagyományos bírói útról való elterelésében, azaz hatékonyan fogja alkalmazni az egyezséget illetve az ügyészi intézkedés, határozat kilátásba helyezését, úgy várhatóan csökkenni fog a rendes ügyekben is a bírói ügyszak. Vagyis optimális esetben a közlegelőre annyi ügyet lehet terelni, amennyit a bíróság elbír. Csakhogy ez nemcsak az ügyészségen múlik.

Az egyezés sikere nagymértékben fog függeni attól, hogy a terheltek számára egyezséggel elérhető nyereség (lásd Btk. 83. §), markánsan előnyösebb, mint az egyezés nélkül kiszabott büntetés. Képzelnék el „az egyezséggel felfüggesztett szabadságvesztés, egyezés nélkül megrovás” problematikáját. Ha a defektáló terhelttel szemben a bíróságok folyamatosan enyhébb büntetéseket szabnak ki a fellebbezés elkerülése érdekében, mint beismerő társaikkal szemben, lehet, hogy ez átmeneti nyereség lesz egy-egy bíró számára az ítélet írásbeli terjedelmének csökkenésével, azonban a képzeletbeli legelő megtelik tehenekkel, azaz

ügyekkel, mert senki nem lesz olyan bolond, hogy egyezséget kössön.

Nemcsak a Be. szelleme, de közös érdek is, hogy ne jutalmazzuk meg a defektáló terhelteket a kooperálóval szemben. (Ez nem vonatkozik az ártatlan terheltekre.)

Szarvasvadászat

A fogolydilemmához hasonló játékelméleti alapjátzsma a szarvasvadászat. Két vadásznak egymástól függetlenül kell eldöntenie, szarvasra vagy nyúlra kívánnak-e vadászni. A szarvas az erdőben él, a nyúl a mezőn. Szarvasra csak ketten tudnak eredményesen vadászni, mert a szarvast fel is kell hajtani. Nyulat egyedül is el lehet ejteni. Viszont amíg egy szarvas bőséges élelem mindkét vadásznak, a nyúl sovány falat. A játszma egy speciális fogolydilemma, kooperálhatok-e látatlanban a társammal. Ha mindkét vadász hajnalban az erdőn jelenik meg, nagy eséllyel gazdag zsákmánnyal, egy elejtett szarvas felével tér ki-ki haza. Az a vadász, aki egyedül jelenik meg az erdőn, nagy valószínűséggel üres kézzel távozik, de társa is csak néhány elejtett nyúllal lesz gazdagabb. Ha mindketten a mezőn jelennek meg, akkor mindketten elejtenek néhány nyulat, de ez együttesen sem ér fel egy szarvassal.

Nézzük, hogyan jelenik meg ez a játékelméleti probléma a mostani eljárási törvényben és az új eljárási törvényben. Elvi szinten minden büntetőügy egyformán fontos, de a gyakorlatban látjuk, hogy vannak prioritások a nyomozó hatóságoknál. A helyi rendőrkapitányságok sokszor a bűnügyi statisztikai lapok büvöletében élnek, ezzel szemben a NAV bűnügyi szervei kevésbé érzékenyek a statisztikára, ők inkább a vagyonvisszaszerzés lehetőségét biztosító bűnügyekben érdekeltek. És itt van harmadik játékosként az ügyészség, amelyik látszólag könnyen mondja, hogy a szarvast is el kell ejteni meg a nyulakat is. Ugyanakkor az ügyészség nem rendelkezik a nyomozó hatóságok tagjainak munka idejével, legfeljebb egyes ügyekben határozhat meg határidőket, hiszen a jelenlegi büntetőeljárási törvény szerint a nyomozás egészével rendelkezik.

Előfordult olyan bűncselekménytípus, amelynek felderítése az ország megítélése szempontjából fontos. A Fővárosi Főügyészség észlelte, hogy

az egyik nyomozó hatóságnál ezt az ügýtípust három előadó nyomozza, az ügyek nem haladnak, mert a nyomozások száma meghaladja azt a munkaterhet, amit három előadó elbír. Kezdeményeztük, hogy az ügyeket nyomozó csoport nyomozza. A kezdeményezésnek a nyomozó hatóság eleget tett. Minden nyomozáshoz nyomozó csoportot rendeltek... ugyanazt a három előadót.

Másik eset. Hosszú idők óta látjuk, hogy egyes székhelyszolgáltatók inkább cégtemetőként vagy fantomcégek székhelyéül szolgálnak. A cég-bíróóság előtti intellektuális közokirat-hamisítás rendőrségi hatáskör, így a NAV bünyügyi hatóságai előszeretettel teszik át a nyomozást a kerületi kapitányságra. A kerületi kapitányságok pedig előszeretettel hivatkoznak arra, hogy ez a típusú közokirathamisítás nyilvánvalóan eszközcselekménye valamilyen gazdasági bűnygynek: csődbüntettnek, költségvetési csalásnak, pénzmosásnak. Ott áll a hatásköri vita középen az ügyészség.

A jelenlegi Be. szerint az ügyész utasítási jogot gyakorol a nyomozás egésze felett. Az ügyészség nem gyakorol munkáltatói jogköröket a nyomozó hatóságok felett, nem tud anyagi és személyi erőforrásokat átcsoportosítani az egyes nyomozásokra. Ez nem is lenne célszerű, hiszen nem lehet elvitatni a belügyminisztérium azon feladatát, hogy meghatározza akár területenként a prioritásokat: az ország egyik területén a garázdaságok magas száma zavarja a lakosságot, a másikon az elszaporodott lakásbetörések, gépjármű feltörések, embercsempészet, stb... Érezzük, ez inkább kriminál-politikai döntés, nem ügyészi. Ugyanakkor az ügyészség a jelenlegi struktúrában közvetve mégis bele tud szólni, hiszen egyedi ügyekben adott ügyészi utasításokkal a szarvasvadászok egy részét nyúlvadászatra lehet küldeni, és fordítva. Akár akaratlanul is.

A szarvas-vadászat játékelméleti problémáját az új Be. a következőképpen oldja föl: A Be. 31. §-ának (2) bekezdése értelmében a nyomozó hatóság az előkészítő eljárás és a felderítés során önállóan, a vizsgálat során az ügyészség irányításával jár el. Az ügyészség a Be. 25. §-ának (1) bekezdése alapján az ügyészség a közvádló. A Be. 25. §-ának (2) bekezdése értelmében az ügyészség nyomoz, felügyeli a felderítés törvényességét, valamint irányítja a vizsgálatot.

Ez a profiltisztítás valószínűleg feloldja a szarvasvadászat problémáját, és világossá teszi a felelősségi köröket. Érdeemes megnézni legfőbb ügyész úrhoz intézett képviselői kérdéseket, amelyek nagy része arról szól, miért nincsen még gyanúsított ebben vagy abban az ügyben. 2018. július 1-jétől nem az ügyészség felelőssége, ha valahol elszaporodnak a nyulak, vagy ha régen nem lőttek szarvast.

Dollárárverés

A dollárárverés szintén az egyik játékelméleti alapjátszma. Mi Magyarországon játszuk forinttal! Vegyünk egy ezerforintos bankjegyet, amelynek kikiáltási ára 100 Ft. A licitet 100 Ft-tal lehet emelni. A játék lényege, hogy a legmagasabb ajánlat elviszi az ezerforintos bankjegyet, de az utolsó vesztes ajánlattévő is elveszíti az utolsó licitjét.

Hihetnénk, épeszű ember nem vesz részt ilyen játékban, de a tapasztalat azt mutatja, hogy ha ügyes a kikiáltó, és jó a buli, akkor mindig van olyan, aki megteszi az első 100 Ft-os tétet, és mindig van olyan aki rálicitál. Innentől nincsen megállás. A kísérlet kitalálója, Martin Shubik tapasztalatai szerint a bankjegy átlagosan 3,4 szerez áron kel el, ami az ezerforintos bankjegy esetén 3400 Ft-ot jelent, és ha hozzávesszük azt is, hogy a vesztes is fizet 3300 Ft-ot, akkor igazán szép ár az 6.700 Ft-ért eladott 1000 Ft-os bankjegy.

A kísérlet kitalálója szerint az első pszichológiai döntőpillanat, amikor a licit eléri az 500 Ft-os határt. Előtte ugyanis a kikiáltó tűnik baleknak, hiszen azt kockáztatja, hogy az ezerforintos bankjegyet kevesebbért adja el, akár 100 Ft-ért. Amikor a 600 Ft-os tétet kell megtenni, már mindkét játékos agyában fel kell villannia, hogy a kikiáltó kezd nyeresésre állni. Mégis a kísérleti tapasztalat azt mutatja, hogy a vesztesre álló úgy gondolkodik, hogy ha nem licitál rá a 600 Ft-ra, akkor a semmiért adott ki 500 Ft-ot.

A harmadik állomása a játéknak, amikor elhangzik az 1000 Ft-os tét. Ekkor már a nyeresésre álló licitáló lényegében a pénzénél van. A másik viszont úgy gondolkodik, hogy ha 900 Ft-nál megáll, akkor 900 Ft-ot veszít, ha 1100 Ft-tal megnyeri a kikiáltást, akkor csak 100 Ft-ot.

Innentől kezdve teljesen irracionálisnak tűnik az eredmény, mégis Shubik szerint volt olyan, hogy a győztes 20 dollárt fizetett egy dollárért, volt olyan hogy egy házaspár külön taxival ment a végén haza.

Hihetnénk, hogy a játék működéséhez az alkohol szükséges indikátor, de a játékelmélet tudorai ilyenkor fel szokták hozni a Concord repülő példáját, amely már fejlesztésének fél idején is láthatóan veszteséges projekt volt, ennek ellenére elkészítették, sőt, hosszú időn keresztül termelte a veszteséget. Másik példa a hosszú sztrájkok esete, ahol a felek külön-külön elért nyeresége együttesen sem éri el az összes veszteséget.

Nézzük az igazságszolgáltatást. Mindenki találkozott már húszévig húzódó büntetőeljárással. Fiatal ügyesként egyszer be kellett ugranom egy betárgyalt eljárásba a kollega betegsége miatt. Minden ügyész rémálma az, amikor reggel derül ki, hogy vádat kell képviselni egy olyan ügyben, amelyet évek óta tárgyalnak, és amelyet egyáltalán nem ismer. Valamilyen gazdasági bűnügy volt, amelyben a bizonyítás súlya papíralapú MOL részvények körül forgott, tudta-e a vádlott, hogy a részvény hamis vagy nem. Úgy gondoltam, röviden megoldom az ügyet, és megkérdeztem a vádlottat, miért nem vitték be a tőzsdére. Mert még nem állt fel a tőzsde – jött a válasz. Megnéztem az elkövetési időt, és elhültem.

Hol van az a határ, amikor az igazságszolgáltatás 3500 Ft-ot vagy még többet ad egy 1000 Ft-os bankjegyéért? Amikor a bűnügyi költség lassan nagyobb, mint az elkövetési érték? És akkor, vajon miért nem tudjuk elengedni az ügyet?

Az új Be. remélhetőleg választ ad erre a kérdésre, játékelméleti szinten is. A már említett egyezség, ügyészi intézkedés vagy ügyészi határozat kilátásba helyezése elősegíti a kooperáló jellegű magatartást a defektáló magatartás helyett. De amennyiben a mégis szükséges versengés, az új Be. lehetőséget teremt a verseny irracionálissá válásának megakadályozására.

A vádiratban az ügyészségnek már terítenie kell a kártyáit. A Be. 422. §-a (2) bekezdésének a) pontja szerint a vádirat tartalmazza a vád tárgyává tett cselekményekkel, illetve részcselekményekkel összefüggő, rendelkezésre álló bizonyítási eszközök megjelölését, a b) pont szerint a vádirat tartalmazza az ügyészségnek az egyes cselekmények, illetve részcselekmények és a büntetés kiszabási körülmények bizonyításával

összefüggő bizonyítási indítványait. A bíróság az előkészítő eljárásra idéző végzésében a terheltet és a védőt szintén felhívja a bizonyítékok és indítványok csatolására.

A főszabály, hogy bizonyítékot megjelölni, bizonyítási indítványt tenni következmények nélkül utoljára az előkészítő eljáráson lehet.

A Be. 520. §-ának (1) bekezdése szerint az ügyészség, a vádlott, illetve a védő a tárgyalás előkészítése után – az (5)-(6) bekezdésben meghatározott jogkövetkezmények nélkül – akkor terjeszthet elő bizonyítási indítványt, ha

- a) az indítvány alapjául szolgáló tény vagy bizonyítási eszköz az előkészítő ülést követően keletkezett, vagy arról az indítványozó önhibáján kívül az előkészítő ülést követően szerzett tudomást, vagy
- b) az indítvány valamely bizonyítási eszköz bizonyító erejének, bizonyítás eredményének cáfolatára szolgál, feltéve, hogy ennek módja, eszköze csak a lefolytatott bizonyításból vált számára felismerhetővé.

A jogalkotó tehát a dollárárverés problémáját úgy küszöbölte ki, hogy legkésőbb az előkészítő ülés végére körvonalazódik a bizonyítási eszközök köre, a csepegtetett bizonyítás vagy teljesen kizárt vagy kínos jogkövetkezményekkel jár a felekre nézve.

Dr. Ibolya Tibor fővárosi főügyész egy értekezletét úgy fejezte be, hogy az új eljárási törvényt félelem helyett új kalandként fogjuk fel. Én úgy fejezem be előadásomat, hogy tekintsünk rá játékként, s ha már játék, játsszuk jól!

Felhasznált irodalom

- Mérő László: Mindenki másképp egyforma – Tercium Kft., 2000
Kóczy Á. László: A Neumann-féle játékelmélet – Közgazdasági Szemle, LIII. évf. 2006. január
Kriminálisztika Általános rész – Belügyminisztérium Tanulmányi és Módszertani Osztálya Budapest, 1961.
Játékelmélet – Wikipédia

AZ ÚJ BÜNTETŐELJÁRÁSI TÖRVÉNY /VERSUS/ ÉS A NAV BÜNÜGYI STRATÉGIÁJÁNAK KAPCSOLATA

Nyomozóhatóság vezetőjeként két alternatíva (koncepcionális/ részletes) megközelítése közül, elsősorban a koncepcionális oldalt tervezem előadásomban kifejtetni. *„Nem a legerősebbek maradnak életben, hanem azok, akik a legjobban alkalmazkodnak a változó környezethez!”* (Darwin)

Nagyon komoly háttér munka folyik egyrészt a társszerveknél, illetve az ügyészségnél, hogy a kollégák magukévá tegyék az anyagot, a pénzügyi nyomozó kollégákat vizsga keretében készítjük fel a jogszabály bevezetésére.

Az adott gyakorlati kérdésekre jelenleg még nincs megfelelő válasz, az ügyészségi elvárást ismerjük: kreatív nyomozóhatóság iránti igény.

Előadásomnak nem az a célja, hogy valamiféle ellentétet értelmezsek az új Be. és a NAV bűnügyi stratégiája között. A NAV bűnügyi stratégiájának esetleges változtatási igénye az új Be. bevezetése eredményeként áttekintést igényelhet. A stratégia megvalósításának koncepciójában felmerül-e a változtatás esetleges igénye a törvényi rendelkezéseknek a figyelembe vételével.

Azt látni kell, hogy a Be. a hagyományos kriminalisztikai megközelítésben értelmezhető, arra gondolok itt elsősorban, hogy a bűncselekmények elkövetőinek, a büntetőjogi felelősségre vonásnak a kereteit határozza meg. A nyomozó hatóság feladata, hogy gyűjtse össze a releváns információkat, annak érdekében, hogy a bíróság a későbbiekben megalapozottan döntsön.

1 Dandártábornok, a NAV bűnügyi főigazgatója

Büszke vagyok arra, hogy a pénzügyi nyomozás túlnőtt már a hagyományos kriminalisztikai megközelítésen. Annak érdekében, hogy rá tudjak világítani, mire gondolok, vissza kell menni egy kicsit az időben. 1999. február 11-én alakult meg az az első olyan nyomozó szerv, amely pénzügyi nyomozó tevékenységet végzett, akkor „leánykori” nevén adónyomozónak hívták ezt a szervezetet, hivatalosan APEH Bűnügyi Igazgatóságként elsődleges feladata volt a költségvetést sértő bűncselekmények felderítése, nyomozása. Abban az időszakban – valószínű, hogy a korábbi rendőri rutinból következően – nem nagyon foglalmaztunk meg más célkitűzést a munkánk során, mint azt, hogy az elénk kerülő bűncselekményeket a legnagyobb szakértelemmel levizsgáljuk, kinyomozzuk, megállapítsuk, hogy azt ki követte el, minden bizonyítékot összegyűjtsünk és ezt az ügyészség rendelkezésére bocsássuk. Tehát a múltban zajló cselekményeket, hagyományos rendőri megközelítés szerint próbáltuk bizonyítani.

Azonban ahogy haladt előre az idő és egyre több ismeretre tettünk szert, rájöttünk arra, hogy a pénzügyi nyomozás másra is képes. Nemcsak a büntetőjogi felelősség megalapozására, hanem a pénzügyi nyomozás igenis képes hatással lenni bizonyos gazdasági szegmensekre, az ott folyó gazdasági tevékenység jogszerűségére, vagy jogellenességére. Számos példával, ügyek felsorolásával lehetne ezeket alátámasztani. Például néhány hónappal ezelőtt egy szója kereskedelemmel foglalkozó bünszervezetet derítettünk fel, elindítottuk a büntetőeljárást, a bünszervezet a kereskedelemmel volt érintett, Dániában is foganatosítottak dán nyomozók nyomozati cselekményeket, mert odáig is elterjedt ez a tevékenység. Vagyis a magyar bünszervezet Dániában is bűnözött, erről a dán hatóságoknak a mi tájékoztatásunkig nem volt tudomásuk, tőlünk szereztek erről információt, azon pedig szinte meglepődtek, hogy majdnem 20 millió euró volt az elkövetési érték Dániában.

Az akciót követően megvizsgáltuk, hogy a nyomozóhatósági fellépés a szója kereskedelemre a későbbiekben valamilyen hatással volt. A szója az állati takarmányozás egyik fontos alapanyaga, a gazdasági szereplők között vannak olyanok, akik ezek feldolgozásával (állati takarmány bekeverése) foglalkoznak.

Viszonylag nagy piac, nem is gondolná az ember. Ezzel az üggyel mi a szója kereskedelmi piacnak a 20%-át, azaz egyötöd részét „érintettük” meg, ami komoly szegmense a piacnak. A szójakereskedőket tömörítő terméktanács képviselőivel is egyeztettünk erről, vagyis, hogy a szakmának mi a tapasztalata a bünyügi fellépést követően a hazai szójapiacon.

Az első hatás az volt, hogy megjelentek olyan kereskedők, takarmánygyártók, akik eddig nem jelentek meg náluk még soha, mint vásárló, vagyis korábban illegális forrásból szereztek/szerezhették be a szóját. Megnéztük, hogy a szója kereskedelemhez kapcsolódóan az általános forgalmi adó bevételek a NAV adóigazgatási rendszerében hogyan jelennek meg, és ezek az újonnan megjelenő cégek ugrásszerűen megnövekedett általános forgalmi adó befizetési kötelezettsége, és ezeknek a kötelezettségeknek eleget is tettek, vagyis ezeket az összegeket a költségvetésbe be is fizették. A foglalkoztatotti állománya ezeknek a cégeknek az esetében kb. 15%-kal növekedett, vagyis valódi foglalkoztatotti jogviszonyok keletkeztek, ami szociális hozzájárulási adó (korábbi járulék), valamint személyi jövedelem adófizetési kötelezettséget is jelentettek.

Ezt a példát azért hoztam, hogy rámutassak, hogy az új Be. kifejezetten támogatni fogja a pénzügyi nyomozások során az ilyen, úgynevezett piactisztító hatású tevékenységet, hiszen olyan célokat fogalmaz meg – a miniszteri indokolás szerint is – mint az időszerűség, a hatékonyság, amelyről folyamatosan beszélünk, amikor az eredményes pénzügyi nyomozást említjük.

Az időszerűséget említettem, a törvény nagyon fontos célkitűzése ennek a javítása, de én az időszerűséget egy kicsit másképpen is szeretném megvilágítani. Hagyományos értelemben az időszerűség azt jelenti, hogy egy nyomozás belátható határidőn belül befejeződjön és a büntetőjogi felelősség megállapításával lezáruljon az eljárás. Az időszerűséghez még egy dolgot bevonnék speciálisan figyelemmel a pénzügyi nyomozásra, az pedig a bűncselekmény elkövetése, elkövetésének időszaka vagy kezdetének időpontja és a nyomozás elrendelésének az időpontja, azaz a megszakítás időpontjának a folyamatát, ugyanis az látjuk, hogyha ez az időszak túl hosszú, akkor látjuk, hogy három-négy-ötmilliárd forintos ügyekben kell dolgoznunk és ez szerintem nem eredményes.

A pénzügyi nyomozói szakterületen ez ma már nem eredmény. Ha a kollégáim bemutatnak nekem egy 3-4 milliárd forint elkövetési értékű ügyet, akkor az első kérdésem, rendben, de mit csináltunk két évig, mert ez az elkövetési érték kettő év alatt nőtt eddig.

A mi küldetésünk – a pénzügyi nyomozói területnek speciális küldetése – az, hogy ez ne történjen meg, szakítsuk meg ezeket a bűncselekményeket, és ehhez mi kell, egy nagyon gyors felderítési tevékenység kell. Gyors, hatékony, az erőket, eszközöket, módszereket koncentráltan, egymással párhuzamosan alkalmazott felderítési szisztémával kell kiegészíteni. Azzal, hogy a törvény előkészítő eljárásként fogalmazza meg a jövőben a korábban titkos információgyűjtésként nevesített eljárást, ezzel szerintem nagyon komoly lépéseket teszünk abba az irányba, hogy a célkitűzéseinket meg tudjuk valósítani.

Ettől kezdve egy összefüggő folyamattá válik a büntetőeljárás, a bűncselekmény elkövetésére vonatkozó alapinformáció felmerülésétől egészen a vádemelési javaslat megküldéséig egy folyamatként kezeli az eljárás menetét. Hagyományosan a rendőri bűnüldözői gondolatmenetben benne van a felderítői és a vizsgálói attitűdnek, habitusnak a mesterséges megkülönböztetése.

Mi már nagyon régóta próbálunk szakítani ezzel a helyzettel, nagyon sok vitát hallottam felderítő és vizsgáló kollégák között, márpedig ez bizonyított, mondták a felderítők, márpedig ez nem kellőképpen bizonyított mondták a vizsgálók.

A vitát úgy szoktam lezárni, hogy mindenki vegye elő az igazolványát, és meglepő tapasztalat szokott lenni, mindenkinek ugyanolyan az igazolványa, ugyanaz a pénzügyi nyomozó elnevezés szerepel benne, ez milyen érdekes. Tehát nincs külön felderítői és külön vizsgálói igazolvány.

Azt gondolom, hogy a titkos információgyűjtés beépítése a büntetőeljárás rendszerébe pontosan azt a helyzetet fogja megalapozni, hogy legyen eltérő szemlélet a bűncselekmények felderítési folyamatában, és mondjuk úgy, hogy univerzális bűnügyi szakemberek álljanak rendelkezésre ahhoz, hogy felderítői aggyal is és vizsgálói aggyal is képesek legyünk gondolkodni bizonyos szituációkban.

Egyébként a titkos adatszerzés bevezetése már egy lépést tett ebben az irányban, amely alatt a nyílt eljárás keretében használtuk a leplezett eszközöket, de még ezen a téren van munkánk, úgy gondolom, hogy ezt az attitűdöt átalakítsuk ebben a rendszerben.

Ha már itt az előkészítő eljárásnál tartunk, a törvény kimondja, hogy ügyészi felügyelet alatt áll az előkészítő eljárás, még ilyen határidőket/határnapokat is megszab a törvény, hogy kettő havonta be kell mutatni az ügyészeknek az eredményeket, illetve ha az ügyész kéri, akkor azt rendszeresen megteesszük.

Nagyon remélem, hogy az eljárások hatékonysága, gyorsasága érdekében ez a kommunikáció a pénzügyi nyomozás terén a nyomozó hatóság és az ügyészség között majdhogynem napi szintű lesz az előkészítő eljárást érintően is, mert az ügyészt akkor tudjuk helyzetbe hozni a gyanúsítások időpontjában, hogyha folyamatosan információval látjuk el a felderítési során megállapított adatokról, tényállásokról. Senki ne gondolja, hogy néhány óra alatt átlátható lesz egy bonyolult számlázási láncolattal megvalósított költségvetési csalás és első ránézésre felelős döntést lehet majd hozni a nyomozóhatóság által gyanúsítottként kihallgatott személyekre vonatkozó megalapozott gyanú, illetve az esetleges személyi szabadságuk korlátozása körében.

Egy dolgot tudok ígérni, hogy a nyomozó hatóság tagjain, nyomozóinkon ez a kommunikáció nem fog múlni.

Amikor az új törvénynek az előkészítő folyamata elindult, akkor nagyon reménykedtünk abban, hogy az alapelvekhez is a jogalkotó valamilyen módon hozzányúl, megváltoztat bizonyos, mondhatjuk úgy kőbe vésett elveket, az egyik ilyen az ex officio, azaz a hivatalból eljárás elve. Sajnálatos módon hiába minden előterjesztésünk, javaslatunk, nemzetközi példák, nem értünk el eredményt, továbbra is áttörhetetlen alapelvként lebeg felettünk a hivatalból való eljárás, ami azt jelenti, hogy a 100.001,-Ft értékre elkövetett vagyoni hátrányt okozó költségvetési csalásban nekünk el kell hivatalból járnunk, amennyiben ilyen információ a tudomásunkra jut. Nem örülünk ennek azért annyira, vannak olyan országok, ahol elsősorban a pénzügyi nyomozások területén vannak alternatív megoldások a nyomozás helyett.

Gondoljunk csak arra, hogy a pénzügyi nyomozás során a büntető eljárással párhuzamosan ott van egy adóigazgatási eljárás, amiben ha megnézzük az adóbírság szankciónak a jellemzőit, az hasonlít a büntető szankcióhoz. Meg vagyok róla győződve, hogy ha ezt nemzetközi bíróság vizsgálná, hogy az adóbírság és a büntetőjogi szankció egymás mellett alkalmazása az mennyire felelne meg a kétszeres értékelés tilalmának. Ebben tudom, hogy vannak viták, tudom, hogy vannak lehetőségek arra, hogy a hivatalbóli eljárást a pénzügyi nyomozások tekintetében más módon fogalmazzuk meg. Biztos vagyok benne, hogy a következő előadó a német és az osztrák példák említésével ki fog térni erre, hiszen Ausztriában és Németországban más elvek vannak, ott egy külön pénzügyi büntető kódex van, mert felismerték, hogy a pénzügyi nyomozás rengeteg specifikummal rendelkezik a hagyományos bűncselekmények nyomozásához képest.

A bizonyítás szempontjából egyetlen dolgot szeretnék kiemelni, az az, hogy a törvény rögzíti, vannak olyan tények, amelyekre nem kell kitérnie a bizonyításnak, ilyenek azok, amelyekben a védelem, a terhelt, illetve az ügyész megegyezik. Ez egy nagyon fontos vívmány a pénzügyi nyomozás területén is, hiszen számos esetben fordul elő, hogy általános forgalmi adó csalásoknál vagyoni hátrány megállapítására szakértőt vagyunk kénytelenek kirendelni. Nem az összecszerülésben szokott vita lenni a tárgyalóteremben az általános forgalmi adó tekintetében hogy az most 1 milliárd vagy 2 milliárd. Ezen nem szokott vita lenni. A számláknak a fiktív jellege tekintetében szokott vita lenni, ez pedig nem szakértői kérdés. Az, hogy valaki 15 számlán feltüntetett általános forgalmi adót összeadjon akár egy mobiltelefonon elérhető számológépen az nem egy szakértői kérdés, nem egy nagy matematikai művelet.

Azt gondolom, hogy ez az új szabályozás lehetőséget ad arra, hogy egy egyszerű revizori vélemény ki tudja váltani a szakértői munkát, egyébként a bünyügyi főigazgatóságon tevékenykedő revizori főosztály kollégái igazságügyi könyvszakértői kompetenciával is rendelkeznek néhányan.

A leplezett eszközökről néhány gondolatot mondanék, amelyről azt hiszem, a legizgalmasabb kérdésköre a büntetőeljárásnak. Ezeknek az eszközöknek a használata törvényi szintre emelkedett, a jogszabály tartalmazza ezeket az eszközöket. Meg kell hogy mondjam, minden olyan

eszköz rendelkezésünkre áll a büntetőeljárás törvényben, ami korábban is rendelkezésünkre állt. Majdnem minden.

Egyetlen egy eszköz van, amin most vita van, hogy igazából minek is minősül, ez az ellenőrzött szállítás témaköre. A jogalkotó azt mondta, ez szerinte a megfigyelés körébe belefér. Mi azt mondtuk, hogy ez nem biztos, hogy belefér, hiszen ott egy jogellenes helyzetet tartunk fenn az ellenőrzött szállítással. Majd meglátjuk, mi lesz az ügyészség és a bíróság reakciója akkor, amikor majd egy nemzetközi megkeresés érkezik hozzánk, hogy szeretnének minket felkérni egy nemzetközi akcióban történő részvételre, ami során a büntetőeljárásnak milyen szegmensét fogjuk használni, vagy a rendészeti TIGY keretén belül maradunk, az ágazati törvény szerint végzett titkos információgyűjtés marad.

A bírói engedélyhez kötött leplezett eszközök esetében a határidő, az alkalmazhatóság kérdésköre kibővült, 360 napot határoz meg a törvény maximálisan alkalmazható időszaként, 90 napra engedélyezi, amely alkalmanként 90 nappal hosszabbítható. Nekünk nagyon fontos stratégiai célkitűzésünk a bünszervezetekkel szembeni fellépés. A szervezett bűnözés az általános forgalmi adó csalás területén jelentős. 19 bünszervezetet tártunk fel 2018 I. negyedévében. Bünszervezetet, és szervezett jellegű elkövetést, amelyben a bünszövetség van. Nekünk erre kell koncentrálnunk, ezek okozzák a legnagyobb kárt a költségvetésnek az ilyen, szervezett jellegű csoportok. A jelenleg hatályos rendelkezések szerint is 180 napos alkalmazás nem minden esetben volt elegendő ahhoz, hogy a szervezet teljes egészében feltérképezhető legyen, ez a 360 nap azt gondolom, hogy már jelentős előrelépés és ennek már elégnek kell lennie az eredményes fellépésre.

A felhasználhatóság kérdéskörében, tehát a leplezett eszközök köréből származó információk felhasználhatóságának kérdéskörében is nagyon komoly bizonytalanság volt, van a jelenleg hatályos törvény szerint. Én azt gondolom, hogy ez a törvény ezt rendezi, hiszen pontos határidőket határoz meg, hogy mennyi időn belül kell intézkednünk, hogyha az ezekből az eszközökből származó információkat bizonyítékként szeretnénk felhasználni. Ezek ettől kezdve már nem kérdések és viták nem lehetnek.

Van viszont egy olyan rendelkezése a törvénynek, amely szerintem visszalépés a jelenleg hatályos törvényhez képest, ez az adatkérés kategóriájába tartozik, ez a 261. szakaszban megjelenő rendelkezés, ami ügyész engedélyéhez köti a szenzitívebb adatbázisokból történő lekérdezést, mint más adatbázisoknál. Nagyon rossz hírem van, ez valóban visszalépés. 2011-ben sikerült meggyőzni akkor a jogalkotót arról, hogy az ügyészi jóváhagyás ezeken a megkereséseken teljesen felesleges. Ugyanis ez az ügyészi jóváhagyás nem deklarálni mást, mint azt, hogy a nyomozás ügyészi felügyelet alatt áll. Csak ez erre a papírra még rá is kerül, mert egyébként az egész nyomozás, az egész előkészítő eljárás, felderítési tevékenység ügyészi felügyelet alatt áll, akkor miért kell kiemelni ezeket a megkereséseket a nyomozásnak a rendszeréből, és ezekre külön rátenni még egy igazolást, hogy ezek valóban ügyészi felügyelet alatt állnak. Vélhetően garanciális okai lehetnek ennek, mert ugye adó-, vámhatósági, egészségügyi nyilvántartást érintenek. Én azt gondolom, hogy semmi probléma nincs ezeknek az elérhetőségével, felhasználhatóságával, ha súlyos bűncselekmény gyanújának a kérdésében kell állást foglalni.

2011-ben sikerült ezt kivenni az akkori büntető eljárásjogi törvényből, tehát ez akkor megszűnt, de most újra visszakerül. Az a rossz hírem van, most készülve erre az előadásra, megnéztem, hogy a NAV Közép-magyarországi Büntügyi Igazgatóságunk mennyi adóhatósági lekérdezést végzett az adórendszerekből, 2017-ben 4274 db lekérdezést kezdeményezett az igazgatóságunk, ami azt jelenti, hogy ez mind a 4274 esetben ügyészi jóváhagyást, engedélyt kell beszerezni ezekre a lekérdezésekre úgy, hogy egyébként az adóigazgatási rendszerek online módon elérhetőek minden nyomozó számára.

Annak idején, még 2003-2004 környékén dolgoztam együtt jogsegély eljárásban német nyomozókkal, akik már akkor sem értették, hogy miért kell engedélyezni az ügyésznek egy ilyen lekérdezést, de hát már akkor is ilyen szabályok érvényesültek.

A kényszerintézkedésekről pár gondolat: főleg vagyoni típusú kényszerintézkedésekről már sok minden elhangzott, korábbi előadó is említette, hogy lazulnak a szabályok a nyomozó hatóság szempontjából, nem szeretném megismételni a dolgot, viszont egy konkrétumra szeretném

felhívni a figyelmet a megjelent egy lefoglalható dolog vagy jelenség a törvényben, amit úgy hívnak, hogy fizetésre használt elektronikus adat. Nagyon sokszor találkozunk olyan üggyel, ahol tudjuk, hogy a terheltnek a birtokában, rendelkezése alatt bitcoin van és egyéb más rendelkezésre álló elektronikus fizetőeszköz van. Jelen pillanatban nincs erre szabály. A bünyügyi szakterület kezdeményezésére elindult egy jogalkotási folyamat, ebben részt vesz a Magyar Nemzeti Bank, a Nemzetgazdasági és Igazságügyi Minisztériumok, és ennek a fizetőeszköznek a használatát próbáljuk szabályozni ilyen módon, ugyanolyan átláthatóvá tenni, mint a hagyományos banki rendszert, ennek keretében pedig lehetőség kell tudnunk biztosítani arra, ezeket az értékkel bíró elektronikus adatokat a nyomozó hatóság a vagyonbiztosítás keretébe be tudja vonni és le tudja foglalni. Ehhez az kell, ami egy nagyon érdekes dolog, hogy hatósági elektronikus pénztárcával kell rendelkezünk, minden feltétel nálunk erre rendelkezésre áll, az eljárásrendet erre vonatkozóan már ki is dolgoztuk. Nekünk van egy bünyjelkezeléssel foglalkozó főosztályunk, ott lesz ez az elektronikus pénztárca ők fognak kivonulni majd az adott helyre és átutalni a hatósági pénztárcába a gyanúsított pénztárcájából az így rendelkezésre álló elektronikus adatot, reméljük, hogy a jövőben ezzel is tudjuk majd fokozni a vagyon visszaszerzési tevékenységünket.

A következőkben, a bünszervezetek felderítését is hátrányosan érintő változásról ejtek néhány szót. Mikor a gyanúsítottat is bevonjuk már az eljárásba és az átlép a vizsgálati szakaszba, akkor vannak kötelezettségek, nyilvánvalóan a fegyveregyenlőség elvéből kiindulva minden iratot át kell adnunk a védelemnek illetve a terhelt részére. Van szabály, hogy határozattal vissza lehet tartani bizonyos iratokat, de ha az indokolást megnézzük, akkor majdhogynem bele kell foglalni az iratba, hogy mit tartunk vissza és miért, tehát olyan túlságosan nagy jelentősége nincs ennek a feloldó szabálynak. Nekünk nagyon komolyan át kell gondolnunk, hogy bizonyos ügyekben mikor szólítjuk meg a gyanúsítottakat és hogyan. Van olyan ügy, van olyan eljárásunk, ahol igenis egy gyanúsított vallomása alapján indul el egy kiterjedt elkövetői körnek az azonosítása, felszámolása, nem vagyok benne biztos, hogy ugyanilyen hatékonyan tudjuk használni ezt az eszközt akkor, hogyha minden büntetőeljárásban

keletkezett iratot oda kell adnunk a gyanúsítottnak, vagyis az iratismeretés, az irat megismerésének az időpontja a gyanúsításhoz fog igazodni, ez egy kicsit hátrányosan is érintheti az ügyeinket és a hatékonyságot.

Az egyezségek kérdésköréről Dr. Fürcht Pál Zsolt fővárosi főügyész-helyettes úr nagyon sokat beszélt, mi ettől a lehetőségtől nagyon sokat várunk az ügyek feldolgozása és az időszerűség szempontjából. Az, hogy valóban része lesz, és mindennapi eszközzé válik a büntetőeljárásokban, hiszen ha belegondolunk egy számla gyáros ügybe, vagy egy munkaeő kölcsönzéssel érintett ügyre. Van olyan eljárásunk, amelyben több mint háromszáz gazdasági társaság érintett az illegális munkaeő kölcsönzésben, lehet, hogy egy központi ügyintézési helyen történt házkutatáson lefoglalt bizonyítékok értékelése, elemzése olyan helyzetet teremt, hogy a személyére vonatkozó megalapozott gyanú minden egyes gazdasági társaság esetében ebből az elemzésből megállapítható. Ezek nagyon precíz bűnözők, akik ilyen nagy volumenben végzik e tevékenységüket és egymással el kell tudniuk számolni, a megszerzett vagyont valahogy el kell tudniuk osztani egymás között, erről nagyon precíz kimutatásaik vannak, hogy ki mit fizetett, mikor, miért fizetett. Példa erre, hogy az egyik ilyen ügyünkben külön táblázatban szerepelnek, hogy ki kinek számlázott alá és mennyit, ki hozta vissza a pénzt és mennyit hozott vissza, ha visszahozta a pénzt, átvételi elismervény ellenében vették át. Tehát rengeteg bizonyíték fellelhető az ügyintézésre használt helyszíneken történő házkutatás során. Ezeknek az értékelése, elemzése elegendő ahhoz, hogy a 360 cég vonatkozásában egyértelműsítsük a fiktív gazdasági esemény jelleget, akkor én azt gondolom, hogy ez az ügyészi megszólítás, az egyezés kérdésköre azonnal felmerül, és jelentős mértékben fogja tehermentesíteni a teljes igazságszolgáltatási rendszert a jövőben, ha ezt hatékonyan tudjuk alkalmazni.

Azt gondolom, hogy másfél hónappal a törvény hatályba lépése előtt helyzet van, mindenki lázasan készül, kollégáim térdelőrajtban állnak, hogy végre az új törvény szerint tudjanak dolgozni... Végül, még egyszer szeretném idézni Darwinnak a mondatát: *„Nem a legerősebbek maradnak életben, hanem azok, akik a legjobban alkalmazkodnak a változó környezethez!”*

AZ ADÓCSALÁS SZABÁLYOZÁSA A NÉMET ÉS AZ OSZTRÁK JOGBAN

1. Bevezető gondolatok

Az adócsalás elleni hatékonyabb fellépés az elmúlt évtizedben az Európai Unió tagállamainak büntetőpolitikájában kiemelt helyet foglalt el. A 2006-os gazdasági pénzügyi válság a nemzeti jogalkotót arra ösztönözte, hogy új eszközöket vessenek be az költségvetés bevételi oldalának védelme érdekében. A költségvetési csalás tényállásának² megalkotásával koncepcióváltásra került sor hazánkban, de a német és az osztrák adóbüntetőjogba is számos módosítás került bevezetésre.³ A magyar megoldást szem előtt tartva fontos az előadásom elején hangsúlyozni, hogy más tagországok büntetőjoga továbbra is elkülönülten kezeli a költségvetés bevételi és kiadási oldalnak sérelmet okozó deliktumokat.

A téma *aktualitásának és jelentőségének* felvázolását és az *adóbüntetőjog európai modelljeinek* felvázolását követően a német és az osztrák

1 Dr. habil Jacsó Judit PhD, egyetemi docens, Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Bűnügyi Tudományok Intézete. Az előadás alapját képezte a Szerzőnek az *Alexander von Humboldt Stiftung* által támogatásban részesített „*Europäisierung des Steuerstrafrechts am Beispiel der gesetzlichen Regelungen in Deutschland, Österreich und Ungarn*“ c. kutatása.

2 Lásd: Molnár Gábor Miklós: *Az adócsalás a költségvetési csalásban*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2011.; Tóth Mihály: XXXIX. Fejezet: A költségvetést károsító bűncselekmények, in: *Magyar büntetőjog. Különös rész* (szerk. Tóth Mihály – Nagy Zoltán). Osiris Kiadó, Budapest, 2014. 506–514. o

3 Lásd részletesen e témáról: Jacsó Judit: *Europäisierung des Steuerstrafrechts am Beispiel der gesetzlichen Regelungen der Steuerhinterziehung in Deutschland, Österreich und Ungarn*, Bíbor Kiadó, Miskolc, 2017.

adóbüntetőjog néhány kiemelt kérdéskörére fókuszálok. Kitérek továbbá azokra a reformokra is, melyek Németországban és Ausztriában e területet érintően az elmúlt években kerültek bevezetésre. A hangsúlyt a német szabályozás bemutatására helyezem. Fontosnak tartom a német szabályozásnál, hogy az *adócsalás (adókielcsúszás) alaptényállását* követően a *súlyosabb megítélés alá eső körülmények* is bemutatásra kerüljenek. Ezek köre ugyanis az ún. Panama dokumentumok nyilvánosságra hozatalát követően módosult. Másrészt kitérek az ún. *önfeljelentés jogintézményére*, amely mindkét országban az adóbüntetőjog, illetve Ausztriában a pénzügyi büntetőjog *speciális rendelkezése* és amely a törvényben meghatározott feltételek teljesülése esetén – a hazai büntetőjogunkban nem ismert szabályként – az elkövető büntetlenségét eredményezi.

2. A téma aktualitása és jelentősége

Miért is kiemelt jelentőségű az adócsalás elleni fellépés? Mi lehet az oka az elmúlt években tapasztalható fokozott érdeklődésnek a tagországok, az Európai Unió és más nemzetközi szervezetek részéről? Az adócsalás nemcsak az államkasszát *károsítja* és ezáltal *veszélyezteti a pénzügyi rendszer stabilitását*, hanem az számos más következménnyel is jár, amely nemcsak az adott országot érintheti, hanem a globalizáció hatására már országok gazdaságára, a világ pénzügyi rendszerére is hatással lehet. Az adóbevételek elmaradása növeli a tagállamok államháztartásának hiányát és adósságszintjét, csökkennek az állami beruházások, valamint a foglalkoztatás ösztönzésére rendelkezésre álló források, és nem utolsósorban az adócsalás és adóelkerülés mértéke aláássa a állampolgároknak az *adóbehajtás méltányosságába és törvényességébe vetett bizalmát*.⁴ Néhány ok, amely indoka lehetett az adócsalás elleni fellépés fokozottabbá válásának.

Az elmúlt évek ún. *adat-kiszivárogtatásai* nyomán a pénzmosás, az adókielcsúszás, az adócsalás és a korrupció témája erőteljesen a közvélemény látóterébe került. Az Európai Parlament által *2016-ben felál-*

4 Európai Parlament 2012. április 19-i állásfoglalása az adócsalás és az adóelkerülés elleni küzdelem terén teendő konkrét lépésekre irányuló felhívásról (2012/2599(RSP))

lított PANA vizsgálóbizottság⁵ jelentése⁶ még tovább megy és rámutat arra is, hogy az adókijátszás, adókikerülés tisztességtelen versenyhez vezet, amelynek legnagyobb kárvallottjai a kis- és középvállalkozások, akik a nagyobb vállalatokkal szemben nem tudnak komplex adóelkerülési struktúrákat használni.

Ezek a magatartások az Európai Unión belül torzítják a belső piaci versenyt, negatív hatással vannak a jó kormányzásra, a makrogazdasági stabilitásra, a társadalmi kohézióra és az intézményekbe vetett közbizalomra is. Az adócsalás elleni fellépés irányába tett lépések összhangban állnak az uniós állampolgárok döntő többségének véleményével is. Az Euróbarométer felméréseiből kiderül, hogy terrorizmus (80%), a munkanélküliség (78%), a környezetvédelem (75%) területét követően az adócsalás (74%) elleni fellépés, annak megfékezése is kiemelt elvárásként fogalmazódott meg az elmúlt években az Európai Unióval szemben.⁷

Az elmúlt évek uniós dokumentumaiból két példát emelnék ki, amelyek meghatározták az Európai Unión belül az adócsalás elleni fellépés irányát. Az ezirányú uniós törekvéseknek lendületet a Bizottság

5 E Bizottságot az Európai Parlament 2016. június 8-i határozatával állította fel. A vizsgálóbizottság előzménye volt többek között az Oknyomozó Újságírók Nemzetközi Konzorciuma (ICIJ) által feltárt, az offshore vállalkozások használatáról szóló tényekre, amelyek „panamai dokumentumok” néven váltak ismertté dokumentuma. (A pénzmosás, adókikerülés és adókijátszás tekintetében az uniós jog állítólagos megsértésének és az annak alkalmazása során állítólagosan elkövetett hivatali visszaágoknak a kivizsgálásával foglalkozó vizsgálóbizottság felállítása: feladatai, összetétele és mandátumának időtartama (P8_TA(2016)0253), <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P8-TA-2016-0253+0+DOC+XML+V0//HU> (2018.05.06.).

6 2017 novemberében tették közzé a vizsgálóbizottság jelentését a pénzmosás, az adókikerülés és az adókijátszás kivizsgálásáról (2017/2013(INI)) <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A8-2017-0357+0+DOC+XML+V0//HU> (2018.05.06.).

7 <http://www.europarl.europa.eu/hungary/hu/aktualis/2017-hirek/hirek-2017-aprilis/az-eu-hoz-jo-tartozni-mondja-egyre-tobb-unios-polgar.html> (2018.05.06.).

2006-ban kidolgozott közleménye adott, amelyben egy európai szinten koordinált „csalásellenes” stratégia elképzelése fogalmazódott meg.⁸ A Bizottság ebben az adócsalás problematikáját rendkívüli jelentőségűnek nyilvánította. 2012 áprilisában az Európai Parlament 15 pontból álló felhívást tett közzé az adócsalás és az adóelkerülés elleni küzdelem konkrét lépéseiről. 2012 júniusában pedig a Bizottság közleménye az adócsalás és az adókikerülés elleni küzdelem megerősítését célzó konkrét intézkedésekről rendelkezett.⁹ A Bizottság ebben az adócsalókkal és adókikerülőkkel szemben bizonyos adóügyi jogsértések tekintetében alkalmazandó közös minimumszabályok és adminisztratív vagy büntetőjogi szankciók kialakításának szükségességét fogalmazta meg.¹⁰

3. Az adócsalás szabályozási modelljei Európában

A költségvetés bevételi és kiadási oldalának védelme jellemzően a tagállamokban több bűncselekmény törvényi tényállásán keresztül részesül büntetőjogi védelemben. Így például Ausztriában és Németországban a bevételi oldal a különállóan szabályozott adóbüntetőjog (vábüntetőjog), míg a kiadási oldal védelme a Btk.-ban található csalás (szubvenziós csalás) tényállásán keresztül valósul meg.¹¹ A német szabályozás

8 A Bizottság közleménye a Tanácsnak, az Európai Parlamentnek és az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak az adócsalás elleni küzdelem fokozására irányuló koordinált stratégia kialakításának szükségességéről, COM(2006) 254 végleges, Brüsszel, 2006. május 31.

9 Bizottság közleménye az adócsalás és az adókikerülés elleni küzdelem megerősítését célzó, többek között harmadik országok viszonylatában hozandó konkrét intézkedésekről rendelkezett /COM(2012) 351/.

10 Lásd részletesebben az uniós dokumentumokról: Jacsó Judit: Az adócsalás elleni büntetőjogi fellépés: uniós törekvések, tagállami reformok, in: Róth, Erika (szerk.) *Decem anni in Europaea Unione V.: Tanulmányok a bűnügyi tudományok köréből*, Miskolc, Miskolci Egyetemi Kiadó, 2016, 118-160. o.

11 Vö. Leitner, Roman – Brandl, Rainer – Kert, Robert: *Handbuch. Finanzstrafrecht*, Linde, Wien, 2017.; Dannecker, Gerhard: Abgabenhinterziehung und Betrug im europäischen Rechtsvergleich. Der österreichische Abgabebetrag – Modellcharakter für Europa?, in: Leitner, Roman (Hrsg.):

hasonló volt a 2011. évi Btk. módosítás előtti magyar szabályozáshoz¹² annyiban, hogy a kiadási oldalon a csalás és (szubvenciók helyett) a jogosulatlan gazdasági előny megszerzésének büntette volt a két alkalmazandó tényállás a hazai költségvetés vonatkozásában. Az Európai Unió pénzügyi érdekeinek büntetőjogi védelmét önálló büntetőjogi tényálláson keresztül védte a magyar jog¹³, amelynek Btk.-ba iktatásával a hazai jogalkotó a Pénzügyi érdekek védelméről szóló ún. PIF Egyezményből¹⁴ eredő jogharmonizációs kötelezettségének tett eleget.

Ha kizárólag a *bevételi oldalon jelentkező állami adóbevételek védelméről* van szó, többféle szempont alapján végezhetjük el a tagállami szabályozások kategorizálását. Az adóbüntetőjogot érintő átfogó kutatást *Dannecker és Jansen* végezték el 2007-ben.¹⁵ A kutatás eredményei alapján a nemzeti adóbüntetőjogi szabályozásokat alapvetően három csoportba sorolhatjuk:

Finanzstrafrecht 2012, Linde, Linz, 2013, 63.;

12 Tóth Mihály: *Gazdasági bűnözés és gazdasági bűncselekmények*, KJK-Kerszöv Kiadó, Budapest, 2002, 389-402. o.

13 1978. évi Btk. 314. §

14 Az Európai Közösségek pénzügyi érdekeinek védelméről szóló, 1995. december 18-i 2988/95/EK, Euratom tanácsi rendelet [HL L 312., 1995. 12. 23., 1-4.]

15 Dannecker, Gerhard – Jansen, Oswald: *Steuerstrafrecht in Europa und den Vereinigten Staaten*, Linde, Wien, 2007.

I. átfogó szabályozási modell	II. differenciált modell	III. speciális büntetőjogi rendelkezések	IV. magyar modell
Ezen megoldást alkalmazó országokban valamilyeni adónemre vonatkozó <i>egységes büntetőjogi tényállás</i> került szabályozásra, amely a nemzeti adóbevételek mellett meghatározott uniós bevételi források védelmét is szolgálja. ¹⁶	Ezen országok alapvető különbséget tesznek az <i>adóki-játszás</i> és annak súlyosabb formája (adócsalás) között, amelyek elkövetése „kriminális többletenergát” feltételez. ¹⁷	A harmadik csoportba sorolható országokban a különböző adójogszabályokban találhatóak. ¹⁸	A <i>költségvetési család tényállása által hazánk alapvetően az átfogó szabályozási modellt követő országok csoportjába sorolható. A költségvetést fókuszba állító egységes szabályozási koncepció azonban nagymértékben eltér más tagállamok megoldásától, így annak önálló kezelése indokolt.</i>

16 Németországban, Spanyolországban és Olaszországban az adók mellett a vámokra is kiterjed a szabályozás. Más tagországok – ezzel szemben – a vámokra elkövetett bűncselekményt különállóan rendelik büntetni (Franciaország, Belgium) (Dannecker: *Finanzstrafrecht 2012*, 86. o.)

17 Így pl. a fiktív számlák, ügyletek felhasználásával történő elkövetést rendelik súlyosabban büntetni. E megoldást vezette be például *Ausztria* a Pénzügyi Büntetőtörvény (*Finanzstrafgesetz - FinStrG*) 2010. évi reformjával, amelylyel a svájci szabályozáshoz hasonló megoldást választott az osztrák jogalkotó. Lásd a svájci szabályozásról szóló összefoglaló anyagot: <http://www.steuer-hinterziehung.ch/> (19.01.2013); Dannecker, Gerhard, *Europäisierung und Internationalisierung des Steuerstrafrechts*, in Mellinghof, Rudolf (Hrsg.): *Steuerstrafrecht an der Schnittstelle zum Steuerrecht, Jahrestagung der DStJG 39*, 38. kötet, Verlag Dr. Otto Schmidt, Köln, 2015, 273-439. o., Dannecker in: Leitner (szerk.): *Steuerstrafrecht 2012*, 94-96. o.

18 Így pl. *Görögország, Dánia.*

A tagállami *adóbüntetőjogi rendelkezések szabályozási helye* szempontjából is több csoportot különböztethetünk meg: a) Az adóbüntetőjog a legtöbb tagállamban speciális jogi matéria, amely nem a büntető törvénykönyvben, hanem az ágazati törvények büntetőjogi rendelkezései között található.¹⁹ b) Vannak olyan országok, ahol az általános Btk.-tól elkülönülő törvénykönyv, az ún. *Pénzügyi büntető törvény* szabályozza az adózással összefüggő bűncselekményeket.²⁰ c) Megfigyelhető, hogy kisebbségben vannak azon országok, amelyben a Büntető törvénykönyvben található az adóbüntetőjog körébe sorolandó törvényi tényállások.²¹

Az alábbiakban két uniós tagország, Németország és Ausztria adóbüntetőjognak a bevezető részben meghatározott szempontok szerinti bemutatására kerül sor.

4. Az „adócsalás” szabályozása Németországban

4.1. Alapvetés

Németországban az adózással összefüggő bűncselekményeket és szabálysértési tényállásokat *Az adózás rendjéről szóló törvény*²² szabályozza. A német adóbüntetőjogban a korábbi magyar terminológia szerinti „adócsalás” „*Steuerbetrug*” kifejezés nem ismert. A „*Steuerhinterziehung*” fogalmat leghűebben az *adókijátszás* fordítás adja vissza, amely fogalmat a nemzetközi dokumentumok is használják. Az adókijátszás és

19 Így pl. Franciaország, Olaszország, Hollandia, Dánia.

20 Így pl. Ausztria, Portugália. Így Ausztriában az adókijátszás (Abgabenhinterziehung, FinStrG 33. §) és az adócsalás (Abgabenbetrug, FinStrG 39. §) tényállását a Finanzstrafgesetz (FinStrG) szabályozza.

21 Így pl. Spanyolország, Szlovákia, Csehország, Magyarország. Vö. Dannecker: *Finanstrafrecht 2012*, 85. o. Így például hazánkban is a korábbi adócsalást magába foglaló költségvetési csalás tényállását a Btk. szabályozza (Btk. 396. § (1) bek.).

22 Abgabenordnung in der Fassung der Bekanntmachung vom 1. Oktober 2002 (BGBl. I S. 3866; 2003 I S. 61), die zuletzt durch Artikel 13 des Gesetzes vom 18. Dezember 2013 (BGBl. I S. 4318) geändert worden ist (A továbbiakban: AO)

csalás a Szövetségi Legfelsőbb Bíróság megfogalmazása szerint „strukturális különbségeket” mutat fel.²³ Az *adókiijátszás* az adófizetési kötelezettség megkerülésére irányuló jogellenes tevékenységeket öleli fel.²⁴ Nem tartozik e fogalom alá ugyanakkor a csalás fogalmához megkítvánt klasszikus értelemben vett megtévesztő magatartás, amelyet kizárólag természetes személlyel szemben lehet tanúsítani. Németországban a szándékos adókiijátszás az „*adóbüncselekmények*” gyűjtőfogalom alá tartozik, ellenben a *gondatlan alakzat szabálysértésnek* minősül.

A *Steuerhinterziehung*, azaz „adókiijátszás”, nem a Btk.-ban, hanem *Az adózás rendjéről szóló törvényben* (AO) került szabályozásra. Németországban nem kivételes jelenség, hogy meghatározott büncselekmények tényállása ún. ágazati törvényekben kerül megfogalmazásra. Így felmerülhet az a kérdés, hogy milyen viszonyban van az Adózás rendjéről szóló törvényben megfogalmazott szabályozás a Btk.-val. Erre vonatkozóan kifejezett rendelkezést találunk az AO-ban, amely szerint speciális rendelkezés hiányában az általános büntetőjogi szabályok alkalmazandók.²⁵ Tehát a Btk. rendelkezései szubszidiárius jelleggel az adókiijátszás esetében is irányadóak.

Rendszertani szempontból meg kell említenünk, hogy az *adókiijátszás* az Adózás rendjéről szóló törvény 369. §-ában nevesített „*adóbüncselekmények*”²⁶ első csoportjába tartozik, így azon cselekmények közé, amelyeket adótörvény rendel büntetni. Az adójogszabályokban pénzbírsággal büntetendő cselekmények adószabálysértésnek („*Steuerordnungswidrigkeit*”) minősülnek. Így például a *gondatlan adókiijátszás*

23 BGH 27.10.15, 1 StR 373/15, Abruf-Nr. 146380

24 Az „*adókikerülés*” ezzel szemben az adózási rendszerek helytelen vagy megkérdőjelezhető – a követendő törvénynek legalább a szellemét sokszor sértő – kihasználása az adófizetési kötelezettség elkerülése vagy csökkentése érdekében. Az „*agresszív adótervezés*” az adófizetési kötelezettség csökkentése céljából az adórendszer jogi alakiségaiból fakadó előnyöket, illetve a két vagy több adórendszer közötti eltéréseket használja ki (PANA Bizottság jelentésének S. pontja (OECD (2017), Adóügyi szójegyzék, Párizs, OECD).

25 AO 369. § (2) bek.

26 „*Steuerstraftaten/Zollstraftaten*”

vagy a *hamis bizonylatok kiállítása és más könyvelési hiba* (AO 379.§) adószabálysértésnek minősül. A német adóbüntetőjogban a deliktum nevében szereplő „*kijátszás*” („*Hinterziehung*”) kifejezése több – az AO 370. § (1) bekezdésében taxatívén meghatározott – elkövetési magatartásra használt gyűjtőfogalom.

Az adókijátszás német törvényi tényállása a magyar büntetőjogban 2012-ig ismert adócsalás tényállásához hasonlítható. Így a bűncselekmény az *adózás szempontjából jelentős tényekre nézve, aktív és passzív magatartással egyaránt elkövethető*.

„Öt évig terjedő szabadságvesztéssel vagy pénzbüntetéssel büntetendő az, aki

- a) *a pénzügyi vagy más hatóságnak adózás szempontjából jelentős tényre vonatkozóan valótlan vagy hiányos adatot szolgáltat,*
- b) *az adóhatóság előtt kötelességellenesen az adózás szempontjából jelentős tény elhallgat,*
- c) *kötelességellenesen elmulasztja az adójegy vagy adóbélyeg használatát és ezzel az adóbevétel összegét csökkenti vagy ezáltal saját maga ill. más számára jogtalan adókedvezményt vesz igénybe.*²⁷

Az adókijátszás *materiális deliktum*, hiszen szükséges feltétele a tényállászerűségnek, hogy a magatartás adócsökkenéssel vagy adókedvezmény jogellenes igénybevételével járjon.

27 AO 370. § (1) bek.

<i>Az adókijátszás tényállásának szerkezeti felépítése AO 370. §</i>		
		<i>Szankció</i>
(1) bek.	Alapeset	Öt évig terjedő szabadságvesztés vagy pénzbüntetés
(2) bek.	A kísérlet büntetendősége	
(3) bek.	Súlyos adókijátszás esetei	Hat hónaptól tíz évig terjedő szabadságvesztés
(4) bek.	Adócsökkenés, adókedvezmény fogalmakra vonatkozó értelmező rendelkezés	
(5) bek.	Behozatali, kiviteli tilalom alatt árukra vonatkozó szabály	
(6) bek.	A tényállás hatályának kiterjesztése meghatározott adónemek tekintetében más tagállamban elkövetett adókijátszásra (pl. áfa tekintetében)	
(7) bek.	Joghatóság szabályozása	

A *bűncselekmények súly szerinti felosztását* illetően kiemelandő, hogy Németországban valamennyi adózással összefüggő bűncselekmény *vétségnek minősül*, annak ellenére, hogy a pl. az adókijátszás akár öt évig terjedő szabadságvesztéssel is büntethető bűncselekmény. A német büntetőjogban ugyanis a vétségi-büntetti kategorizálásnál nem a büntetési tétel felső, hanem az alsó határa a mérvadó.²⁸ Az adókijátszásra a szabadságvesztés generális minimuma lesz az irányadó, azaz az egy hónapig terjedő szabadságvesztés az alsó határ. Büntettnak legalább egy év szabadságvesztéstől, generális minimumtól minősül a bűncselekmény. Fontos hangsúlyozni, hogy a német büntetőjogban a kísérlet kizárólag a büntettek tekintetében büntetendő általános jelleggel. A vétség esetében a törvénynek kifejezett rendelkezése szükséges hozzá. Az AO 370. § (2) bekezdése szerint az *adókijátszás kísérlete* is büntetendő.

28 StGB 12. §

4.2. A súlyos adókijátszás esetei

Az adókijátszás különösen súlyos eseteiben a büntetési tétel hat hónaptól tíz évig terjedő szabadságvesztés.²⁹ Az adókijátszás törvényi tényál-lásában a jogalkotó hat körülményt nevesített.

Az adókijátszás tényállásában szabályozott esetek:

- a) nagy értékre,
- b) hivatalos személyként hivatali helyzettel visszaélve,
- c) hivatalos személy közreműködésével,
- d) hamis vagy hamisított bizonylatok felhasználásával,
- e) bűnszövetség tagjaként,
- f) „postafiókcégek” felhasználásával elkövetett adókijátszás

Ha alaposabban szemügyre vesszük a törvény megfogalmazását, akkor egyértelművé válik, hogy ezek *nem minősítő körülmények*, hanem *példálózó jelleggel felsorolt*³⁰, a *büntetés kiszabása körében értékelendő körülmények*. Ez egy sajátos törvényszerkesztési megoldás. Ezek tehát az adott bűncselekményhez kapcsolódó törvényben nevesített *súlyosító körülmények*. A törvényben felsorolt esetek csupán „indiciumok” arra, hogy ezen körülmények fennállása esetén nagyobb a tárgyi súlya a bűncselekménynek. A *magyar büntetőjogban* a minősítő körülményekhez rendelt büntetési tétel is releváns az elévülési idő kérdésénél. Hazánkban a büntethetőség elévülése – a törvényi kivételektől eltekintve – a büntetési tétel felső határához van kötve, így a minősített eseteknél az elévülési idő is magasabb lesz. A *német büntetőjogban* ellenben ezen súlyosító körülményeknek nincs ilyen kihatásuk, hiszen az adott bűncselekményre – a Btk. kifejezett rendelkezése értelmében³¹, a magasabb büntetési tételkeret ellenére – az alapeset szerint meghatározott elévülési idő vonatkozik. Ezen Btk.-ban rögzített főszabály alól azonban van kivétel. A jogalkotó külön rendelkezést iktatott az AO-ba, amely

29 AO 370. § (3) bek. első mondata

30 Erre utal a törvényi szóhasználat „in der Regel“ (rendszerint). Lásd AO 370. § (3) bek. második mondat

31 StGB 78. § (4) bek.

szerint az *adókijárás* esetében az *elévülési idő tíz év*.³² A súlyosabb büntetési tétellel fenyegetettség nem hat ki a cselekmény súly szerinti besorolására sem. A vétség-büntett közötti különbségnél a büntetési tétel alsó határa a meghatározó, amely a súlyosító körülmények esetén is a törvényi egy éves határ alatt található (6 hónap). Így a német adóbüntetőjogban az *adókijárás* – a magas büntetési tétel ellenére – *egységiesen vétségnek* minősül.

Az alábbiakban az egyes súlyosító körülményekkel kapcsolatos legfontosabb – bírói gyakorlat által kimunkált – jellemzőket mutatom be.

a) A jogalkotó nem tartotta szükségesnek azt, hogy sztrikt módon határozza meg a *nagy érték* fogalmát, amelytől a bűncselekmény az elsőként nevesített súlyosító körülményi kategóriába tartozik. A bírói gyakorlat – az adókijárás két elkövetési magatartásához igazodóan – sokáig eltérő összegekhez kötötte e fogalmat. Így *50.000 euró* értékhatár vonatkozott arra az esetre, ha az elkövető jogosulatlanul adót igényelt vissza.³³ Ha azonban a bűncselekmény köteleességellenes mulasztással valósult meg, így pl. ha az elkövető adózással összefüggő lényeges körülményt hallgatott el a hatóság előtt, benyújtott ugyan adóbevallást, de abban nem tüntetett fel bizonyos jövedelmeket, akkor *100.000 euró* összeg felett volt megállapítható a súlyosító körülmény.³⁴ E differenciált szemlélet háttérében az a megfontolás állt, hogy az utóbbi esetek csupán veszélyeztetik az állami adóbevételeket. E kérdésben azonban szemléletváltás történt az elmúlt években. A később bemutatásra kerülő

32 Ezt a jogalkotási technikát alkalmazza a német Btk. a csalás (dStGB 263.§) szabályozásánál is, amelyre azonban nem vonatkozik súlyosabb elévülési idő. Így ez alapján azt mondhatjuk, hogy az állami bevételek ellen irányuló magatartások – az elévülés szempontjából – súlyosabb megítélés alá esnek Németországban. Lásd a német szabályozásról: Lásd bővebben a csalás német szabályozásáról: Madai Sándor: *A csalás büntetőjogi értékelése*, HVG-ORAC, Budapest, 2011, 159-183. o.

33 Ezt nevezi a vonatkozó bírói gyakorlat „*Griff in die Kasse des Staates*“ („államkasszából lenyúlás”) esetének.

34 BGH, Beschluss vom 15.12.2011, 1 StR 579/11, 2 pont.

büntethetőséget megszüntető ok – az önfeljelentés – szabályozásának 2011. évi reformját követően megfogalmazódott olyan jogirodalmi álláspont, amely szerint az 50.000 eurós határ általánossá válik az adókijátszás valamennyi esetére nézve. A Szövetségi Legfelsőbb Bíróság megváltoztatva az eddigi gyakorlatot 2015-től már nem tesz különbséget e két elkövetési magatartás között.³⁵

- b)** *A hivatalos személyként hivatali helyzettel visszaélve elkövetett adókijátszással* kapcsolatosan kiemelendő, hogy a hivatalos személy fogalmát legaldefiníció határozza meg az Adózás rendjéről szóló törvényben.³⁶ Például szolgálhat erre az esetre, ha a hivatalos személy az ügyben eljáró adóellenőrt befolyásolja az ellenőrzés pozitív kimenetele érdekében. A második törvény által nevesített körülménybe tartozik az az eset is, ha az adóellenőr az ellenőrzés során észleli ugyan az adókijátszásra vonatkozó jeleket, de azokat nem rögzíti az ellenőrzésről készített jelentésében.³⁷
- c)** *A hivatalos személy közreműködésével elkövetett adókijátszás* esetében az elkövető kihasználja valamely hivatalos személy segítségét, aki a hatáskörét, hivatali helyzetét felhasználja. A hivatalos személy ebben az esetben rendszerint bűnsegédként tartozik felelősséggel.³⁸
- d)** A negyedik súlyosító körülménynél az elkövető az *adókijátszás bűncselekményének elkövetéséhez* (legalább kettő esetben) *hamis vagy hamisított bizonylatot használ fel*. A *hamis bizonylat* esetében – hasonlóan az okirathamisítás tényállásához – a kiállító személye nem azonos az arra jogosulttal. Megemlítendő, hogy nem minősül hamisnak az a bizonylat, amely alapjául szolgáló ügylet ténylegesen létrejött, de megrendelőként más került feltüntetésre³⁹, adott esetben ez adózással összefüggő szabálysértésként vagy az adókijátszás alapeseteként értékelendő. Utalnunk kell azonban arra is, hogy az

35 BGH 27.10.15, 1 StR 373/15, Abruf-Nr. 146380

36 AO 7. § „Amtsträger”

37 Ez az eset azonban a hűtlen kezelés tényállásával halmazati kérdéseket is felvet. Rolletschke, Stefan: *Steuerstrafrecht*, Vahlen, München, 2012, 140. o.

38 Rolletschke: *i.m.* 141. o.

39 Ez az ún. „schriftliche Lüge”, azaz „írásbeli hazugság” esete.

ügyben eljáró bírót megilleti az a jog, hogy a törvényben nem meghatározott eseteket értékeljen súlyosító körülményként.⁴⁰ A *meghamisított bizonylat* az eredetileg a jogosult által kiállított okirat – az adóalap csökkentése érdekében végrehajtott – utólagos tartalmi megváltoztatását jelenti (így pl. ha a 10.000 eurós számlához még egy nulla kerül hozzáírásra).⁴¹ Fontos feltétel, hogy a hamis, hamisított bizonylatot *fel kell használni*, tehát azt az adóbevalláshoz csatolni kell vagy azt be kell mutatni az adóellenőrzés alkalmával. Amennyiben nem valósul meg a felhasználás, akkor e körülmény nem áll fenn. A bíró mérlegelésén alapulva azonban egyéb eseteket is értékelhet súlyosító körülményként.⁴²

- e) A *bűnszövetség tagjaként elkövetett adókijátszás* csak akkor állapítható meg, ha az elkövető olyan bűnszövetség tagjaként cselekszik, amely kifejezetten *adókijátszás elkövetésére jött létre*. A bűnszövetségnek a német büntetőjogban nincs legáldefiníciója, annak szükséges elemeit a bírói gyakorlat alakította ki. Sőt, a törvény még ezen belül is leszűkíti az alkalmazási kört, hiszen az csak akkor valósul meg, ha az adókijátszást forgalmi és a fogyasztási adóra (pl. áfa) nézve követik el. A bűnszövetség („Bande”) megállapításához – a magyar szabályozással ellentétben – a bírói gyakorlat szerint legalább három elkövető szükséges, akik lehetnek tettesek és részesek is. A megállapodásuknak arra kell vonatkoznia, hogy több törvényben meghatározott bűncselekményt fognak elkövetni.
- f) A 2017. évi Adóelkerülés leküzdése elleni törvény (StUmbBG)⁴³ iktatta be legújabb súlyosító körülményként a „*postafiókccégek*” *felhasználásával* elkövetett adókijátszást, amely akkor állapítható meg, ha az elkövető egy harmadik országban lévő társaságot (ún. postafiókccégek) használ fel az adózás szempontjából jelentős tények

40 Rolletschke: *i.m.* 142. o.

41 Rolletschke: *i.m.* 142. o.

42 Rolletschke: *i.m.* 143.

43 Gesetz zur Bekämpfung der Steuerumgehung und zur Änderung weiterer steuerlicher Vorschriften (Steuerumgebungsbekämpfungsgesetz – StUmbBG) vom 23. Juni 2017.

eltitkolására és így folytatólagosan csökkenti az adóbevételt vagy jogtalanul vesz igénybe adókedvezményt. E módosítást bevezető törvény az ún. Panama dokumentumok nyilvánosságra hozatalával áll szoros összefüggésben. A törvénnyel a jogalkotó deklarált célja volt, hogy ezáltal a nemzetközi dimenziójú adóelkerülés, adókijátszás ellen hatékonyabb eszközöket adjon az adóhatóság kezébe és súlyosabb szankciót helyezzen kilátásba a büntetőjogi értékelés alá eső esetekre vonatkozóan.

Végezetül utalnunk kell arra, hogy a csalás Btk.-beli szabályozásával ellentétben⁴⁴ az adókijátszás *nem szabályozza súlyosító körülményként az üzletszerű elkövetést*. 2001-2008 között az AO 370a §-a önállóan – büntetési alakzatként – rendelte büntetni az *üzletszerűen* elkövetett adókijátszást. Egy 2002-ben bevezetett korlátozás eredményeként csak a *nagy értékre* elkövetés tartozott a törvény hatálya alá.⁴⁵ A jogalkotó nem titkolt célja volt a büntetési tétel felemelésével és ezáltal a büntetési alakzat bevezetésével, hogy az adókijátszás a *pénzmosás alapcselekményi* körébe kerüljön. Az új szabályozás azonban kritikák kereszttüzebe került és vele szemben alkotmányossági aggályok merültek fel, épp a nagy érték „meghatározatlanság” okán.⁴⁶ Ennek hatására végül a jogalkotó kiiktatta a büntetési alakzatot az AO-ból.

4.3. Az önfeljelentés jogintézménye

Az állam fiskális szempontok miatt hajlandó meghatározott esetekben a büntető igényének érvényesítéséről lemondani. Ennek hátterében az a felismerés áll, hogy az adókijátszás esetében az államnak nagyobb érdeke fűződik a költségvetés bevételeinek biztosításához, mint az elkövető meg-

44 StGB 363. § (3) bek. 1. pontja

45 Quedenfeld, Dietrich/Füllsack, Markus: *Verteidigung in Steuerstrafsachen*, Verlag C.F. Müller, Heidelberg, 2005, 64. o.

46 BGH 5 StR 85/04 - Beschluss vom 22. Juli 2004 (LG Wuppertal). Forrás: <https://www.hrr-strafrecht.de/hrr/5/04/5-85-04.php> (2018.05.02.)

büntetéséhez. Az önfeljelentés⁴⁷ szabályozásának tehát fontos jogpolitikai indoka van. E jogintézményt a joggyakorlat és a tudomány képviselői egységesen – dogmatikai szempontból – *személyhez kötött büntetethez* tekintik, amely az adókijátszás esetében lehetőséget biztosít a büntetőjogi következmények elkerüléséhez. Az „önfeljelentés” szabályozása azonban kettős arcú jogintézmény, hiszen az a törvényi feltetelek teljesülése esetén eljárásjogi konzekvenciával is jár. Egy utólagos körülmény – az önkéntesen tett feljelentés – miatt nem lesz felelősségre vonható az elkövető. Fontos azonban hangsúlyozni, hogy az önfeljelentéssel a cselekmény absztrakt társadalomra veszélyessége nem szűnik meg. Németországban 2015. január 1. napjától jelentősen szigorították az önfeljelentés szabályozását. Ezt megelőzően a bírói gyakorlat már 2010-től korlátozta az önfeljelentés alkalmazását, hiszen ekkortól nincs lehetőség részleges önfeljelentésre, azaz büntetlenséget csak teljeskörű önfeljelentés eredményez. Az önfeljelentés *nemcsak az adókijátszás alap esetére vonatkozik, hanem eltérő szabályozás mellett a súlyosító körülmények fennállása sem akadály a jogkövetkezmények alkalmazásának*. Fontos feltétel azonban, hogy az önfeljelentéssel együtt az adóbevallást az adóhatóságnak be kell nyújtani és ezzel együtt az adót is meg kell fizetni, 10 évre visszamenőleg. Az önfeljelentés jogkövetkezményeként a büntetlenség 2015 óta csak a 25.000 euró alatti értékre elkövetett adókijátszás esetére vonatkozik. Ezen összeg fölött csak a *pótlékfizetési kötelezettség* teljesítése esetén lehet eltekinteni a büntetőeljárás lefolytatásától, így 100.000 euróig 25 %, 1 millió euróig 20 %, a fölött pedig 20 % pótlékot kell fizetni az elkövetőnek.⁴⁸

5. Az osztrák szabályozás

5.1. Az osztrák Pénzügyi Büntetőtörvény alapvető jellemzői

Ausztriában a pénzügyi vétségek („*Finanzvergehen*”) egy különálló büntető törvény (Pénzügyi Btk.) anyagi büntetőjogról szóló rendelkezései között találhatóak, amely – az osztrák Btk. felosztásához hason-

47 AO 371. §

48 AO 398a §

lóan – Általános és Különös részből áll. A komplex szabályozásból adódóan azonban a Pénzügyi Btk.-ban helyet kaptak eljárásjogi szabályok is. Fontos hangsúlyozni, hogy Ausztriában meghatározott összeghatár (100.000 euró) alatt a pénzügyi vétségek elbírálása *nem a bíróság, hanem a pénzügyi hatóság (Finanzamt/Zollamt)* által történik.⁴⁹

A FinStrG Általános részében került szabályozásra a *pénzügyi vétség fogalma*, az adó büntetőjogi értelemben vett fogalma, a hatályra vonatkozó rendelkezések, a büntetőjogi felelősségre vonása feltételeinek és akadályainak rendszere, a szankciókra vonatkozó általános rendelkezések stb. Fel kell hívnunk azonban arra a német adóbüntetőjogtól eltérő szabályozásra a figyelmet, miszerint a pénzügyi büntetőjogban az osztrák Btk. rendelkezései – még háttérnormaként – sem alkalmazhatóak. E főszabály alól csak néhány kivételt találunk; a FinStrG explicit utalást tartalmaz például a büntetés kiszabásánál a Btk.-ra.

A *pénzügyi vétség („Finanzvergehen”)* egy *gyűjtőfogalom*. A FinStrG Általános részében található definíció alapján pénzügyi vétségnek minősül *„minden tevékenység vagy mulasztás, amelyet a törvény 33-52. §-a büntetéssel fenyeget”*. Nemcsak a FinStrG, hanem más szövetségi törvény is meghatározhat pénzügyi vétségeket vagy pénzügyi szabálysértéseket, amelyre a FinStrG az irányadó. Hangsúlyozandó azonban, hogy a FinStrG hatálya alá kizárólag a *szövetségi törvényekben* meghatározott adók tartoznak. A tartományi törvényekben szabályozott, valamint a helyi adók tekintetében a közigazgatási Btk. (*Verwaltungsstrafgesetz – VStG*) az irányadó. A FinStrG azonban az önfeljelentés jogintézményének hatályát kiterjeszti ezen cselekményekre is.

A pénzügyi büntetőjog további jellemzőjeként ki kell emelnünk, hogy a pénzügyi vétség elkövetéséért *nemcsak természetes, hanem jogi személyek is felelősségre vonhatók*. Ebben az esetben a jogi személyek felelősségre vonásáról szóló külön törvény rendelkezései alkalmazandók. Speciális szabályok vonatkoznak a *szankciórendszerre is*, amely több eltérést mutat az általános büntetőjoghoz képest. Az osztrák Btk. büntetési rendszere ugyanis szabadságvesztéscentrikus, ezzel szemben a *FinStrG*

49 A büntetőbíróság eljárására a Büntetőeljárás törvény (StPO) rendelkezései a FinStrG-ben meghatározott eltéréssel irányadóak.

középpontjában a pénzbüntetés áll, amely azonban *nem* a napi tételes rendszer alapján került kiszabásra. A pénzbüntetést kötelező jelleggel kell kiszabnia az eljáró hatóságnak. E főszabály alól csak a pénzügyi vétségek minősített eseteiben ismer kivételt a törvény. A bünszövetségben történő elkövetés, valamint az adócsalás esetében *főbüntetésként szabadságvesztést kell kiszabni*. A pénzbüntetés generális minimuma 20 euró, a generális maximum viszont az Általános részben nincs meghatározva, így a különös részi deliktumokhoz rendelt speciális maximum lesz az irányadó. A büntetési tétel felső határa alapvetően két módon kerül szabályozásra: a) a bűncselekménnyel érintett adóbevételek kiesés összegével azonos vagy annak kétszerese, háromszorosa („*Multiplarsystem*”); vagy b) egy konkrét összeg van meghatározva. Ez az *adókijárás* alapeseténél az adóbevételecsökkenés összegének kétszeresét, üzletszerű elkövetés esetén háromszorosát jelenti, ellenben az *adócsalás* legsúlyosabb esetében (500.000 eurót meghaladó elkövetési értéknel) a pénzbüntetés felső határa 2,5 millió euró, amely szabadságvesztés mellett szabható ki. Fontos azonban arra is utalnunk, hogy a pénzbüntetést, annak behajthatatlansága esetén, át kell változtatni szabadságvesztésre („*Ersatzfreiheitsstrafe*”). A szankció mértékénél – a magyar szabályozáshoz hasonlóan – az elkövetési értéknek van meghatározó jelentősége.

5.2. Az adókijárás és az adócsalás szabályozása

A *különös részi rendelkezések* között található az *adókijárás* és az *adócsalás* tényállása. Ez utóbbit a 2010. évi pénzügyi büntetőjogi reform vezette be. Ausztriában büntetendő a *gondatlan adókijárás*. Ez azonban a csekélyebb veszélyességére tekintettel kizárólag pénzbüntetéssel fenyegetett cselekményként kerül értékelésre. A FinStrG-ban máshol is találhatunk különös részi törvényi tényállásokat.

Ausztriában a pénzügyi büntetőjog reformja kezdetben a büntetőjogi következmények szigorítására irányult (lásd a FinStrG 1998, 2004, 2006-ban). A *leglényegesebb változást* a FinStrG 2010. évi módosítása jelentette, amellyel a korábbi szabályozás koncepcionális átalakítására került sor. A módosítások háttérében az a felismerés állt, hogy az

adócsalás nemzetközivé válása indokoltta tette az adózással összefüggő pénzügyi vétségek – a csalás bűncselekményéhez képest – „privilegizált” helyzetének megszüntetését, a Btk.-ban szabályozott csalás és adózással összefüggésben elkövetett büntetendő cselekmények egymáshoz közelítését. Meghatározott pénzügyi vétségek – így például az *adókijátszás* (*Abgabenhinterziehung*), *csempészs* (*Schmuggel*) – önállóan szabályozott, de mégis minősített eseteként került bevezetésre az *adócsalás* (*Abgabebetrug*, *FinStrG* 39. §) bűncselekménye, amellyel a jogalkotó a kriminális „többletenergiával” (pl. fiktív számlák felhasználásával) elkövetett cselekményeket súlyosabb szabadságvesztés büntetés kilátásba helyezésével rendeli büntetni. További törvényi feltétele az adókijátszás adócsalásként történő minősítésének egy meghatározott értékhatár (100.000 euró) átlépése. A magyar szabályozáshoz hasonlóan az értékhatároknak a szabadságvesztés mértéke szempontjából is jelentősége van, így az 500.000 eurót meghaladó elkövetési értéknél az adócsalás egy évtől tíz évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. További feltétele a cselekmény adócsalásként történő minősítésének, hogy az elkövetés *hamis/hamisított okirat vagy fiktív cselekmények/lügyletek felhasználásával* történjen. A cselekmény 250.000 euró alatt vétségnek, a fölött viszont büntettnek minősül.

További újítása volt a 2010-es reformnak, hogy a pénzügyi büntetőjogba 2011. január 1. napjával bevezetésre került a *büntetti kategória*. Ebben az esetben a Btk. 17. § (1) bekezdése alapján minősül a cselekmény büntettnek. A *FinStrG* 1. § (3) bekezdése értelmében azon *szándékos pénzügyi vétségek*, melyekre a törvény kötelező jelleggel, háromévi szabadságvesztést meghaladó büntetést írt elő, büntettnek minősülnek. A büntetti kategória bevezetésének fontos következménye volt, hogy ezáltal a pénzügyi vétségek ezen köre a Btk.-ban szabályozott *pénzmosás alapcselekményévé* vált.⁵⁰

A *FinStrG* is szabályozza az *önfeljelentés* jogintézményét, melyet az alábbi táblázatban összehasonlító jelleggel mutatunk be.

50 Lásd részletesen: Jacsó, Judit: Az adócsalás elleni büntetőjogi fellépés aktuális tendenciái az Európai Unióban: különös tekintettel a német, az osztrák és a magyar szabályozásra, *Kriminológiai Közlemények* 75, 2015, 175-200. o.

Önfeljelentés német és az osztrák szabályozásának összehasonlítása ⁵¹		
	Németország (AO 371. §)	Ausztria (FinStrG 29. §)
alkalmazási terület	nem minden adóbűncselekménynél, csak az adókijátszás (gondatlan adókijátszás) esetében	valamennyi pénzügyi vétségnél => szélesebb körben alkalmazható
részleges önfeljelentés	nem alkalmazható a büntethetőséget megszüntető ok	nincs ilyen szabály
az adótartozás megfizetése	nincs határidő meghatározva a törvényben, de az adót meg kell fizetni, 25.000 euró fölött pótlékfizetési kötelezettség	az adót egy hónapon belül kell megfizetni, szabályozva van a részletfizetési lehetősége (max. 2 év)
jogkövetkezmény	büntethetőséget megszüntető ok (eljárási akadály)	büntethetőséget megszüntető ok

Fontos utalnunk arra, hogy a magyar Btk. a költségvetési csalás törvényi tényállásában már nem szabályoz büntethetőséget megszüntető okot, noha az adócsalás korábbi szabályozása – szűk körben, az alapesetre vonatkozóan – még ismerte azt. Fontos különbség a német és az osztrák jogban ismert önfeljelentéshez képest, hogy arra hazánkban a járulék tartozás vádirat benyújtása előtti kiegyenlítéséig volt lehetőség. Ezzel szemben az önfeljelentéshez kapcsolódó büntethetőségi akadály az adóigazgatási eljárás megindulását követően nem alkalmazható. Magyarországon a hatályos Btk. 396. § (8) bekezdése csupán a *büntetés korlátlan enyhítését* teszi lehetővé annak, aki a költségvetési csalással okozott vagyoni hátrányt a vádemelésig megtéríti. Ez a rendelkezés azonban nem alkalmazható, ha a bűncselekményt bünszövetségben vagy különös visszaesőként követik el.

51 Vö. Leitner, Roman – Lehner, Alexander: Selbstanzeige in Österreich. Wesentliche Eckpunkte und Vergleich zur Rechtslage in Deutschland, *Neue Zeitschrift für Wirtschafts-, Steuer- und Unternehmensstrafrecht (NZWiSt)* 2015/2, 52-59. o.

Záró gondolatok

Az adócsalás mára határokon átívelő bűncselekménnyé vált. Megállapíthatjuk, hogy a tagállami szabályozások között jelentős eltérések mutathatóak ki. Az adócsalás elleni fellépés koordinált és többirányú intézkedést igényel, amely nem nélkülözheti a büntetőjogi törvényi tényállások és a szankciók harmonizálását sem. Az adócsalásnál egy olyan globális kihívásról van szó, amelyet egyetlen tagállam sem képes egyedül kezelni, ezért szükséges a büntetőjog területét is érintő uniós közös fellépés. Fontos utalni arra, hogy az Európai Unió pénzügyi érdekeinek büntetőjogi védelméről szóló 2017. évi irányelv⁵² az áfacsalást két feltétel teljesülése esetén (legalább két tagállam területét érinti a cselekmény, valamint 10 millió eurót meghaladja az elkövetési érték) az irányelv hatálya alá vonta, amely a bűncselekményt és annak szankcionálását érintő minimumszabályok felállításával az adócsalás tagállami szabályozására is kihatással lesz.

52 Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2017/1371 irányelve (2017. július 5.) az Unió pénzügyi érdekeit érintő csalás ellen büntetőjogi eszközökkel folytatott küzdelemről, *HL L 198, 28.7.2017, 29–41. o.*

A „KIÜRESEDETT JOGINTÉZMÉNYEK” ÉS AZ ÚJ Be. ESETLEGES PROBLÉMÁI, GYAKORLATI SZEMSZÖGBŐL

Minden jogalkalmazó megtapasztalhatja, hogy vannak olyan jogintézmények, amelyek léteznek, hiszen a törvény szövegében szerepelnek, mégsem gyakori, vagy éppen nem hatékony az alkalmazásuk. Éppen ezért a „kiüresedett jogintézmények” kategória alatt elsősorban olyan jogi normákat értek, amelyeket be kellene tartani, vagy éppen alkalmazni kellene, illetve lehetne az eljárások során, azonban erre mégsem kerül sor.

Ezek számbavétele során – bár a számbavétellel érintett kört nem tekintem taxatívnak, a sort még lehetne folytatni – megpróbálok arra is kitérni, hogy mi várható ezen problémakörök esetén az új Be-től, vajon megoldódik-e az új törvény hatálybalépésével a probléma, avagy sem.

A jelen értekezésemhez kötődő előadás idején a régi Be. minősül hatályos jogszabálynak, az új Be. még nem lépett életbe.

Elsőként rögtön szeretnék kitérni a *panaszra*, mint a nyomozás során igénybe vehető jogorvoslati formára. Ismert a régi Be. szövegéből, hogy mind a nyomozóhatóságnak, mind a nyomozást felügyelő ügyészségnek maximalizálva van a határideje a döntéshozatalra. Ennek ellenére számos esetben tapasztaltam védőként, hogy a nyomozóhatóság és ügyészség maximális határidejét is figyelembe véve (sőt még arra az iratok felterjesztése miatt „rá is számolva”) nem születik döntés a panasz tárgyában.

Több ilyen esetben kényszerültünk védőként már arra, hogy az ügyészség épületében személyesen megjelenve panaszt tegyünk, amelyről a helyszínen mindig jegyzőkönyv készül. Abban reménykedtünk minden

1 Ügyvéd

ilyen esetben, hogy legalább ezen személyes eljárásunknak meglesz az eredménye és az ügy határidőben történő elintézésére és végső soron döntéshozatalra köteles ügyész legalább ennek hatására meghozza a döntést.

Sajnálatos módon azonban ennek sem volt meg a legtöbb esetben az eredménye, volt olyan esetünk is, amikor 4 különböző időpontban (az első és az utolsó között több hónap telt el) jelentünk meg az ügyészségen, panaszt is tettünk, majd végül a határidő többszörös túllépése után kaptam védőként levelet az ügyész döntéséről.

Még azt is meg kell, hogy állapítsam, hogy az is mindegy volt, hogy adott esetben lefoglalás megszüntetése tárgyában kellett döntsön végül az ügyész (holott a lefoglalás nyilvánvalóan csak a lehető legrövidebb ideig kellene, hogy tartson), vagy éppen más tárgyú volt a panasz.

Ez a jelenség – mivel számos alkalommal tapasztaltam személyesen én is és más védő kollégáim is – azt mutatja, hogy bár kétségtelenül létezik panaszjoga a terheltnek (vagy akár a lefoglalást elszenvedő, meg sem gyanúsított személynek, cégnek stb.), hatékonyan mégsem érvényesül maradéktalanul, hiszen a törvényi határidő be nem tartása ezen a ponton – a panaszt tevőre nézve – semmilyen jogkövetkezményt nem von maga után. Természetesen ezzel nem azt akarom mondani, hogy amennyiben az ügyész nem dönt határidőn belül egy panaszról, akkor annak automatikusan helyt kellene adni, pusztán arra a tényre kívánom felhívni a figyelmet, hogy a panaszjog nem érvényesül hatékonyan az ilyen esetekben.

Megjegyzem ezen a ponton azt is, hogy ilyenkor a megbízók mindig azt kérdezik (látva, hogy a személyes panasztétel sem vezetett lényegében semmilyen eredményre, hiszen továbbra is megteszi az ügyész azt, hogy – bár túllépte a határidőt – nem bírálja el a döntést, majd csak akkor, ha ő azt akarja), hogy mit lehet tenni, illetve felmerül bennük rendre az, hogy lehet, hogy más jogi képviselőhöz kellene forduljanak, ha az eddigi „még annyit sem tud elintézni, hogy legalább elbírálják valahogy a panaszt”. Észlelhető tehát, hogy az ilyen mulasztás, bizony jogi képviselők megbízását is veszélyezteti, ami különösen kellemetlen. Ilyenkor védőként, jogi képviselőként nehéz válaszút elé érkezik az ember és csak annyit tud legtöbbször megtenni, hogy tájékoztatja minden lehetőségről

az ügyfelet és az ő belátására bízva a továbbiakat, valamint elmondja neki, hogy ezzel nem ő az egyedüli, aki találkozik.

Alapvetően tehát azt lehet látni, hogy van egy részben kiüresedett jogintézmény a panasz tekintetében, amely kiüresedését nem a Be. szabályainak módosításával kell megoldani. Nem véletlen, hogy ezen a ponton az új Be. sem tartalmaz erre a problémára olyan új szabályokat, amely a helyzetet megoldaná, ezért erre – sajnálatos módon – a jövőben is számítani kell. Remélhetőleg a gyakori probléma hátterében „csak” az áll, hogy az ügyészek rendkívül leterheltek és nincs elég idejük minden – a büntetőjogi felelősség szempontjából „annyira nem fontosnak tűnő” – kérdéskörrel határidőben foglalkozniuk.

Másodikként szeretném felhívni a figyelmet a zár alá vétel haladéktalan indítványozási kötelezettségére, mint – véleményem szerint – kiüresedett jogintézményre.

A vonatkozó törvényszöveg (régi Be.) értelmében, ha a zár alá vételt a nyomozóhatóság vagy az ügyész rendelte el, akkor az ügyész köteles a zár alá vételt haladéktalanul indítványozni a bíróságnál. A törvény ugyanakkor nem határozta meg sem azt, hogy mit ért haladéktalanság alatt ezen a ponton, ahogyan expressis verbis azt sem tartalmazza, hogy mi a jogkövetkezménye annak, ha az ügyész nem haladéktalanul tett indítványt a lefoglalást követően, vagy adott esetben nem is tesz indítványt.

Meg kell jegyeztem, hogy ezzel a problémakörrel is számos esetben találkoztunk védő kollégáimmal, illetve személyesen én magam is.

Álláspontom szerint, a haladéktalanság követelménye során a titkos információgyűjtés során alkalmazott joggyakorlatot nyugodtan lehet(ett volna) követni, hiszen a törvény korábban a nyombaniség helyett a haladéktalanság követelményét tartalmazta, amellyel kapcsolatosan maga dr. Sinku Pál írta azt (ld. Adókockázatok c. könyv 2016. évi kiadás 140-142. oldala), hogy a 3 hónapnál hosszabb idő eltelte esetén szóba sem kerülhet a haladéktalanság követelményének megtartása (ld. feljelentés megtételének időpontja és a bűncselekmény egyszerű gyanúját felkeltő legkorábbi telefonbeszélgetés rögzítésének időpontja közti időtartam).

Úgy gondolom továbbá, hogy – mivel a lefoglalás-zár alá vétel során már konkrétumok kell, hogy rendelkezésre álljanak a nyomozóhatóság,

ügyész számára – még az említett 3 hónap is eltűzött időtartam a haladéktalanság követelményével szemben a zár alá vétel bírósági indítványozása szempontjából.

Ehhez képest találkoztam olyan ügyel, amelynek során a lefoglalást követően több, mint 1 évig nem került sor a zár alá vétel indítványozására. Ezzel kapcsolatosan többször tett panaszt az ügyfél, amelyre meglepően az ügyészi – elutasító – válasz az volt, hogy a haladéktalanságnak nincs konkrétan meghatározható időtartama, ezzel kapcsolatosan a bírói gyakorlat sem állapít meg követelményeket, a tényállás tisztázása a nyomozás során most is zajlik, így az ügyészség – azzal, hogy több, mint 1 éven keresztül a zár alá vételt követően nem tett indítványt a bíróságnál – jogszerűen járt el.

Ezt követően sem került sor egyébként a zár alá vétel ügyészi indítványozására.

Tekintettel arra, hogy az érintett cégnek semmilyen további jogorvoslati lehetősége nem volt és nincs is, így előállt az a helyzet, hogy – most már – több éve nyomozóhatóság által elrendelt zár alá vétel alatt van vagyona úgy, hogy az ügyész soha nem kezdeményezte a zár alá vételt a bíróságnál, úgy, hogy a lefoglalás a zár alá vétel érdekében történt és az indítványnak a bírósághoz haladéktalanul kellett volna megtörténnie, az érintettnek pedig (a már kimerített panaszjogán kívül) nincs jogorvoslati lehetősége.

Ezen a helyzeten némileg változtat az új Be. akkor, amikor a zár alá vétellel szembeni bírósághoz fordulás lehetőségét áthelyezi az érintett, elszenvedő kezébe a felülbírálat előterjeszthetőségével, illetve azzal is, hogy a 100.000.000,- Ft-ot meghaladó értékű, zár alá vett tárgy esetében eleve bíróság rendelheti el a zár alá vételt a vádemelés előtt is.

Harmadikként szeretnék beszélni a *lefoglalás* egyik sajátos esetéről. A lefoglalást – mint ismert a Be. szövegéből – a lehető legrövidebb ideig szabad fenntartani, amint már nem indokolt, meg kell szüntetni.

Nyilvánvaló az is, hogy más a bizonyítási teher egy lefoglalt vagyon esetében, amennyiben az érintett bünszervezetben követte el a gyanú szerint a bűncselekményt (hiszen ekkor a lefoglalt vagyon törvényes eredetét neki kell bizonyítania) és más, amikor a bünszervezetben történő elkövetés már nem áll fenn, mert a gyanúsítás módosítása vagy a

benyújtott vád ezt már nem tartalmazza, tehát amikor már „leesett” a bünszervezeti minősítés az illetőről (hiszen ebben az esetben az eljáró nyomozóhatóságnak, ügyésznek kell a vagyon bűnös eredetét bizonyítania).

Az egyik ügyben éppen ez történt. A vádemelés során a bünszervezeti minősítést már nem látta megállapíthatónak az ügyészség és emiatt ezt már nem is kérte a vádban megállapítani az érintettel szemben. Emiatt pedig – mivel úgy láttuk, hogy a vagyon (jelen esetben bankszámlán szereplő pénzösszeg) bűnös eredetére nincs bizonyíték – kértük a lefoglalás megszüntetését.

Az ügyészség erre határozatban – egyetértve a panaszunkkal – meg is szüntette az érintett bankszámlán szereplő összeg lefoglalását, azonban azt mégsem adta ki az érintettnek, mondván, hogy ő indítványt tett a vádban a terhelttel szemben a bűnügyi költség viselésére, kötelezésre, valamint pénzbüntetés kiszabására is, így ezek érdekében visszatartotta a vonatkozó pénzösszeget, vagyis ellehetetlenítette a felette történő rendelkezési jogát a terheltnek.

Tekintettel arra, hogy a vád benyújtásával az ügy értelemszerűen bírósági szakaszba került, ahol majd csak az ítélelhozatal során rendelkezhet a bíró bármiféle visszatartásról, ezért a következő kérdést kellett megválaszolja a bíróság, a neki intézett védői indítvány alapján: a lefoglalás alól feloldott összeget ő maga visszatarthatja-e az ítélet meghozataláig, avagy visszatartásra csak olyan összeg esetén van lehetőség, ami az eljárás végéig le van foglalva, de amúgy a terheltnek az ítélet alapján visszajárna az összeg.

Fontos ezen a ponton kiemelni, hogy visszatartásra a régi Be. csak a „*megállapított*” pénzbüntetés, bűnügyi költség esetén ad lehetőséget a bíróságnak, a majdan esetleg megállapításra kerülő esetében visszatartásra nem ad alapot a törvény.

Végül a bíróság helyt is adott a védői indítványnak és megállapította, hogy a lefoglalás alól feloldott pénzösszeget nem tarthatja vissza a bírósági eljárás folyamatban léte alatt, az azonnal visszajár a terheltnek.

Ebben a tekintetben az új Be. sem rendelkezik másként, tehát ez a „téves jogértelmezési lehetőség” továbbra is fennáll, bár reméljük, hogy nem kerül rá sor.

Negyedikként szeretnék beszélni kiüresedésről, a személyi szabadságot érintő kényszerintézkedések esetében, különösen a házi őrizet és lakhelyelhagyási tilalom kapcsán.

Ezen a ponton sajnos több dologról is kell szót ejteni. Az egyik ilyen kérdéskör az, amivel védő kollégáimmal rendszeresen találkozunk, hogy az előzetes letartóztatások elrendelése vagy meghosszabbítása során a bíró a döntésében (az írásban kiadott döntést is ideértve) sok esetben egyáltalán nem reagál a védő érvelésére, avagy nem tér ki arra, hogy miért nem elégséges enyhébb kényszerintézkedés elrendelése.

Mindezt megerősíti a Kúria 2016.El.II.JGY.B.2. számú összefoglaló véleménye, idézem: *„Komoly hiányosságként tapasztaltunk ugyanakkor számos ügyben azt, hogy amikor a bíróság az ügyészi indítvány mellett védői – vagy terhelti – indítványt is elbírált, elmaradt a reagálás az abban kifejtettekre, annak ellenére, hogy a hivatkozott kollégiumi vélemény külön kihangsúlyozta: a határozat indokolásában ki kell térni a védő ténybeli és jogi érvelésére és a bíró azzal kapcsolatos álláspontjára. Több ügyben még az is előfordult, hogy miután az első fokon eljáró bíróság a kényszerintézkedés fenntartásáról döntött annak felülvizsgálata során, az ügyészi indítvány mellett előterjesztett, a kényszerintézkedés megszüntetésére irányuló terhelti vagy védői indítványról említést sem tett, és a másodfokú bíróság pótolta a mulasztást. Ugyancsak több az ügyészi indítványon alapuló határozatban elmaradt a reagálás arra a védői indítványra, amely enyhébb kényszerintézkedés elrendelésére irányult. Ez azért is jelentős hiányosság, mert a kényszerintézkedés kapcsán így sérülhet az arányosság elve.”*

Egy másik ilyen jellegű kiüresedést tapasztaltunk védő kollégáimmal többször is, amikor előbb kaptunk elsőfokú bírói döntést a kényszerintézkedés meghosszabbításáról, mint ügyészi indítványt, holott értelemszerűen a terheltnek és a védelemnek biztosítani kellett volna azt, hogy megismerhesse az ügyészi indítványt (egyáltalán tudjon arról, hogy van ilyen az ügyben), majd arra vonatkozó észrevételeit, indítványait, bizonyítékait előadhassa.

Az egyik ilyen esetben – mivel eleve esélytelen volt akkor, hogy a kényszerintézkedés megszüntetésre kerüljön – kifejezetten csak azt tettem a jogorvoslatom tárgyává, hogy minden védői jogom megsértésre került

ezáltal. Erre a másodfokú, szintén iratok alapján döntő bíróság azt írta le döntésében, hogy bár ez valóban igaz, bármit előadhattam volna a fellebbezésemben.

Ezáltal valójában előállt az a helyzet, hogy bár sérülnek a terheltnek és a védőnek a jogai azokban az esetekben, amikor előbb kap bírói döntést a házi őrizet meghosszabbításáról, mint ügyészi indítványt, különösebben ez nem problémás (a másodfokú döntés szerint), mert amúgy is fellebbezhet.

Álláspontom szerint ezen esetekből – amelyeknek egy részét széleskörűen maga a Kúria is megtapasztalta az összegző véleményének kiadása során – tisztán látszik az, hogy a terhelt hatékony észrevételezési és indítványtételi joga a nyomozás során korlátozható volt anélkül, hogy a korlátozás kihatott volna a helyzetére. Ez pedig álláspontom szerint elfogadhatatlan.

Ezen problémák megoldására álláspontom szerint az új Be. sem ad kimerítő szabályozást.

Ötödikként szeretnék beszélni a *tárgyalásról lemondás* jogintézményéről. Amennyiben végignézzük a legfőbb ügyész éves beszámolóit, akkor látható, hogy ez a jogintézmény alig került alkalmazásra. Ennek gyökeres megváltozása várható a jövőben az új Be. hatálybalépésével, bár megjegyzem, hogy eddig is alkalmazható lett volna jóval szélesebb körben.

Úgy gondolom, hogy ezen a ponton az új Be. alapján az eljárások lényeges felgyorsulása várható (legalábbis az egyezséget kötő személyek, illetve az alternatív indítványt elfogadó személyek esetében). Nem szabad ugyanakkor megfeledkezni arról, hogy az alternatív indítvány elfogadása esetén lényegében nem kell, hogy vallomást tegyen az alternatív indítványt elfogadó vádlott, így az a típusú „beismerése”, amely szerint a vádban foglaltak elkövetését és a bűnösségét beismeri, a gazdasági bűncselekmények vonatkozásában folytatandó büntetőeljárások során meg is kérdőjeleződhet. Valószínű ugyanis – ismerve a terheltnek az érzéseit, motivációit is –, hogy egy rendkívül enyhe ajánlat esetében (pl. 5-10 évig tartó fenyegetettség, vagy 2-12 évig tartó fenyegetettség esetén a felfüggesztett szabadságvesztés) a terhelt bármit megtenne, csak hogy ennél biztosan ne kapjon súlyosabb büntetést. Ezért aztán komoly veszélye van annak, ha pl. számlakiállítói, bűnsegédi oldalon úgy fogadja el a bíróság

a terheltek „beismerését”, hogy a részletekről nem kérdezi ki őket, hiszen ekkor a váddal egyezően kerül sor a történeti tényállás megállapítására, ami nyilvánvalóan ki fog hatni, illetve kihathat a számlabefogadókra is.

Ekkor azonban – lévén, hogy előkészítő ülésen történik meg a bíróság általi elfogadása a beismerésnek – még egyáltalán nem biztos, hogy a számlabefogadók előjöttek minden bizonyítékkal (hiszen még az új Be. alapján is akkor tesz vallomást a terhelt, amikor akar, bizonyítási eszközeinek előterjesztése nincs korlátok közé szorítva, bizonyítási indítványait pedig a vallomásától függően később is előterjesztheti, ha a vallomásában jött először elő azok alapjával). Vagyis könnyen előfordulhat az az eset, hogy egy termékkereskedelem esetén úgy „ismeri be” a számlák fiktitivását egy bűnsegéd (pl. egy készpénzt felvevő személy, vagy fuvarozó stb.), hogy később a számlák fiktitivását eredményező ügyészi állítás (készpénzt felvevő személy esetében pl.: nem is volt áru, fuvarozó esetében: ugyanaz az áru forgott körbe) megdől, mert a számlabefogadó, eljárásban maradó vádlott bizonyítja: igenis volt áru, avagy igenis mindig különböző áru került megvételre.

Ebből adódóan tehát álláspontom szerint – bár a jogintézmény (alternatív ajánlat esetében az ajánlat elfogadása és a tárgyalásról lemondás) jó irányba hat, mert az eljárások gyorsulhatnak – komoly veszélyek és hibák rejlenek a szabályozás mögött, mert a bíró egész egyszerűen nincsen ekkor (az előkészítő ülésen) még abban a helyzetben, hogy minden releváns bizonyítékot megismerjen, ami az ügyet érdemben befolyásolja (mert mondjuk azokat még nem terjesztette a vádlott a vallomástételével a bíróság elé, illetve a nyomozás is számos esetben hiányos lehet), ezért fokozott körültekintést kell álláspontom szerint tanúsítson a bíróság akkor, amikor egy-egy érdemi vallomást nem is tevő, bűnösségének beismerésében rendkívüli módon érdekeltté tett terhelt beismerését az előkészítő ülésen elfogadja.

Mindezt tovább erősíti az is, hogy számos esetben módosul a vagyoni hátrány mértéke a bírósági eljárás során, mert mondjuk erre vezet a bírósági eljárásban a szakértői bizonyítás eredménye. Ekkor azt látjuk, hogy már vannak személyek, akik pl. magasabb összegű vagyoni hátrányt „ismertek be” az alternatív indítvány elfogadásakor, holott utóbb kiderült, hogy nem is volt akkora összegű a vagyoni hátrány.

Álláspontom szerint van néhány olyan esetkör is, amiben visszalépés tapasztalható az új Be-ben a régihez képest.

Az *egyik* ilyen eset a rendőrök helyszíni elbeszélésekről készült jelentésének a bizonyítékként történő felhasználhatóságában rejlik. Az ítélezési gyakorlat kialakította a régi Be. vonatkozásában, hogy a rendőrök jelentése, az azokhoz kötődő esetleges későbbi tanúvallomásuk (amely szerint azt mondta a helyszínen a későbbi vádlott, amit a jelentés tartalmazott) nem használható fel bizonyítékként (hacsak nem a jelentésből kitűnik a szükséges figyelmeztetések elhangzása) a bírósági eljárás során.

Ezzel az új Be. szembe megy, amikor az adatgyűjtésről készült feljegyzésbe foglalt közlés felhasználhatóságát megengedi, ha az érintett terheltként vagy tanúként a nyilatkozatát fenntartja. Ez a kérdés ugyanis oda vezet, hogy megkérdézhetővé válik a tanú pl. arról (ha ellentétesen vall a figyelmeztetéseket követően a rendőri jelentésben szereplő „elmondásához” képest), hogy a korábbi, feljegyzés szerinti nyilatkozatát fenntartja-e, különös figyelemmel arra, hogy azt egy rendőr, vagy más hivatalos személy írta le, ezáltal nyomás gyakorolható a tanúra, illetve a terheltre. Lényegében annak megkérdészt jelenti mindez, ha a tanú a figyelmeztetéseket követően ellentétesen vall a korábbi nyilatkozatával, hogy közokiratot hamisított-e akkor a feljegyzést aláíró és egyedül ismerő hivatalos személy.

Éppen ezen indokok miatt zárta ki a bizonyítékok köréből a régi Be-hez kötődő bírósági gyakorlat a rendőri jelentéseket és feljegyzéseket, amikor azok azt tartalmazták a szükséges figyelmeztetések nélkül, hogy részükre a terhelt vagy tanú mit mondott.

Másik visszalépését az új Be-nek a régihez képest abban látom, hogy a régi Be. azt tartalmazta, hogy ha a terhelt vagy a védő kellő időben indítványozta és a költségeket is megelőlegezte, akkor a bíróság köteles volt elrendelni a tárgyaláson a kép- és hangfelvétel, vagy csak a hangfelvétel készítését. Ezt most az új törvény a bíró mérlegelési kompetenciájába utalja. Mindez pedig azt jelenti, hogy a védelem és a terhelt kezében semmilyen kikényszeríthető eszköz nem marad arra nézve, hogy egyértelműen, objektíven rögzíteni lehessen a tárgyaláson elhangzottakat, holott mindannyian tudjuk, hogy nagyon sok esetben ezen múlik egy-egy

ügy sorsa (pl. a bíró viselkedésének egyértelmű rögzítése és ezt követően történő kizárása, vagy az ügy egyszerű átszignálása, avagy a vádat aláírtasztó tanú vallomásának szó szerint történő jegyzőkönyvezése és ezáltal szavahihetőségének megkérdőjelezése, szemben a „lényeg” bíróság általi jegyzőkönyvezésével).

Alapvetően is azt gondolom, hogy ez a jogintézmény hivatott szolgálni leginkább azt, hogy legalább a bírósági szakasz biztosan tisztességesen (objektíve és külső nézőpontból vizsgálva is) kerüljön lefolytatásra. Ezért csak remélni tudjuk, hogy a bíróságok a jövőben is helyt fognak adni a védők hangfelvétel rögzítése iránti, most már nem kötelezően teljesítendő indítványainak.

Úgy gondolom továbbá, hogy az új törvény indokolatlanul leszűkíti a szakértők védelem általi igénybevételi lehetőségét, mi több, azt a helyzetet teremti, hogy kizárttá válik a szakértők tanúkénti kihallgatása, ellenben a szaktanácsadók tanúkénti kihallgatását kifejezetten lehetővé teszi. Ez utóbbival semmilyen probléma nincsen, viszont ehhez képest indokolatlannak tartom azt, hogy a védelem csak rendkívül szűkre szabott keretek között tud szakértőt megbízni.

Végül – bár ezúton nem volt céloom az új Be. egészének megvizsgálása – csak megjegyezni kívánom, hogy az új Be. továbbra is lehetővé teszi a potenciális gyanúsítottak tanúkénti kihallgatását, valamint továbbra sem rendezi a jogalkotó azt a helyzetet, hogy egy céggel szemben ugyanazon időszakra vonatkozóan párhuzamosan lehessen folytatni áfa adónemben adóellenőrzést és a vezető tisztségviselővel szemben büntetőeljárást, amivel az eljáró nyomozó- és adóhatóságok végső soron rá tudják kényszeríteni a terheltre azt, hogy a cégének az iratait (mint a büntetőeljáráásban felhasználható bizonyítási eszközöket) adja át az adóhatóságnak (különben az elmarasztalja a céget áfa adónemben az iratok hiánya miatt), amelyik pedig azonnal továbbítja majd a nyomozóhatóságnak. Kétséges továbbá, hogy mennyire lesz hatékony a védelem ügymegismerési joga a nyomozás során, továbbá a védőt arra kényszeríteni, hogy egy általa az előkészítő ülés után előterjesztett bizonyítási indítvány kapcsán azt valószínűsítse (és ezáltal arról számoljon be), hogy annak alapját képező információról mikor és hogyan szerzett arról tudomást önhibáján kívül, élesen szemben áll az ügyvédi titoktartással és munkával.

Megjegyzem továbbá, hogy továbbra is – sok esetben tárgyalási napokon keresztül – kénytelen lesz az ügyekben eljáró bíró az iratokat ismertetni, amelyre álláspontom szerint az iratok terhelt és védő részére történő digitális kézbesítése után semmi szükség sincsen. Indokolatlan ugyanis álláspontom szerint azzal napokat tölteni a tárgyalóteremben, hogy mindenki számára kiadott iratokat felolvas, vagy ismertet a bíróság. Ezen a ponton tovább lehetett volna gyorsítani az eljárásokat, mindenféle garanciális szabály sérelme, vagy elvi sérelme nélkül.

Kifejezetten üdvözlöm ugyanakkor a védő fellebbezése esetén az írásbeli kifejtés kötelezettségét és egyébként a védő aktívabb szerepvállalását célzó szemléletmódot, ugyanis álláspontom szerint, ezen szemléletmód alapján az ügyek további gyorsulása és a bíró általi minél előbbi átlátása várható, garanciális szabályok sérelme nélkül.

Utoljára pedig meg kell jegyezzem, hogy teljesen rossz irányba mutat a bíró ítéletbeli indokolási kötelezettségének új szabálya (új Be. 561.§(3) bekezdés d) pontja szerinti „rövid indokolás”), mivel éppen ebben rejlett az eddigi megalapozatlan ítéletek megalapozatlansága. Természetesen mind az eljáró hatóságok, mind a terhelt érdeke, mind az eljárás céljának minél hatékonyabb elérése azt indokolja, hogy az eljárások mielőbb lezáródjanak, ez azonban nem eredményezheti az ítéletek megalapozottságának elrelativizálását, illetve a másodfokú felülbírálat érdemi megvalósulását. Nyilvánvaló, hogy a hatályon kívül helyezések az eljárások elhúzódását eredményezték, amelyek sok esetben a nem megfelelő indokoláson, illetve az az által megvalósított helytelen logikai következtetéseken, illetve az általános tapasztalattal szembeni ténymegállapításokon alapultak. Ezt azonban nem azzal kell kiküszöbölni álláspontom szerint, hogy az elsőfokú bíró indokolási kötelezettségén enyhítünk (ahogyan tette ezt a jogalkotó), hanem azzal, hogy minél felkészültebb és alaposabb bírákat ültetünk a pulpitus mögé. Megjegyzem, hogy az indokolási kötelezettséggel szemben számos elvárást támasztott az Emberi Jogok Európai Bírósága is, amellyel kapcsolatban a magyar Alkotmánybíróság is komoly követelményeket fogalmazott meg (ld. pl. 7/2013. (III.1.) AB határozatot és az abban hivatkozott eseti döntéseket), ezért az új Be. vonatkozó megfogalmazása álláspontom szerint alkotmányjogi problémákat is felvet, különös tekin-

tettel arra, hogy a bíró alkotmányos indokolási kötelezettsége – amely részletes indokolási kötelezettséget jelent – az egyik legnagyobb garanciáját jelenti a tisztességes eljárásnak is.

EGYES GAZDASÁGI BŰNCSELEKMÉNYEK FELDERÍTÉSE ÉS BIZONYÍTÁSA

I. A gazdasági bűncselekmények és azok felmerülése

A gazdasági bűncselekmények kategóriájának – talán első ránézésre egyszerűnek tűnő – meghatározása nem könnyű feladat, talán annyi azonban megállapítható, hogy az idetartozó büntető jogellenes magatartások a gazdasági tevékenységgel, mint rendszeres haszonszerzésre törekvő üzleti tevékenységgel (dinamikus gazdálkodási folyamatok) kapcsolatosak, de megtévesztő, hogy az elsőre gazdasági bűncselekménynek tűnő tényállások nem feltétlenül csak a gazdálkodással összefüggésben követhetők el, gondoljunk csak a pénzmosásra vagy a költségvetési csalásra, ezen bűncselekmények megvalósulnak már például a büntetendő cselekményből származó dolog megszerzésével² vagy az ajándékba kapott dolog illetékének eltitkolásával is – bár az ajándék elfogadása semmiképpen sem minősül gazdasági tevékenységnek – ebből fakadóan sem a pénzmosás, sem a költségvetési csalás nem mondható vegytisztán gazdasági bűncselekménynek, de az kétségtelen, hogy tipikusan a gazdálkodással összefüggésben követik el ezen bűncselekményeket.

Az egyes tipikusan a gazdálkodás során megvalósított bűncselekmények felmerülése (hatóság előtti gyanúja) jellemzően nem a társaság haszonhúzóitól származó feljelentésből indul meg, a büntetőeljárások megindulásának tipikus módja, hogy például az adóhatóság vagy más ellenőrzést végző hatóság (fogyasztó védelem, GVH, munkavédelem)

1 PhD hallgató, kutató (KRE ÁJK)

2 A pénzmosás bűncselekményének megvalósulásához elégséges a büntetendő cselekményből származó dolgot például nászajándékba kapni vagy ügyvédi letétbe venni.

észleli a bűncselekmény gyanúját és ez alapján tesz feljelentést, de az eljárások megindulásának jellemző fajtája az is, amikor a felszámoló tesz feljelentést a társaság felszámolása során beszerzett információk és iratok – vagy pont azok hiányossága – alapján, továbbá előfordul olyan eset is, amikor a versenytárs, vagy haragos alvállalkozó, szállító, illetve ex-munkavállaló tesz bejelentést a hatóságok felé, mert például kevesebbre vagy egyáltalán nem volt bejelentve vagy a versenytárs legálisan kigazdálkodhatatlan áron értékesít vagy vállal munkát. Emellett a hatóságok titkos módszerei is számos alkalommal alapozzák meg a bűncselekmények gyanúját, illetve egyre kedveltebb felderítési módszerek tűnik a terhelti együttműködés (kvázi vádalku) rendszere is.

II. Régi és új jogintézmények az új büntetőeljárási törvényben

A megindult és a meginduló büntetőeljárásokban igen nagy szerepe lesz a rövidesen hatályba lépő új büntetőeljárási törvénynek, ami kijelöli a már folyamatban lévő eljárások törvényes kereteit is és ami számos újítást tartalmaz, amely újítások régi és új problémák elé állítják az eljárások szereplőit.

A törvény preambuluma és indoklása is a törvény céljaként fogalmazza meg az anyagi igazságosság elvét és az ésszerű időn belül való, hatékony eljárás követelményét.

Amely – részben üdvözlendő – alapelvek alkalmasak lehetnek a terhelti és egyéb garanciális, illetve alapvető jogok (magánélethez való jog, stb.) korlátozásának magyarázatára, a tisztességes eljáráshoz való jog és rendeltetésszerű joggyakorlás elvének szűkítő értelmezésre, továbbá a tisztességtelenül beszerzett bizonyítékok felhasználására az anyagi igazságosság, a hatékonyság és az időszerűség oltárán.

Előadásomban megvizsgálom néhány tételes jogi szabályt, amelyek a gazdasági bűncselekmények körében is számos új kérdést vetnek fel, illetve problémát görgetnek tovább.

Az iratok megismerésének a joga

A fegyverek egyenlőségének, illetve az érdemi védekezéshez való jognak nélkülözhetetlen feltétele, hogy a terhelt és a védő megismerhessék az ügyben felmerült, illetve a gyanúsítást magalapozó bizonyítékokat és azokra indítványokat és észrevételeket tehessenek.

Az új törvény irat megismerésre vonatkozó indoklása alapján: *Az ügyiratok megismerésének másik rendszerszintű változtatása, hogy a hatályos törvény korlátozott és eseti alapon megengedő megismerését a teljes megismerés és eseti alapon korlátozható megismerés elvével váltja fel. E rendelkezés összhangban van a terhelti együttműködés intézményének bevezetésével, valamint a vizsgálat nyilvánosságának, kontradiktórius jellegének erősödésével. A megismerés korlátozására ennek megfelelően csak meghatározott ügyiratok tekintetében, és az indítvány jogorvoslattal támadható elutasítása alapján van helye. E rendszerhez kapcsolódik a nyomozást érintően a 352. § rendelkezése is, amely az ügyiratok megismerésének biztosítását folyamatos módon, az eljárás előrehaladásával párhuzamosan táguló körben írja elő.*

Ezzel szemben a régi, illetve a hatályos normaszöveg, illetve a bevett krimináltaktikai gyakorlat (1998 évi XIX. törvény. 186. § (2) bekezdése alapján: „nyomozás érdekeit sérti”) a korábbi reflexeket megtartó irat megismeri jogot „korlátozó” eljárásokat jósol.³

Emellett az iratok hiánytalan megismertetése – és ezzel az érdemi védekezés való jog elodázhatatlan biztosítása – az új törvény szerint is

3 A 2017 évi XC törvény (új Be.) 100. § alapján (1) *Az eljárás ügyiratait a) a terhelt és védője a terhelt gyanúsított kihallgatását követően erre irányuló indítványra ismerheti meg.*

(6) *A bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság a megismerés jogát, illetve a (4) bekezdésben felsorolt valamely megismerési módot az általa meghatározott ügyiratok tekintetében a nyomozás befejezéséig az eljárás érdekeire figyelemmel - e törvény eltérő rendelkezésének hiányában - korlátozhatja, amelyről határozatot hoz.*

Az 1998. évi XIX. törvény 43. § alapján (2) *A terhelt jogosult arra, hogy b) - ha e törvény másképp nem rendelkezik - az eljárási cselekményeknél jelen legyen, az eljárás során az őt érintő iratokba betekintsen.*

csak a vádemelés előtt legalább egy hónappal kell, hogy megtörténjen⁴, ami normaszöveg szinten nem jelent érdemi és kikényszeríthető változást a korábbi helyzethez képest. Kíváncsian várjuk, tehát, hogy a törvény elvi szemléletváltása, milyen mértékben jelenik majd meg a gyakorlatban.

A megalapozott gyanú

Az irat megismerési joghoz kapcsolódóan az új törvény is adós marad a megalapozott gyanú definíciójával, illetve továbbra sem biztosít feltétlen betekintési jogot legalább a megalapozott gyanút alátámasztó bizonyítékok megismerése érdekében, tehát a gyanúsítás közlése után a terhelt akár kettő és fél éven keresztül lehet úgy gyanúsítottja az eljárásnak, hogy semmilyen a megalapozott gyanút alátámasztó bizonyítékot az új Be. alapján sem ismer. Továbbá számos kényszerintézkedés is elrendelhető vele szemben megismerhető bizonyítékok hiányában. Ezen kívül az is kérdésként merül fel, hogy mennyire tisztességes és mennyire érdemi jogorvoslat, hogy a gyanúsítással szembeni panaszt – továbbra is – az az ügyészség bírálja el, akinek az irányítása, felügyelete alatt a nyomozóhatóság közölte a gyanúsítást.⁵

A megalapozott gyanúval kapcsolatos álláspontommal párhuzamosan az irányadó jogirodalom szerint⁶, az új Be. nem változtat alapvetően azon a koncepción, hogy a megalapozott gyanú a hatóság mérlegelésén múló kérdés.

Továbbá az új Be. alapján – a korábbi gyakorlattal egyezően –, *a hatóság a gyanúsítottal a megalapozott gyanú lényegét közli, vagyis azokat az adatokat, amelyek a terhére rótt büncselekmény törvényi tényállása*

4 A 2017 évi XC törvény (új Be.) 352. § (1) *A nyomozás során a 100. § rendelkezéseit folyamatosan és oly módon kell alkalmazni, hogy a gyanúsított és a védő az eljárás valamennyi ügyiratát a vádemelés előtt legalább egy hónappal, teljes terjedelmében megismerhesse, és indítványait, észrevételeit megtehesse.*

5 A 2017 évi XC törvény (új Be.) 31. § (2) *A nyomozó hatóság az előkészítő eljárás és a felderítés során önállóan, a vizsgálat során az ügyészség irányításával jár el.*

6 Belovics Ervin - Tóth Mihály: Büntető eljárásjog, Harmadik aktualizált kiadás, Az új 2017 évi XC. törvény tankönyve, Budapest, 2017. 260. o.

szempontjából relevánsak, valamint közli a bűncselekmény Btk. szerinti megnevezését. A gyanúsított kihallgatást foganatosító hatóságot nem terheli a megalapozott gyanút alátámasztó bizonyítékok bemutatásának kötelezettsége.⁷

A bizonyítás és a bizonyítási teher

A bizonyítás vonatkozásában elsőként talán érdemes lehet megvizsgálni, hogy olyan bonyolult jogi megítélésű ügyekben, mint a gazdasági bűncselekmények mennyire veszélyes az új Be. 163. § (4) bekezdés c) pontja, miszerint, *nem kell bizonyítani azokat a tényeket, amelyek valóságát a vádló, a terhelt és a védő az adott ügyben, együttesen elfogadja*. Hiszen sok gazdasági bűncselekmény esetében (kötségvetési csalás, számvitel rendjének megsértése) az ügy kezdeti szakaszában még az ügyészség és a bíróság sem tudja megítélni, hogy mely tények lesznek büntetőjogilag relevánsak és melyek nem, például a bűnösség vonatkozásában, ahol a bíróság tényről, tényre következtetve állapíthatja meg a szándékos elkövetés tényét, így egy-egy konszenzusos aprócska ténymegállapítás a büntetőjogi felelősség megállapításhoz vezethet. (Ha például az a ténykérdés merül fel, hogy a terheltet, ráhatással volt-e a cég könyvelőjének vagy gazdasági igazgatójának a tevékenységre vagy az tőle teljesen függetlenül önállóan működött.)

A bizonyítás vonatkozásában továbbá fontos kérdés lesz, hogy a bíróságok miként értelmezik, majd az új törvényt, hiszen a tényállás tisztázása és a vádlót terhelő bizonyítási teher többféle bírói magatartáshoz vezetett a korábbi Be. gyakorlatában. Az új Be. vonatkozó rendelkezéseinek (új

7 Belovics Ervin - Tóth Mihály: Büntető eljárásjog, Harmadik aktualizált kiadás, Az új 2017 évi XC. törvény tankönyve, Budapest, 2017. 261. o.

A 100/2018. (VI. 8.) Korm. rendelet 144. § (1) bekezdése alapján: *A nyomozó hatóság a gyanúsítást a bűncselekmény elkövetésével megalapozottan gyanúsítható személlyel - a bizonyítási eszközök ismertetése nélkül, az elkövetés helyének és idejének megjelölésével - a cselekmény történeti tényállása lényegének és a Btk. szerinti minősítésének közlésével végzi. A cselekmény történeti tényállásának lényegét akként kell közölni, hogy annak alapján a bűncselekmény törvényi tényállásának egyes elemei megállapíthatók legyenek.*

Be. 163-164. §)⁸ törvény indoklása szerint: *A funkciómegosztás következetesebb érvényesítésének eredményeként hangsúlyosabban megjelenik, hogy a vád bizonyítása nem a bíróság feladata, a vádért egyértelműen a vádló viseli a felelősséget, ezért az elsőfokú bíróság – a jelenlegi gyakorlat szerinti – hatályon kívül helyezések útján nem lesz számon kérhető, ha a vádló nem tett eleget a vád bizonyítására irányuló kötelezettségének. A törvény szerint a büntetőeljárásnak több eljárási szereplő tevékenységén keresztül biztosított célja az igazság kiderítése, a döntéseket valóságghű tényállásra kell alapozni. A törvény strukturális jelentőségű újítása a bíróság tényállás-tisztázási kötelezettségének újragondolása. A bíróság a tényállás tisztázása során bizonyítási eszközt indítvány alapján szerezhet be, ennek hiányában nem köteles bizonyítási eszközök beszerzésére, és megvizsgálására.*

A normaszöveg és az indoklás alapján az eddiginél jóval passzívabb bírói szerepfelfogásnak kell majd érvényesülnie a tárgyalótermekben a tényállás tisztázása és a bizonyítás vonatkozásában, szemben a korábbi tapasztalatokkal (régí Be.) és az anyagi igazságosság új alapelveinek szem-

8 **163. § (1)** *A bizonyítás azokra a tényekre terjed ki, amelyek a büntető és a büntetőeljárás jogszabályok alkalmazásában jelentősek. A bizonyítás a büntetőeljárás járulékos kérdéseinek elbírálásában jelentős tényekre is kiterjedhet.*

(2) A büntetőeljárásban a bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság a döntését valóságghű tényállásra alapozza.

(3) A bíróság az ítékezés során a tényállást a vád keretein belül tisztázza.

(4) Nem kell bizonyítani azokat a tényeket,

a) amelyek köztudomásúak,

b) amelyekről az eljáró bíróságnak, ügyészségnek, illetve nyomozó hatóságnak hivatalos tudomása van, vagy

c) amelyek valóságát a vádló, a terhelt és a védő az adott ügyben, együttesen elfogadja.

164. § (1) *A vád bizonyításához szükséges tények feltárása, az alátámasztásukra szolgáló bizonyítási eszközök rendelkezésre bocsátása, illetve beszerzésének indítványozása a vádlót terheli.*

(2) A bíróság a tényállás tisztázása során bizonyítékot indítvány alapján szerez be.

(3) *Indítvány hiányában a bíróság bizonyíték beszerzésére és megvizsgálására nem köteles.*

léletével, ami kifejezetten az aktivista bírói szerephez köthető alapelv, aki a korábbi gyakorlat szerint nem hagyja veszni a vádat az ügyészség hibájából és nem hoz „bizonyíték hiányos” felmentést.

Nem elhanyagolható kérdés továbbá, hogy amennyiben *a bíróság a tényállás tisztázása során bizonyítékot indítvány alapján szerez be*, akkor ez úgy értelmezendő, hogy a vádlott javára szolgáló bizonyítékokat sem szerez be a bíróság hivatalból, tehát elítélhető lesz valaki pusztán azért is, mert senki nem indítványozta az ártatlanságát igazoló – az anyagi igazságot rejtő – bizonyíték beszerzését.

Nagyon fontos kérdés a *bírói szerepfelfogás és bizonyítási*, tényállás tisztázási felelősség *kérdésköre* a gazdasági bűncselekmények esetében is, hiszen számos esetben tapasztalható, hogy a bíró, ha még nem látja igazoltnak például a szándékos bűnösséget egy költségvetési csalás (fiktív számlák lekönyvelése) esetében, akkor addig bizonyít, amíg számára az meggyőző nem lesz.

A bizonyítékok beszerzése és azok értékelése

A bizonyítékok beszerzése és azok kirekesztése vonatkozásában nagyon fontos szót ejteni arról a gyakorlatról, hogy a büntető hatóságok – például gazdasági bűncselekmények esetében – előszeretettel szereznek be, illetve szereztetnek be bizonyítékokat más hatóságokkal (jellemzően az adóhatósággal).

Gyakran előforduló eset, hogy a NAV bűnügyi szervei kezdeményezik, hogy az adóhatóság indítson vizsgálatokat meghatározott személyekkel szemben, például egyes gazdasági események valóságának vizsgálatára irányuló ellenőrzés formájában, (2017. évi CLI. törvény 91. § alapján: *jogkövetési vizsgálat*) annak érdekében, hogy az adóhatóság saját eszköztárával derítse fel a gazdasági események körülményeit, a rendelkezésére álló adatok, illetve nyilvántartások valóságát és az elkövetési értéket.

Az eljárási tapasztalatok alapján elmondható, hogy a párhuzamosan folyó adóigazgatási és büntetőeljárásokban a hatóságok egymás eszköztárát felhasználva és álláspontom szerint tisztességtelenül, jogellenesen járnak el a bizonyítékok begyűjtése érdekében, például amikor az ugyanazon

ténybeli alapon – a hatóságok előtt is ismerten – folyamatban lévő büntetőeljárásban gyanúsítottként szereplő személyeket tanúként idéznek egy adóigazgatási eljárásban, ahol a tanúként idézett gyanúsítottaknak vallomástételi és igazmondási kötelezettsége van, illetve jogi képviselőjük is csak lehetséges. (Megsértve, illetve kiüresítve ezzel többek között a büntetőeljárásban alapvető jogként foglalt gyanúsított hallgatáshoz való jogot, illetve a kötelező védelem eseteit.)

Az eljárási garanciák tekintetében kiemelendő fontosságú az a normaszöveg szintű szemléletváltás, hogy bűncselekménnyel gyanúsítható személyek tanúkénti kihallgatásának korábbi tisztességtelen gyakorlatával az új Be. és annak végrehajtási rendelete is szakítani kíván, a 100/2018. (VI. 8.) Korm. rendelet, a nyomozás és az előkészítő eljárás részletes szabályairól 41. § alapján: *Ha a tanú kihallgatása során bűncselekmény elkövetésével megalapozottan gyanúsíthatóvá válik, a tanú kihallgatását be kell fejezni, és az eljárási cselekmény a gyanúsított kihallgatására vonatkozó szabályok szerint folytatható.* A végrehajtási rendelet szövegéből fakadóan a továbbiakban kétségtelenül az új Be. 167. § (5) bekezdésébe ütköző tiltott módon beszerzett bizonyítéknak minősül, ha bűncselekménnyel gyanúsítható személyt hallgatnak ki tanúként a hatóságok.

A párhuzamos eljárások tekintetében felmeríti továbbá a tisztességes eljáráshoz való jog (Alaptörvény XXIV. cikk, 6/1998 (III.11.) AB Határozat) és az önvádra kötelezés tilalmának megsértését, az az eset is, amikor az adóhatóság könyvelési anyagot kér be – mulasztási bírság terhe mellett – egy büntetőeljárásban gyanúsított személytől, akinél a könyvelési anyag beszerzése miatt házkutatást is tartottak a NAV bünyügyi szervei.

A fenti eseteken túlmenően, általánosságban is kérdéseket vet fel, az egyes eljárásokban beszerzett bizonyítékok más eljárásokban való felhasználhatósága (garanciák érvényesülése), hiszen például a büntetőeljárási törvény alapján a törvényesen – például az adóigazgatási eljárásban – beszerzett bizonyítékok felhasználására mód van a büntetőeljárásban⁹.

9 A 2017 évi XC törvény (új Be.) 163. § (2) *A büntetőeljárásban fel lehet használni azokat a tárgyi bizonyítási eszközöket, amelyeket valamely hatóság – jogszabályban meghatározott feladatainak ellátása során – a büntetőeljárás megindítása előtt vagy azzal egyidejűleg készített, illetve beszerzett.*

Álláspontom szerint a tisztességes eljáráshoz való jog - immár az új büntetőeljárási törvényben nevesítetten megjelenő – alapelvének (2017 évi XC. törvény preambuluma) érvényesüléséhez, nélkülözhetetlen a garanciális jogok széles körű tiszteletben tartása. Így a bűncselekmények gyanúsítottjaival, illetve potenciális gyanúsítottjaival szemben ugyanazon ténybeli alapon folyó mindenfajta eljárásban érvényesülnie kell a büntetőeljárás garanciáinak – akár bűncselekmények bizonyításának terhére is – tehát véleményem szerint nem jogállami és nem is jogszerű a büntetőeljárás garanciális szabályait egy másik eljárás szabályaival ki játszani és azokat később a büntetőeljárásba bevonni, ez többek között¹⁰ sérti a 1998 évi XIX Tv. 78. § (4) bekezdését¹¹, illetve a 2017 évi XC Tv. 167. § (5) bekezdését is¹².

Bár kiemelendő, hogy az új Be. a más eljárásokban beszerzett iratok, okiratok (tárgyi bizonyítási eszközök) büntetőeljárásban történő felhasználásának lehetőségét inkább szélesítette és pontosította, mint szigorította: új Be. 167. § (2) *A büntetőeljárásban fel lehet használni azokat a tárgyi bizonyítási eszközöket, amelyeket valamely hatóság – jogszabályban meghatározott feladatainak ellátása során – a büntetőeljárás megindítása előtt vagy azzal egyidejűleg készített, illetve beszerzett.*

Emellett megemlítenéd, hogy a párhuzamos eljárások általában a tilalmazott kétszeres értékeléshez (szankcionáláshoz) vezetnek, így a bűncselekmény gyanúja esetén álláspontom szerint az adóigazgatási eljárást fel kellene függeszteni - az eljárási garanciák és a kétszeres

10 A fair eljárás kritériumait meghatározó főbb források: Alaptörvény XXIV, XXVIII cikke, 6/1998 (III.11) ABH, Római Egyezmény 6. cikke.

11 1998 évi XIX Tv. 78. §. (4) bek.: *Nem értékelhető bizonyítékként az olyan bizonyítási eszközökből származó tény, amelyet a bíróság, az ügyész vagy a nyomozó hatóság bűncselekmény útján, más tiltott módon vagy a résztvevők eljárási jogainak lényeges korlátozásával szerzett meg.*

12 2017 évi XC Tv. 167. § (5) bek.: *Nem értékelhető bizonyítékként az olyan bizonyítási eszközökből származó tény, amelyet a bíróság, az ügyészség, a nyomozó hatóság, illetve a (2) bekezdésben meghatározott hatóság bűncselekmény útján, más tiltott módon vagy a résztvevők büntetőeljárási jogainak lényeges sérelmével szerzett meg.*

értékelés tiszteletben tartása miatt - és büntetőjogi marasztalás esetén meg is kellene szüntetni, hiszen a korábban hatályos 2003. évi XCII. törvény 170. (1) bekezdése, illetve az új adózás rendjéről szóló 2017. évi CL. törvény 215. § (4) bekezdése¹³ alapján is a szándékos adóhiányt okozó magatartások 200%-os adóbírságot, mint szankciót vonnak maguk után, amely szankciók az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló európai egyezmény¹⁴ (továbbiakban: EJE) 7. kiegészítő jegyzőkönyvének 4. cikke és az Alapjogi Charta 50. cikke alapján, büntető jellegű szankciónak minősülnek, tekintettel az EJEB és az EUB gyakorlatára. Így felmeríti a - hazai gyakorlatban gyakran előforduló - kétszeres értékelés (ne bis in idem) problémáját, ha azonos tényállás alapján adójogi és büntetőjogi jogkövetkezmények is megállapításra kerülnek.¹⁵ A kétszeres értékelés problémája még abban az esetben is fennáll, ha az adóbírságot egy gazdasági társasággal (jogi személy) szemben alkalmazták,

13 (4) *Az adóbírság mértéke az adóhiány kétszáz százaléka, ha az adóhiány a bevétel eltitkolásával, hamis bizonylatok, könyvek, nyilvántartások előállításával, felhasználásával, illetve a bizonylatok, könyvek, nyilvántartások meghamisításával, megsemmisítésével függ össze.*

14 Az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyv kihirdetéséről szóló 1993. évi XXXI. törvény

15 Az EU Bírósága által tárgyalt Hans Åkerberg Fransson ügyben az adóbírságot kiszabó határozat indokát ugyanazok a téves adatközlési tényállások képezték, mint amelyeket az ügyészség büntetőeljárás tárgyává tett. Az eljáró bíróság előtt felmerült a kérdés, hogy a vádlottal szemben emelt vádat el kell-e utasítani azon az alapon, hogy ugyanezen tényállás alapján egy másik eljárásban már szankciót alkalmaztak vele szemben.

Az EUB az Engel kritériumok alapján azt kellett, hogy vizsgálja, hogy az adóhatósági szankció büntető jellegű –e. Az adóbírság büntető jellegének mérlegelése szempontjából három kritériumnak van jelentősége

- a jogsértés belső jog szerinti jogi minősítése,
- a jogsértés jellege,
- az érintett személlyel szemben kiszabható szankció természete és súlya.

Az EJEB és az EUB döntései alapján bizonyosan megállapíthatjuk, hogy a hatályos Art.-ban (és az új adórendi törvény javaslatban) található adójogi szankció büntető jellegű, hiszen kizárólagos célja a joghátrány okozása.

hiszen a 2017. évi CL. törvény 59. § (1) bekezdés e) pontja alapján az adó megfizetésére határozattal kötelezhető a gazdálkodó szervezet, a polgári jogi társaság adótartozásáért a rájuk vonatkozó anyagi jogi szabályok szerint a helytállni köteles tag (részvényes), vezető tisztségviselő.

A műszeres vallomás ellenőrzés

A műszeres vallomás ellenőrzés az új Be. nevesített bizonyítási cselekménye, amely tény megváltoztatja azt a korábbi a joggyakorlat, ami kizárta az ilyen például poligráfos vallomás ellenőrzéssel beszerzett bizonyítékokat a büntetőeljárásokból.

A törvény szövege alapján¹⁶: *Az ügyészség vagy a nyomozó hatóság a nyomozás során a tanú és a gyanúsított vallomását műszeres vallomásellenőrzéssel vizsgálhatja. A vizsgálathoz a tanú, illetve a gyanúsított hozzájárulása szükséges.*

A műszeres vallomásellenőrzés során szaktanácsadó igénybevétele kötelező, aki eljárásáról és megállapításairól a továbbiakban tanúként hallgatható ki.

Álláspontom szerint a műszeres vallomás ellenőrzés igen jelentős bizonyítékforrás, hiszen jelentős mértékben erősítheti vagy cáfolhatja a terhelt vagy a tanú szavahihetőségét, így például ésszerű kétely kell, hogy felmerüljön a bűncselekmény vonatkozásában, ha a beszerzett vallomás ezt cáfolja, viszont a vallomás igazság tartalmát a műszeres vallomás ellenőrzés megerősíti.

Kiemelendő, hogy a műszeres vallomásellenőrzésnél kötelezően alkalmazandó szaktanácsadó tanúkénti meghallgatása is számos bizonyítékkal szolgálhat a vallomásellenőrzés és a vallomás vonatkozásában, annak bizonyító ereje tekintetében.

A leplezett eszközök és azok szerepe

A leplezett eszközök alkalmazása olyan, a magánlakás sérthetlenségéhez, valamint a magántitok, a levéltitok és a személyes adatok védelméhez

16 2017. évi XC törvény 212.§ (1), (2) bekezdése

*fűződő alapvető jogok korlátozásával járó, a büntetőeljárás során végzett különleges tevékenység, amelyet az erre feljogosított szervek az érintett tudta nélkül végeznek.*¹⁷

A törvény a szükségesség és arányosság elvének – elvi szintű – rögzítésével¹⁸ megkísérli beépíteni az EJEB és az Alkotmánybíróság vonatkozó gyakorlatát, így többek között az AB 2/2007. (I.24.) számú irányadó határozatát is, ami alapján a titkos megfigyelések a rendőrállamok jellemzője, ezért az csak annyiban fogadható el, amennyiben a demokratikus intézmények működésének biztosítása érdekében elengedhetetlenül szükséges.

A korábbinál részletesebb és az eszközök egységes, törvényben történő szabályozásának a legjelentősebb indoka az volt, hogy a gyakorlat sok esetben nem felelt meg 74/2009 BK véleményben támasztott haladéktalan, illetve „nyombani” feljelentési kötelezettség törvényi elvárásának, ami számos esetben a bizonyítékok – az anyagi igazságosságot szem előtt nem tartó – bírói kirekesztéséhez vezetett. Továbbá az EJEB a Szabó and Vissy v. Hungary ügy ítéletében megállapította, hogy a miniszteri engedély alapján végzett titkos megfigyelés magyarországi szabályozása az 1993. évi XXXI. törvénnyel kihirdetett, az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény 8. cikkében biztosított magán- és családi élet tiszteletben tartásához való jog sérelmét eredményezi. A szabályozás újragondolásának így praktikus okai is voltak.

A gazdasági bűncselekmények, mint például az adócsalások felderítésében és bizonyításában is igen jelentős szerepe van a titkos módszerek alkalmazásának, mert a szövevényes csalási láncok, bűnszervezetek feltárásához, feltérképezéséhez szinte elengedhetetlen eszközök ezek, továbbá a bűnösség sokszor másként nem is bizonyítható, hiszen egy számla befogadó nem szükségszerűen tud a számla fiktivitásáról, a vele szerződésben álló partner csalárd, adócsaló szándékáról, így az ilyen büntető ügyekben az egyik legfontosabb kérdés a szándékos bűnösség kétséget kizáró bizonyítása, amiben a titkos módszereknek igen jelentős

17 2017 évi XC törvény 214. § (1) bekezdése

18 2017. évi XC törvény 214. § (5) bekezdése

szerepe van. (Pl.: lehallgatások) Az ilyen eszközökből nyert bizonyítékok elmaradása sok esetben – a szándékos bűnösség kétséget kizáró bizonyítatlansága okán – a terhelt felmentéséhez kell vagy kellene, hogy vezessen.

Fontos bizonyíték lehet az esetleges pénz felvevő személyek megfigyelése, kinek adják át a pénzt, milyen körülmények között. Továbbá más szereplőknek (a haszonhúzóknak, a cég tényleges irányítóinak, a strómanoknak, könyvelőknek, pénz futároknak) a megfigyelése. (Ki, kivel, hányszor, hol találkozik, mit beszél személyesen, telefonon stb.) Ezen kívül fontos lehet az esetleges áru nyomon követése is, kimegy e Szlovákiába a kamion laptop és, ha kimegy, nem fordul e vissza amint lehet. Jól működő módszer továbbá a fedett nyomozó beépítése a számlázási láncokba, számlagyárakba. Továbbá a hatósággal együttműködő informátor, illetve terhelt alkalmazása is megengedett és hatásos módszer.¹⁹

Ennek ellenére az anyagi igazságosság elve nem mehet az eljárási garanciák rovására, az eljárás tisztességességét a felderítési, bizonyítási vágy nem törheti át.

Fizetési műveletek megfigyelése

Az ügyészi engedélyhez kötött leplezett eszközök között több a gazdasági bűnözés felszámolása érdekében nagyon hasznos, de veszélyes, új jogintézmény is helyett kapott, mint például a fizetési műveletek megfigyelése, melynek keretében elrendelhető, hogy a pénzügyi szolgáltató *fizetési műveletekkel kapcsolatos adatokat rögzítsen és őrizzen meg, illetve azokat az elrendelőnek továbbítsa*, illetve a jogintézmény nevével szemben (megfigyelés) arra is lehetősége van az elrendelőnek, hogy 2, illetve 4 napra a fizetési műveletek teljesítését felfüggeszse, többek között zár alá vétel vagy a megfigyelés kiterjesztése céljából.

Az új jogintézmény kifejezetten alkalmas többek között csalások, pénzmosások és költségvetési csalások felderítésére, azáltal, hogy jelentős pénzmozgásokat valós időben lehet megfigyelni, így a büntetendő

19 Nagy jelentőséggel bírhat egy a rendszerre rálátó személy (például könyvelő) beépítése vagy együttműködésének büntetlenséggel honorálása, annak érdekében, hogy a hatóság részletes képet kapjon a bűncselekményről.

cselekményből származó pénz útját és az esetleges közreműködőket is fel lehet deríteni, továbbá a jogellenes szerzett vagyont zár alá lehet venni a láncolat egyes állomásian. Az intézmény jogszerű alkalmazása tehát az okozott kár, illetve vagyoni hátrány visszaszerzésének is alkalmas módja lehet.

A büntetőjogi felelősségre vonás elkerülésének kilátásba helyezése

Az ügyészi engedélyhez kötött leplezett eszközök talán legveszélyesebb, kifejezetten baljós jogintézménye, *a büntetőjogi felelősségre vonás elkerülésének kilátásba helyezése*, ahol *a leplezett eszközök alkalmazására feljogosított szerv az ügyészség engedélyével bűncselekmény elkövetőjével megállapodást köthet, amelyben számára kilátásba helyezi, hogy vele szemben büntetőeljárást nem indítanak, illetve a folyamatban lévő büntetőeljárást megszüntetik, ha az ügy, illetve más büntetőügy felderítésével, bizonyításával összefüggő információkat és bizonyítékokat bocsát rendelkezésre, és a megállapodással elérhető nemzetbiztonsági vagy bűnüldözési érdek jelentősebb, mint az elkövető büntetőjogi felelősségre vonásához fűződő érdek.*²⁰

A törvény 219. § (3) bekezdése²¹ felsorolja a megállapodás feltételeit, ahol nem szól arról, hogy a megállapodást írásba kellene foglalni, illetve azt sem köti ki, hogy az együttműködő még nem terhelt terhére még

20 Új Be. 219. § (1) bekezdése

21 Új Be. (3) A büntetőjogi felelősségre vonás elkerülésének kilátásba helyezéséről szóló megállapodásban meg kell jelölni

- a) a bűncselekmény elkövetőjének azonosítására alkalmas adatait,
- b) annak a bűncselekménynek a Btk. szerinti minősítését és tényállásának rövid leírását, amely tekintetében a büntetőjogi felelősségre vonás elkerülését kilátásába helyezik,
- c) annak a bűncselekménynek a Btk. szerinti minősítését és tényállásának rövid leírását, amely tekintetében az elkövető az információk és bizonyítékok rendelkezésre bocsátását vállalja, és
- d) az információk és a bizonyítékok rendelkezésre bocsátására vonatkozó kötelezettségvállalást, valamint ennek módját, illetve
- e) ha ez a megállapodásnak részét képezi, a kár vagy a sérelemdíj megtérítésével kapcsolatos adatokat.

nem rótt bűncselekmény gyanújára utaló bizonyítékokat, hogyan és hova kell rögzíteni, így ez a jogintézmény a visszaélések és a „beszéltetések” (tudjuk, hogy mit csináltál blöffök) melegágya lehet, ami a büntetőeljárás alapelveivel össze nem egyeztethető, tisztességtelenség látszatát keltő, illetve kerülendő helyzet.

Álláspontom szerint a megállapodás jogintézménynél is követendő az a példa, hogy a bírói engedélyhez kötött leplezett eszközök alkalmazása során a törvény a 236. § (1), (3) bekezdésében az elrendelés feltételül nevezi, hogy, az indítványnak tartalmazni kell (1) a *bűncselekmény gyanúját megalapozó vagy az annak lehetőségére utaló adatokat*, illetve, hogy (3) *az indítványhoz csatolni kell az indítványban foglaltakat megalapozó iratokat*.

Álvásárlás

Egy másik igen ígéretes, más hatóságok által (fogyasztó védelem, NAV) már régóta a jogsértések feltárására érdekében alkalmazott leplezett eszköz az álvásárlás intézménye. Az álvásárlás az új Be. alapján a büntető jogellenes termékértékesítések és szolgáltatás nyújtások kiszűrésére és bizonyítására alkalmas jogintézmény, amely során a hatóság tagja, fedett nyomozó vagy titkosan együttműködő személy végezhet például a kábítószer kereskedelemmel, a fegyver kereskedelemmel, az adócsalással, a prostitúcióval kapcsolatos, illetve a fogyasztók érdekeit sértő bűncselekmények feltárása és bizonyítása érdekében leplezett tevékenységet.

Fedett nyomozó alkalmazása

A szervezet bűnözés feltérképezése érdekében nélkülözhetetlen leplezett eszköz a fedett nyomozó intézménye, aki a törvény indoklása alapján *a büntetőeljárás során bünszervezetbe, a terrorizmussal kapcsolatba hozható tevékenységet folytató csoportokba, szervezetekbe történő beépülés, álvásárlás, rejtett figyelés végrehajtása, és a bűncselekménnyel összefüggő információk és bizonyítékok megszerzése érdekében alkalmazható. A fedett nyomozó önálló eljárása mellett más, bírói vagy ügyészi engedélyhez kötött leplezett eszközzel együtt, vagy ezen eszközök alkalmazásának biztosítása érdekében is alkalmazható.*

Fontos itt kiemelni, hogy az EJEB a Teixeira de Castro Portugália elleni ügyében kimondta, hogy a fedett nyomozó provokáló magatartása az EJEE 6. cikkébe ütköző magatartás.

A felderítési tevékenység formális bizonyításba történő bevitelének módja, hogy a fedett nyomozó feljegyzése okirati bizonyíték, indokolt esetben tanúként hallgatható meg a fegyverek egyenlőségének szem előtt tartása miatt.

A vádirat

A vád megalapozottságát, bizonyítékokon nyugvóságát tekintve az új Be. sem ad egyértelmű magyarázatot, így a megalapozott gyanúval egyetemben látszólag ez is az ügyészség szabad mérlegelésén múló jogintézmény maradt.

A 1998. évi XIX. törvény (régí Be.) vonatkozásában született 17/2014. számú büntető elvi határozat alapján: *A törvényes vád fogalmát a büntető-eljárás törvény határozza meg. Rendelkezése olyan eljárási szabály, amely a vád minimális alaki és tartalmi feltételeit állapítja meg. Ezek megvalósulnak, tehát a vád törvényes, ha az alaki legitimációval rendelkező vádló a bírósághoz benyújtott indítványában meghatározott személy büntetőtörvénybe ütköző konkrét cselekménye miatt a büntetőeljárás lefolytatását kezdeményezi. A vád törvényességét nem érinti, hogy a nyomozás szabályait betartották-e, és az sem, hogy a vád törvényesen beszerzett és ellenőrzött bizonyítékon alapszik-e. A vád anyagi jogi megalapozottsága a vád törvényessége szempontjából közömbös. A vád törvényessége a vádnak az a képessége, amelynek folytán alkalmas a bírósági eljárás megindítására*

Az új törvény kapcsán bizonyos, hogy a vádirat bírósági vizsgálata (törvényessége) vonatkozásában az új Be. kevesebb követelményt támaszt, mint a korábbi, tekintettel az új törvény 874. § (8) bekezdésének b) pontjára, miszerint *a bíróság nem szüntetheti meg az eljárást, ha a korábbi jogszabály alapján benyújtott vádirat korábbi jogszabály szerinti hiányosságainak pótlása nem történt meg, de a vádirat e törvényben foglaltaknak megfelel.* Ez azonban álláspontom szerint nem jelenti azt, hogy a vádnak a minimális befogadhatóságnál (törvényesség) többet nem is kell tartalmaznia.

Az ügyész szakmai felelősségét, a vádemelés feltételeit és így a vád megalapozottságát illetően az új Be. is szolgáltat azért némi támpontot, miszerint, *a büntetőeljárásban az ügyészség és a nyomozó hatóság is a döntését valóságghú tényállásra alapozza* (163. § (2) bekezdés), továbbá az *ügyészség megszünteti az eljárást – többek között –, ha rendelkezésre álló adatok, illetve bizonyítási eszközök alapján nem állapítható meg, hogy a bűncselekményt a gyanúsított követte el.* (398. § (2) bekezdése)

Az új Be. normaszövegén kívül számos egyéb forrás áll rendelkezésünkre a megalapozott vád vonatkozásában, többek között;

A Kúria Joggyakorlat-elemző csoportjának véleménye alapján²² *az várható el, hogy az ügyész jóhiszeműen, a bizonyítékok alapján meggyőződve gondolja azt, hogy a vádlott elkövetett-e valamilyen bűncselekményt.* Az összefoglaló vélemény kimondja továbbá, hogy nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy az ügyészség Magyarországon független alkotmányos intézmény [Alaptörvény 29. cikk (1) bek.], ezért komoly felelősség is terheli a vád minőségéért és megalapozottságáért.²³

Az Alkotmánybíróság 34/B/1996 AB határozat alapján az ügyészség szakmai feladata és felelőssége annak vizsgálata, hogy a *vádemelés feltételei fennállnak-e.*

A jogtudomány szerint is magas fokú, „vádíráti bizonyosság” várható el a váddal szemben: *„a vádemelés a gyanú megalapozottságának még magasabb fokát feltételezi: azt, hogy az ügyész szerint már elegendő bizonyíték van az ártatlanság vélelmének megdöntésére a bírósági eljárásban.”*²⁴

Gellér Balázs szigorúbb álláspontja alapján: *a vádnak tartalmaznia kell azt az ügyészi meggyőződést, hogy a bizonyítékok alkalmasak a vádlott*

22 Kúria Büntető Kollégium Joggyakorlat-elemző csoport 2013.El.II.E.1/4. A vád törvényességének vizsgálata 2013. Összefoglaló vélemény 2014. április. 21. oldal

23 Kúria Büntető Kollégium Joggyakorlat-elemző csoport 2013.El.II.E.1/4. A vád törvényességének vizsgálata 2013. Összefoglaló vélemény 2014. április.2. oldal

24 Belovics Ervin: A vádemelés. In: Belegi József - Berkes György (szerk.): Büntetőeljárás jog: Kommentár a gyakorlat számára. HVG Orac Lap- és Könyvkiadó Kft. Budapest, 2010.

*bűnösségének kétséget kizáró bizonyítására.*²⁵ Így a vád megalapozatlansága – álláspontja szerint – kizárja a vád törvényességét is.

Az új 2017. évi büntetőeljárás törvény tankönyvének *álláspontja* az, hogy: *Amennyiben akár csak egyetlen törvényi tényállási elem ténybeli alapjának tisztázása a nyomozás során elmarad, ez azt eredményezi, hogy nem lehet megnyugtatóan állást foglalni a vádelemelés kérdésében.*²⁶

A tankönyv szerzőivel egyetértve véleményem szerint az eljárás logikájából is fakadóan a modern, jogállami büntetőeljárásban nem elfogadható, hogy a vád kétes alapokon nyugodjon, *annak objektív tényeken* (bizonyítékokon) *és szubjektív ügyészi meggyőződésen*²⁷, vádirati bizonyosságon kell alapulnia annak vonatkozásában, hogy bűncselekmény történt, azt a terhelt követte el és nincs a felelősségre vonásnak *akadálya*.

25 Gellér Balázs József: A vád törvényességének egyes aspektusai. 460. o. Jogtudományi Közlöny, 2011/9. 459–467. o.

26 Belovics Ervin – Tóth Mihály: Büntető Eljárásjog, Harmadik, aktualizált kiadás, Az új 2017. évi büntetőeljárás törvény tankönyve, HVG Orac Lap- és Könyvkiadó Kft. Budapest, 2017. 297. oldal

27 Belovics Ervin – Tóth Mihály: Büntető Eljárásjog, Harmadik, aktualizált kiadás, Az új 2017. évi büntetőeljárás törvény tankönyve, HVG Orac Lap- és Könyvkiadó Kft. Budapest, 2017. 296. oldal

MEGHÍVÓ

A Károli Gáspár Református Egyetem
Állam- és Jogtudományi Kar, Bűnügyi Tudományok Intézete
és Dr. Újhelyi Bence ügyvéd
közös szervezésében megrendezésre kerülő

AZ ÚJ BÜNTETŐELJÁRÁSI TÖRVÉNY ÉS A GAZDASÁGI BÜNÖZÉS KAPCSOLATA

című konferenciára

Károli Gáspár Református Egyetem
Állam- és Jogtudományi Kar

DR. ÚJHELYI BENCE
ügyvéd

2018.05.11. péntek 09.00

Magyarországi Református Egyház

Zsinati díszterem

1146 Budapest, Abonyi u. 21.

A konferencia célja az új büntetőeljárási törvény újításainak bemutatásán túl annak vizsgálata, hogy az új Be. milyen lehetséges hatást gyakorol majd a gazdasági bűnözés felderítésére és bizonyítására.

A konferencián való részvétel előzetes regisztrációhoz kötött.

Kérjük, hogy részvételi szándékát legkésőbb 2018.05.08. (kedd) napjáig

a www.kre.hu/ajkkonf címen, szíveskedjen jelezni. A konferenciával

kapcsolatos esetleges kérdéseit, illetve észrevételeit a konferencia.ajk@kre.hu címre szíveskedjen elküldeni.

08.30 REGISZTRÁCIÓ

09.00 NYITÓBESZÉD

Dr. Törő Csaba
Dékán, KRE ÁJK

Prof. Dr. Domokos Andrea
Levezető elnök, intézetvezető egyetemi tanár, KRE ÁJK

09.10 ELŐADÁSOK

Prof. Dr. Tóth Mihály
Tanszékvezető egyetemi tanár, PTE ÁJK, MTA doktora
Segítheti-e az új büntető eljárás törvény a gazdasági bűnözés elleni hatékonyabb fellépést?

Dr. Molnár Gábor Miklós
Tanácselnök, Kúria
Az új büntetőeljárási törvény és a gazdasági bűnözés kapcsolata

Dr. Fürcht Pál
Fővárosi Főügyészhelyettes
A büntetőeljárási, mint játék

11.00 KÁVÉSZÜNNET ÉS ÁLLÓFOGADÁS

11.30 ELŐADÁSOK

Dr. Vankó László
Dandártábornok, NAV bünyügyi főigazgató
Új büntetőeljárási vs. NAV Bűnügyi Stratégia

Dr. Jacsó Judit
Egyetemi docens, ME ÁJK
Az adócsalás szabályozása a német és az osztrák jogban

Dr. Újhelyi Bence
Ügyvéd
A "kiüresedett jogintézmények" és az új Be. esetleges problémái gyakorlati szempontból

Dr. Fodor Balázs Gábor
PhD hallgató, kutató, KRE ÁJK
Egyes gazdasági bűncselekmények felderítése és bizonyítása

14.00 ZÁRSZÓ

Prof. Dr. Domokos Andrea
Levezető elnök, intézetvezető egyetemi tanár, KRE ÁJK

